

Eesti vabäühenduste tegevusvõimekuse uuring:

**vene töökelega ühendused
võrdluses ja süvitsi**

Tallinn 2016

Projekti “Vene töökeele vabaühenduste tegevusvõimekuse uuring” aruanne

Tellijaja:

SA Kodanikuühiskonna Sihtkapital

Teostaja:

Tallinna Ülikool Ühiskonnateaduste Instituut Rahvusvaheliste Sotsiaaluuringute Keskus

Koostanud ja toimetanud: Gerli Nimmerfeldt

Autorid:

Gerli Nimmerfeldt

Tanel Vallimäe

Margarita Kazjulja

Jüri Petruhhin

Triin Roosalu

ISBN 978-9949-29-261-5 (pdf)

Väljaandja:

Tallinna Ülikool

Ühiskonnateaduste Instituut

Rahvusvaheliste Sotsiaaluuringute Keskus

Uus-Sadama 5, 10120 Tallinn

Lühitutvustus

Eesti tänane kodanikuühiskond on mitmekesine, hõlmates arvukalt vabähendusi, eestkoste- ja katusorganisatsioone ning –võrgustikke. Kodanikuühiskonna kui terviku arengu seisukohast on oluline senine mitmekesisus säilitada ja edasiste sammude planeerimisel arvestada ühtviisi väiksemate ja suuremate, kitsama ja laiema tegevusulatus ja suunitlustega ühenduste toetamise ja arendamisega. On oluline teadvustada, et kõigis valdkondades tegutseb erinevate eesmärkidega ühendusi, seejuures mõistetakse vabähenduste *tegevusvõimekuse* all just ühenduste suutlikkust endale seatud eesmärke ellu viia. Niisiis ei ole tegevusvõimekus olemuselt standardiseeritav konkreetsete tunnuste tasandil, vaid ühed ja samad näitaja väärtused võivad erinevat tüüpi organisatsioonide puhul tähistada erinevat tulemust.

Eesti vabähenduste tegevusvõimekuse uuring keskendub viiele teemaderingile: organisatsiooni juhtimine ja struktuur, sh liikmeskonna ja vabatahtlike kaasamisega seonduv; finantssuutlikkuse erinevad tahud; koostöö nii teiste ühendustega kui ka teiste sektoritega; vabähenduste tegevuskeskkond ja ühendustele pakutavad tugiteenused; venekeelsete ühenduste spetsiifiline roll ja mõju Eesti kodanikuühiskonnas. Uuringu tulemused täiendavad senist käsitlust Eesti kodanikuühenduste tegevusvõimekusest, andes ülevaate tegevusvõimekuse näitajatest ja neid mõjutavatest teguritest töökeele lõikes ning võimaldades heita pilku just suutlikumate vene töökeele ühenduste praktikatele ja eduka toimetuleku teguritele nende esindajate silme läbi.

Uuringu tausta, eesmärke, ülesandeid ja kasutatud metodoloogiat tutvustatakse lähemalt aruande **esimeses peatükis**. Vabähenduste tegevusvõimekust ja seda mõjutavaid tegureid uuriti kolme tüüpi andmete põhjal. Aruande **teises osas** võrreldakse kodanikuühenduste institutsionaliseerumise küsitlusuuringu (KUAK 2014) andmete põhjal töökeele lõikes vabähenduste karakteristikuid ja tegevusvõimekuse näitajaid. Selgub, et tegevusvõimekuse osas vene ja eesti töökeele ühendused süstemaatiliselt ei erine, küll aga on eesti ja vene keelt paralleelselt kasutatavad ühendused enamike nn „professionaalsuse“ kvantitatiivsete näitajate poolest teistest ühendustest peajagu üle. **Kolmandas peatükis** kajastatakse kodanikuühiskonna valdkonnaga seotud ekspertide hinnanguid erineva töökeele vabähenduste tegevusvõimekuse nimetatud aspektidele. Vabakonna valdkonna eksperdid hindavad venekeelsete ühenduste tegevusvõimekust eestikeelsete ühendustega võrreldes valdavalt madalamaks, samas paremaks kui viis või kümme aastat tagasi. **Neljandaks** tuuakse välja rühmintervjuudes osalenud venekeelsete ühenduste tüübid tegevusvaldkondade lõikes, analüüsides nende esindajate kogemusi ühenduse juhtimisest, tegevuste rahastamisest, koostööst erinevate partneritega, kokkupuudetest katusorganisatsioonide ja tugistruktuuri teenustega. Tegusad venekeelsed vabähendused täidavad edukalt oma rolli, kuid sooviksid olla enam kaasatud Eesti kodanikuühiskonda läbi valdkondlike katusorganisatsioonide, milles nähakse võimalikku alust erineva töökeele ühenduste sidustamiseks läbi ühise infovälja ja koostööplatvormi loomise.

Nimetatud kolme analüüsietapi tulemustele toetudes on aruande kokkuvõttes toodud välja järeldused ja ettepanekud venekeelsete ühenduste kaasatuse ja panuse suurendamiseks Eesti kodanikuühiskonnas. **Ettepanekute** kohaselt peaksid riiklikud ja kohaliku tasandi institutsioonid tegema jõupingutusi nii infovälja ühtlustamiseks, tugiteenuste paremaks sihistamiseks ja sihtrühma ootustega vastavusse viimiseks kui ka katusorganisatsioonide arendamiseks tõhusaks koostööplatvormiks, mis ühendaks erineva töökeele vabähendused Eestis.

Краткий обзор

Гражданское общество Эстонии разнообразно, включает в себя разные по размеру и сфере деятельности некоммерческие объединения, целевые учреждения и их зонтичные организации, договорные общества. С точки зрения развития гражданского общества в целом, важно сохранять существующее разнообразие и для поддержки и развития в равной мере учитывать объединения с меньшей или большей, узкой или широкой сферой деятельности и с различными целями. Под потенциалом для деятельности некоммерческих объединений понимается способность объединений претворять в жизнь поставленные перед собой задачи. В Эстонии, однако, цели объединений в различных сферах деятельности очень различаются. Поэтому потенциал деятельности не стандартизирован на уровне конкретных характеристик, одни и те же значения показателей в случае различного типа организаций могут представлять различные результаты или могут быть важными в разной степени.

Исследование потенциала деятельности некоммерческих объединений Эстонии сосредоточено вокруг пяти тем: руководство и структура организации, членство в организации и привлечение добровольцев; различные аспекты финансовых возможностей, в том числе разнообразие источников финансирования, использование самофинансирования; сотрудничество с другими коммерческими организациями, а так сотрудничество с представителями других секторов; поддержка деятельности некоммерческих объединений (обучение, консультирование и тд.); специфические роли и влияние русскоязычных некоммерческих объединений в гражданском обществе Эстонии. Результаты исследования дополняют существующие до сих пор представления о потенциале деятельности гражданских объединений Эстонии, давая обзор потенциальных возможностей и факторов, влияющих на них в свете разного рабочего языка деятельности и возможность взглянуть на практики и факторы успешности русскоязычных объединений глазами их представителей.

В первой главе отчета представлена общая информация об исследовании, цели, задачи исследования и используемая в исследовании методология. Потенциал деятельности некоммерческих объединений и влияющие на деятельность факторы были исследованы на основе данных трех типов. Опираясь на данные опроса 2014 года, **во второй главе** отчета сравниваются характеристики и показатели жизнеспособности объединений в свете разного языка деятельности. Было выявлено, что в части жизнеспособности, между эстони- и русскоязычными объединениями, систематических различий не имеется. Однако большая часть количественных показателей «профессиональности» тех объединения, в которых использование русского и эстонского языка шло параллельно была на голову выше других объединений. **Третья глава** отражает мнение экспертов в области гражданского общества об аспектах жизнедеятельности объединений с различным рабочим языком. Эксперты оценили возможности жизнедеятельности русскоязычных объединений как, в основном, более скромные по сравнению с эстоноязычными, но все же более высокие по сравнению с пятью или десятью годами ранее. **В четвертой главе** были представлены участвующие в групповых интервью русскоязычные объединения, действующие в различных областях, анализ опыта их представителей в руководстве объединениями, финансирование деятельности, опыт сотрудничества с различными партнерами, соприкосновение с зонтичными

организациями и с услугами структуры поддержки. Активные русскоязычные объединения успешно выполняют свою роль, но хотели бы быть более вовлеченными в гражданское общество Эстонии через отраслевые зонтичные организации, в которых видят возможную основу сплоченности общин с разным рабочим языком посредством создания общей области информации и платформы сотрудничества

Опираясь на результаты упомянутых трех этапов анализа в итоговой части отчета приведены выводы и предложения по расширению участия и вклада русскоязычных объединений в гражданское общество Эстонии. В соответствии с **предложениями** государственные и местные учреждения должны прилагать усилия как для гармонизации информационного пространства, улучшения направленности службы поддержки и оправдания ожиданий целевой группы, так и для развития зонтичных организаций на более эффективной платформе сотрудничества, которая бы объединила разноязычные некоммерческие объединения Эстонии.

SISUKORD

1. Sissejuhatus	7
2. Vabaühenduste tegevusvõimekus töökeele lõikes	14
2.1 Eesti- vs venekeelsed vabaühendused	14
2.2 Organisatsiooni struktuur ja juhtimine	19
2.3 Rahastamismudelid ja jätkusuutlikkus	27
2.4 Koostöömustrid ja -sisu	33
2.5 Tugistruktuur	36
2.6 Ühiskondlik roll ja mõju	37
2.7 Kokkuvõtteks	40
3. Ekspertide hinnangud vene töökeelele vabaühenduste tegevusvõimekusele	42
3.1 Strateegiline juhtimine, liikmeskond ja vabatahtlike kaasamine	42
3.2 Finantssuutlikkus ja tulubaasi mitmekesistamine	47
3.3 Koostöö erinevate partneritega	49
3.4 Tugiteenused ja katusorganisatsioonid	52
3.5 Venekeelsete ühenduste eriomane roll ühiskonnas	56
4. Venekeelsete ühenduste esindajate kogemused ja hinnangud	60
4.1 Osalenud ühenduste tüübid tegevusvaldkondade lõikes	60
4.2 Juhtimine, liikmete ja vabatahtlike kaasamine	65
4.3 Rahastamismudelid ja nende jätkusuutlikkus	69
4.4 Koostöökogemused ja -vajadused	73
4.5 Võrgustikud, katusorganisatsioonid ja tugistruktuur	77
4.6 Venekeelsete ühenduste roll ja kaasatus kodanikuühiskonnas	80
4.7 Kokkuvõtteks	82
5. Kokkuvõte	84
Viidatud materjalid	92

1. Sissejuhatus

Koostanud Gerli Nimmerfeldt ja Tanel Vallimäe

Käesoleva aruande eesmärgiks on anda ülevaade Eesti kodanikeühenduste tegevusvõimekusest ja seda mõjutavatest teguritest erineva töökeelega ühenduste vaatenurgast ja sellega panustada Eesti kodanikuühiskonna hetkeolukorra, arengute ja trendide ning tulevikuperspektiivide paremale mõistmisele. Raport on sisendiks edasiste sammude kavandamisel kodanikuühiskonna arendamisel ning kodanikuaktiivsust soodustava keskkonna kujundamisel.

Uuringu taust

Eesti tänane kodanikuühiskond on mitmekesine, hõlmates arvukalt tugevaid vabaühendusi, eestkoste- ja katusorganisatsioone ning -võrgustikke, kuid kodanikuühiskonna tugevdamine ja edendamine nõuab vabaühenduste tegutsemissootlikkuse sihipärasest ning teadmiste põhiste arendamist ja toetamist. Vabaühenduste elujõulisuse indeksi raporti kohaselt on suurem osa Eesti vabaühendustest ikka veel pigem projektipõhised ettevõtmised, kellel puudub pikaajaline strateegia või kui strateegia ka on sõnastatud, siis ei suudeta seda igapäevategevuste planeerimisel ja elluviimisel sageli arvesse võtta – tegutsetakse endiselt suuresti hetkel olemasolevatest rahastamisprogrammidest sõltuvalt. Nõrgaks hinnatakse ka vabaühenduste võimet pakkuda kvaliteetseid teenuseid ja osalemist poliitikakujundamises oma sihtrühma esindamiseks. Peamised erinevused ühenduste tegevussuutlikkuses¹ avalduvad organisatsioonide vanuse, suuruse ja asukoha alusel – nimelt on eeskätt pealinnas tegutsevad ja keskmisest suuremad ühendused teistega võrreldes oluliselt professionaalsemad ja enam avatud, samuti enam suunatud võrgustumisele ja koostööle. Nooremad ühendused on aga varem asutatutega võrreldes mõnevõrra edukamad avalikkuse ja liikmeskonna kaasamisel (USAID 2014:79). Eesti kodanikuühiskonnas tervikuna on ühe probleemina esile tõstetud ka katusorganisatsioonide vähesust ja vähest koostööd erinevate ühendustega ja valdkonna tugistruktuuridega. Venekeelseid katusorganisatsioone – mille põhituumiku moodustavad riigi poolt stabiilset toetust saavad rahvusvähemuste kultuuriseltse hõlmavad katusorganisatsioonid – on peetud eestikeelsetest katusorganisatsioonidest nõrgemateks ja oskusi ning võimet oma liikmesorganisatsioonide toetada madalamaks (vt SM 2014).

Varasemad uuringud on näidanud, et kodanikeühenduste vahel on erinevused ka töökeele tasandil, kuigi need on viimase kümnendi jooksul jõudsalt vähenenud ja erineva töökeelega ühenduste tegevusväljad ja tegutsemise viisid on muutunud järjest enam sarnasteks (KUAK 2010a:111). Venekeelsed ühendused on oma liikmete arvult väiksemad kui keskmiselt eestikeelsed ühendused ja neid on hinnanguliselt proportsionaalselt vähem kui venekeelse elanikkonna osakaal lubaks eeldada. Vabaühenduste elujõulisuse indeksi raportis märgitakse

¹ Kasutame mõisteid “tegevusvõimekus” ja “tegevussuutlikkus” vaheldumisi. Kodanikuühiskonna valdkonnas tegutsevate organisatsioonide tänases praktikas on kasutusel mõlemad terminid.

ära vene ja eesti töökeele ühenduste erinevus, rõhutades peamiselt seda, et venekeelsed ühendused on vähem institutsionaliseerunud, neil on keeruline leida vabatahtlikke ja partnereid ning napp keeleoskus piirab võimalusi informatsiooni saamisel ja tegevusvõimekuse parendamisele suunatud arenguprogrammidest osavõtmisel (USAID 2014:73).

Venekeelsete ühenduste väike osakaal Eesti vabaühenduste seas viitab väiksemale aktiivsusele vabaühendusi luua või omaalgatuslikku ja vabatahtlikku tegevust nn ametlikult vormistada, kuid tuleneb vähemalt osaliselt ka sellest, et eesti- ja venekeelsed elanikud erinevad sotsiaalse ja poliitilise aktiivsuse poolest. Venekeelsete elanike liikmelisus erinevat laadi ühingutes on olnud püsivalt madalam kui eestikeelsetel elanikel (KUAK 2010a:5, IM 2008, IM 2011), kuigi tänaseks on erinevused peaaegu kadunud (vt IM 2015)². Eriti märkimisväärsed on olnud erinevused erineva emakeelega noorte vahel – eesti noored on sotsiaalselt oluliselt aktiivsemad ja seda nii vabaühenduste liikmelisuse kui ka vabatahtlikus tegevuses osalemise osas (IM 2011, IBS 2012:36-37, KUAK 2012:28, Praxis 2013:33, Toots et al 2006:71-72). Ka hoiakutelt ja väärtushinnangutelt on siiani erinevusi, kuigi ka siin on viimase kümne aasta jooksul märgata ühisosa pidevat suurenemist. Endiselt tajuvad venekeelsed elanikud kodanikualgatuse tähtsust ühiskonnas madalana ning keelebarjäär takistab neil eestlastega samaväärselt kodanikuühiskonnas toimuvaga kursis olemast (KUAK 2010a:29-33, KUAK 2012). Arusaamad, milline on vabaühenduste eesmärk ühiskonnas, on hakanud samuti eri töökeele ühendustel lähenema, kuid eripärad on alles jäänud ka selles osas (KUAK 2012a:29-33).

Kodanikuühiskonna arendamist koordineerivad ja toetavad institutsioonid on kirjeldatud erinevusi eesti ja vene töökeele ühenduste tegevusvõimekuses arvesse võtnud ning viimastel aastatel mitmeid samme olukorra parandamiseks astunud. Näiteks on vabaühenduste liit EMSL alates 2009. aastast suuremahulisemalt kui varem tegelenud venekeelse teavitustegevusega läbi venekeelse infovõrgustiku arendamise, valdkonna uudiste vene keeles kättesaadavaks tegemise ja venekeelse infovärava <http://ngo.ee/ru> haldamise. EMSL on korraldanud ja korraldab jätkuvalt koolitusi, mentorlusprojekte, vabaühenduste arenguprogramme, suvekoole jne, kuhu on kaasatud venekeelsete ühenduste esindajaid või mis on otseselt olnud suunatud neile (vt EMSL koduleht www.ngo.ee). Samuti on vene töökeele ühendusi toetatud KÜSK-i poolt 2013. aastal läbi viidud Ida-Virumaa linnade vabaühenduste tegevusvõimekuse tõstmise taotlusvooru kaudu (toetati 14 projekti) (vt KÜSK koduleht www.kysk.ee). Lisaks on KÜSK korraldanud mitmete oluliste juhendite ja töömaterjalide (sh projektitaotluste juhendid) tõlkimise vene keelde ja teinud need kättesaadavaks kodulehe kaudu. KÜSK korraldab ka regulaarselt venekeelseid infopäevi enne vabaühendustele mõeldud rahastamisprogrammide taotlusvoorude avanemist, mis sageli hõlmavad ka koolitusi ja nõustamisi.

Kindlasti tuleb venekeelsetele ühendustele suunatud tegevustest Eestis mainida avalikest vahenditest rahastatavaid tugistruktuuride teenuseid. Tugiteenustena võib kõige laiemas mõttes mõista vabaühendustele pakutavaid koolitus-, teavitus- ja nõustamisteenuseid. Loomult tugiteenused on ka mitmed KÜSK-i ja EMSL-i poolt vene töökeele ühendustele suunatud eelnimetatud tegevused. Tugiteenuseid ühendustele laiemalt pakub näiteks ka Vabatahtliku Tegevuse Arenduskeskus, liikumine Kodukant jt. Tugiteenuste osutamiseks on Eestis loodud ka maakondlikud arenduskeskused (MAK-d), ning mis puudutab venekeelsetele ühendustele mõeldud nõustamis- ja muude teenuste pakkumist, siis Harju ja Ida-Viru maakonna MAK-des (vastavalt HEAK ja IVEK) töötavad venekeelsed kodanikeühenduste konsultandid.

² 2011. aasta integratsioonimonitoringu andmetel ei olnud ühegi ühenduse liige 72% elanikest, kusjuures eestlaste ja teiste rahvuste erinevus oli 5,1 protsendipunkti eestlaste kuulumise kasuks, siis 2015. aasta monitoringu tulemuste kohaselt ei kuulu ühtegi ühendusse 70% elanikest, ent nüüd on erinevus 2 protsendipunkti teiste rahvuste kasuks (IM 2015:16).

Kõigi nende kirjeldatud tegevuste eesmärgiks on olnud lisaks konkreetsete organisatsioonide arendamisele suurendada vene töökeelega ühenduste panust Eesti kodanikuühiskonda üldisemalt, tõsta nende võimalusi olla tõhusamalt kaasatud ühiskonnaelu korraldamisse ja erinevate sektorite koostöösse. Käesolevas raportis kajastamist leidva uuringu üheks eesmärgiks oli uurida sihtrühma ja ekspertide kogemusi ning hinnanguid seni kasutatud meetmetele ja otseselt vene töökeelega ühendustele suunatud tegevustele.

Uuringu eesmärk ja ülesanded

Käesolev uuring keskendub erineva töökeelega ühenduste tegevussuutlikkuse analüüsile. Uuring teostati kolmes etapis, mis hõlmasid nii olemasolevate kvantitatiivsete ja kvalitatiivsete andmete analüüsi kui ka uue empiiria kogumist personaal- ja rühmaintervjuude meetodil. Esimese etapi ülesandeks oli senise uurimusliku teabe alusel analüüsida vene töökeelega vabaihenduste tegevusvõimekust võrdluses oma töös peamiselt eesti keelt kasutavate ühendustega ning selle tulemusel kaardistada kitsaskohad ja puudused olemasolevates andmetes ning nende tõlgendamiseks vajalikes teadmistes. Raporti esimene osa annab ülevaate teisese analüüsi tulemustest kodanikualgatuse institutsionaliseerumise küsitlusuuringu (KUAK 2014) andmetel peamiste tegevusvõimekuse indikaatorite kõrvutamisesest töökeele lõikes.

Varasemate uuringute ja olemasolevate kvantitatiivsete ja kvalitatiivsete andmebaaside analüüsitulemuste alusel selgitasime välja uurimisküsimused, mis vajaksid valdkonnaga seotud ekspertide ja sihtrühma esindajate seas läbiviidava kvalitatiivse uuringu käigus põhjalikumat ja süvitsi minevat uurimist. Varasemate uuringute ja andmebaasi analüüsitulemustel valmistati ette instrument personaalintervjuude meetodil kodanikuühiskonna valdkonna erinevate ekspertide ning seotud institutsioonide ja organisatsioonide esindajate küsitlemiseks. Ekspertintervjuude tulemustel võrreldakse valdkonnaga seotud ekspertide hinnanguid erineva töökeelega vabaihenduste tegevussuutlikkusele ja seda mõjutavatele teguritele raporti kolmandas peatükis.

Ekspertide hinnangud koos esimese etapi analüüsitulemustega olid sisendiks uuringuprojekti kolmandas etapis rühmaintervjuude meetodil teostatud sihtrühma uuringu ettevalmistamisel. Fookusgrupi-intervjuude tulemustel analüüsitakse süvitsi vene töökeelega ühenduste esindajate kogemusi ja vajadusi ühenduse tegevusvõime tõstmisel raporti neljandas osas. Vene töökeelega kodanikeühenduste tegevusvõimekuse põhjalikuma analüüsi vajadus kui uuringu üks lähteülesanne ja eesmärk tuleneb Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni eesmärkidest ja prioriteetidest (EKAK 2002) ning kodanikuühiskonna valdkondlikust arengukavast aastateks 2015-2020, mis rõhutab eraldi kodanikeühenduste, sh vene töökeelega ühenduste tegutsemis-suutlikkust (KODAR 2015-2020:14,22).

Tegevusvõimekuse defineerimine ja mõõtmine

Vabaihenduste tegevusvõimekuse all mõistetakse ühenduste võimet (suutlikkust) ellu viia oma eesmärged. Organisatsioonide võimekuse hindamise küsimused on maailmas väga levinud uurimistemaatika. Sellekohased analüüsid pole mõistagi puudutanud vaid kodanikuühiskonnas tegutsevaid organisatsioone. Palju on uuritud erasektoris tegutsevate organisatsioonide, st äriettevõtete tõhususe ja võimekuse erinevaid külgi. Samuti on omaette suur valdkond avaliku sektori organisatsioonide sellekohane analüüs. Kuid üha enam on uuritud ka kodanikuühiskonnas toimivaid organisatsioone, seda nii teaduslikumast huvist lähtudes kui ka praktilistel eesmärkidel. Nii nagu teiste sektorite puhul, on ka vabaihenduste jaoks välja töötatud mitmesuguseid erineva põhjalikkusega võimekuse mõõtmisinstrumente (sh

enesehinnangu jaoks mõeldud teste). Kõikide nende erinevatel eesmärkidel ja erinevatesse sektoritesse kuuluvate organisatsioonide puhul tuuakse reeglina välja kesksed dimensioonid, mille kaudu tegevusvõimekust mõõdetakse ja mille alusel tuuakse välja nõrgad kohad, mis vajavad arendamist või muutmist. Need puudutavad kõige laiemas mõttes strateegilist planeerimist, ressursse (inimesed, materiaalsed, finantsvahendid jm) ning juhtimist (UNDP 2005; UNDP 2010).

Organisatsiooniline võimekus ja organisatsiooni arendamine on laiem temaatika kui käesoleva uuringu fookus, kuid vabauhenduste tegevussuutlikkuse aspektist olulisemate ja enam välja toodud elementidena võib nimetada järgmisi: juhtimisoskused, uute juhtide kasvatamine, juhtide rotatsioon; strateegiline mõtlemine, planeerimine, missiooni, visiooni ja eesmärkide sõnastamine, teadvustamine ning saavutamine; otsuste langetamise protseduurid ja vastutuse jaotumine ühenduses; vabatahtlike ja sihtgrupi kaasamine; ligipääs informatsioonile, info liikumine ühenduse sees ja teavitamistöö; liikmete ja juhtide väärtushinnangud; finantssuutlikkus, sh rahastamisallikate mitmekesisus, omatulu teenimine, annetused ja erasektori rahastus, avalike teenuste pakkumine, projektide taotlemise ja elluviimise võimekus; liikmete arendamine ja koolitamine, uute, sh võimekate (ja noorte) liikmete värbamine; partnerlus ja koostöö teiste vabauhenduste, avaliku- ja erasektoriga; väliskeskond (õiguskeskkond, meediakajastus, poliitilised huvid).

See, millised neist teguritest on olulisemad ja väärivad rohkem tähelepanu, muutub ajas, sest lisaks ühiskonna arengule tuleb arvestada maailmas toimuvaid laiemaid ühiskondlikke, majanduslikke, sotsiaalseid, demograafilisi ja kahtlemata ka tehnoloogilisi arenguid. Samuti on mitmete puhul neist võimalik esitada erinevaid ja vastandlikke seisukohti, milline muutus neis nimelt ühenduste tegevussuutlikkust suurendab või vähendab.³ Kuid suurem osa neist on ühel või teisel kujul Eestis olnud kogu taasiseseisvumise-järgse aja tähelepanu all, olgu mitmesugustes vabauhendustele suunatud tugitegevustes, koolitustes, nõustamises, käsiraamatutes (vt näit Mänd 2014), mentorprogrammides, erinevate sektorite partnerlussuhete edendamisel (sh arvestatud ka EKAK-s) ning kindlasti ka ühenduste rahastamisel. Vabauhendusi rahastavate organisatsioonide poolt antavad toetused on suures osas ühel või teisel moel olnud mõeldud organisatsioonide tegevusvõimekuse arendamiseks. On olnud ka taotlusvoore, mida rahastaja on käsitlenudki ühenduste tegevusvõimekuse kui sellise tõstmisele suunatuna.⁴

Käesolevas uuringus on fookuses viis teemaderingi. Esiteks strateegilise planeerimise ja juhtimise oskused, st juhtimiskultuur, eesmärkide mõtestamine ja nende elluviimise tõhusus, liikmeskonna, vabatahtlike ja palgatöölise kaasamine. Teiseks finantssuutlikkuse erinevad tahud, sh rahastusallikate mitmekesisus ja omatulu teenimise suutlikkus. Kolmandaks vabauhenduste koostöö nii teiste ühendustega (erineva töökeelega ühendustega) kui ka teiste sektoritega. Neljandaks vabauhendustele pakutavad tugitegevused (koolitused, nõustamine

³ Näiteks liikmeskonna suurus tingimata ei näita ühenduse tugevust, mõnikord on organisatsiooni tugevdamiseks optimaalne seda vähendada. Ka rahastamisallikate arv iseeneses ei näita alati rahastuse stabiilsust - seda võib tagada näiteks ka püsiv leping üheainsa partneriga või garanteeritud tegevustoetus, pealegi võib organisatsioon paljude erinevate rahastajatega suhtlemisele kulutada liialt palju aega jne.

⁴ Seda on tehtud nt EMP toetuste Vabauhenduste Fondi (mida viib ellu Avatud Eesti Fond) poolt 2014. aasta sügisel välja kuulutatud taotlusvoorus. "Ühenduste tegutsemisvõimekuse tõstmiseks algatatud väikeprojektide" taotlusvooru tingimused hõlmavad mh organisatsiooni juhtimise ja kaasamise parandamisega seotud tegevusi, vabatahtlike kaasamist, partnerlust erinevate sektorite vahel, tegevusi seoses finantssuutlikkuse tõstmisega (sh sotsiaalne ettevõtetus, annetuste kogumine). Vt AEF kodulehekülj <http://oef.org.ee/teoksil/norra/prioriteetsed-valdkonnad/>

jne). Viieandaks vabaühenduste mõju ja nähtavus ühiskonnas ning just venekeelsete ühenduste spetsiifiline roll ja mõju Eesti vabaühenduste maastikul ja ühiskonnas laiemalt.

Uuringu sihtrühm

Uuringu üheks sihtrühmaks on vene töökeelega vabaühendused, keda määratleme laiemalt kui ainult läbi keele, mida nad oma töös kasutavad. Sõnaühendid „venekeelne“ ja „vene töökeel“ on sihtrühma nimetamisel pigem üldistavad kui sihtrühma defineerivad terminid. Vabaühendused võivad oma töös kasutada samaaegselt mitmeid erinevaid keeli (sh eesti, vene, inglise) ning erinevaid keeli võidakse kasutada paralleelselt või siis üht proportsionaalselt rohkem kui teist. Ühendused võivad kasutada erinevaid keeli oma töö korraldamisel erinevatel tasanditel (kohalik, üleriigiline, rahvusvaheline) või koostöös erinevate partneritega (kodanikuühiskonnas, era- ja avalikus sektoris). Samuti võivad erinevad keeled olla kasutuses organisatsiooni siseseks ja väliseks suhtluseks. Seetõttu võtame sihtrühma „vene töökeelega vabaühenduste“ määratlemisel arvesse lisaks nn peamisele töökeelele ka muid aspekte: venekeelsetena määratleme ühendusi, mille esindajate, eestvedajate ja liikmete seas on enamik Eesti venekeelsete elanike esindajad; ja/või mille tegevused on suunatud Eesti venekeelsete elanike või teatud venekeelsete elanike gruppide huvide kaitseks ja esindamiseks, nende vabaühenduste tegevuste kaudu ühiskonnaellu kaasamiseks.

Varasemad uuringud

Uuringuprojekti esimeses etapis läbiviidud kvantitatiivne teisene analüüs põhines suuresti Tallinna Ülikooli rahvusvaheliste ja sotsiaaluuringute instituudi kodanikeühiskonna uurimis- ja arenduskeskuse (KUAK) poolt teostatud uuringu „Kodanikualgatus institutsionaliseerumine Eestis 2014“ käigus kogutud andmebaasile. Andmete kogumine toimus ankeetküsitluse meetodil koostöös TNS Emoriga 2014 aasta aprillis-mais veebi- ja telefoniküsitluse kombineerimisel. Lõppvalimi suuruseks on 1 000 MTÜ-d Eesti erinevatest piirkondadest. Valim moodustati juhuvalimi meetodil äriregistri ning mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri põhjal moodustatud valimiraami alusel, kuhu kuulusid seisuga 1. jaanuar 2014 kantud 29 530 tegutsevat mittetulundusühingut (samasse registrisse kantud korteriühistud ja sihtasutused jäeti valimiraamist välja). Valimi moodustamisel oli eesmärgiks tagada geograafiline esinduslikkus Eestis tegutsevatest MTÜ-dest. Küsitlusankeeti oli võimalik täita nii eesti kui vene keeles. Küsitlusuuringu eesmärgiks oli koguda andmeid kolmanda sektori organisatsioonides toimuvatest arengutest. Peamised teemad, millele küsitlusuuring keskendus olid: kodanikeühenduste tegevusvaldkonnad, liikmeskonnad, palgatöötajate kasutamine, organisatsiooni juhtimine, tegevuse rahastamine, koostöösuhted nii teiste ühenduste kui teiste sektoritega ja täiendav küsimuste plokk oli pühendatud avaliku sektori poolsele rahastamisele, sh riigieelarveline toetus ja kohalike omavalitsuste toetused (vt KUAK 2014:7-9).

Vene töökeelega ühenduste tegevusvõimekust ei ole senistes kodanikuühiskonna-alastes uuringutes reeglina eraldi luubi alla võetud. Venekeelsete vabaühenduste tegevussuulikkuse mõningaid aspekte käsitles TLÜ kodanikuühiskonna uurimis- ja arenduskeskuse (KUAKi) 2010. aasta pilootuuring „Venekeelsed kodanikeühendused ja Eesti kodanikuühiskond: paralleelsed maailmad või vaikne integratsioon“. Uuringu keskne eesmärk oli analüüsida venekeelsete vabaühenduste tegevust, rahastamist, koostööd, inforuumi jmt selleks, et hinnata kuivõrd venekeelsed ühendused omavad praktilist ja mentaalset ühisosa muu kodanikuühiskonnaga Eestis (KUAK 2010a). Nimetatud uuringu vabaühenduste tegevussuutlikkust puudutavaid tulemusi ja järeldusi on arvesse võetud käesoleva uuringu kavandamisel (sh intervjuuküsimuste koostamisel), samuti on kaasatud selle uuringu raames läbiviidud FG intervjuude transkriptsioone venekeelsete ühenduste süvaanalüüsi.

Teiseks uuringuks, mille andmetele toetusime, on KUAKi poolt 2012. aastal teostatud uuring „Kodanikualgatust toetavad väärtused ja käitumismustrid Eesti elanikkonnas 2011-2012”. Selle uuringu tulemuste seas on siinse uurimisteema jaoks eriti oluline regionaalne mõõde väärtusorientatsioonides ja tegelikus kodanikuaktiivsuses (KUAK 2012:ptk 4.2/78-91). Kolmandaks oleme kasutanud 2013. aastal valminud „Lõimumisvaldkonna sotsiaalsete gruppide uuringut“, mis muuhulgas hõlmas rühmaintervjuud rahvusvähemuste kultuuriseltsidega (SGU 2013: ptk VI/109-114).

Ekspertintervjuud

Ekspertintervjuude valim hõlmab kodanikuühiskonnaga seotud institutsioonide esindajaid. Valimis on esindatud nii kodanikuühiskonna valdkonna eest vastutavad ja vabauhenduste rahastamisega seotud riigi ametiasutused, üleriigilised vabauhenduste katusorganisatsioonid, kodanikuühiskonda arendavad ja vabauhendusi rahastavad sihtasutused, kui ka vabauhendustele nõustamisteenuseid pakkuvad tugikeskused (MAK-id). Kokku osales uuringus 10 eksperti. Kõik valimisse algselt valitud eksperdid olid ka lahkesti nõus uuringus osalema ja andsid oma põhjalike vastustega väga olulise panuse selle uuringu õnnestumisse. Ekspertintervjuud kestsid 1-1,5 tundi, need salvestati ja salvestuste alusel transkribeeriti.

Ekspertintervjuude käigus küsisime respondentidelt seda, kuidas hinnatakse vene töökeelega vabauhenduste tegevussuutlikkust üldiselt ja erinevate aspektide nagu näiteks strateegiline juhtimine, organisatsiooni igapäeva töö juhtimine, finantssuutlikkus ja koostöömustrid kaupa eraldi. Samuti palusime võrrelda venekeelsete ühenduste tegevusvõimekust eestikeelsete ühendustega ja hinnata muutusi nende arengus viimastel aastatel. Küsisime ka, milliseks hinnatakse venekeelsete ühenduste ühiskondlikku rolli ja mõju ja millised on nende vajadused, ootused ja peamised probleemid eristatud tegevusvõimekuse eri aspektides. Uurisime ekspertide käest ka seda, kuidas hinnatakse venekeelsete katusorganisatsioonide tegevust ja võimalusi liikmesühenduste toetamiseks, milles nähakse võimalusi erineva töökeelega ühenduste omavahelise koostöö suurendamiseks ja kuidas tõsta vene töökeelega ühenduste koostöövalmidust era- ja avaliku sektori esindajatega.

Rühmaintervjuud

Lisaks personaalintervjuudele erinevate valdkonnaga seotud ekspertidega viisime projekti käigus läbi 3 fookusgrupi-intervjuud vene töökeelega vabauhenduste esindajate seas Tallinnas ja Narvas. Intervjuudes osales 5-7 inimest rühma kohta, kokku osales 20 inimest, kes esindasid 19 organisatsiooni. Üks respondent, kes ei saanud osaleda, saatis vastused küsimustele kirjalikult. Rühmaintervjuude pikkus oli ca 3 tundi. Osalejate värbamisel lähtusime sellest, et rühmas oleks esindatud nii väiksemad kui suuremad ühendused, samuti erinevate tegevussuunitluste, -ulatuse ja eesmärkidega ühendused. Tallinnas läbiviidud FG-d hõlmasid aastaid tegutsenud kui ka viimastel aastatel asutatud ja noorema põlvkonna poolt eest veetud nn edukate ja aktiivsete ühenduste esindajaid. Üldiselt, määratlesime „vene töökeelega ühenduse“ vastavalt projekti raames läbi viidud intervjuudes osalenud ekspertide hinnangule, kes nende ühenduste loetelu meile edastasid. Rühmaintervjuud viidi läbi vene keeles, need salvestati, seejärel salvestuste alusel transkribeeriti ning transkriptsioonid tõlgiti eesti keelde.

FG-intervjuudes palusime kirjeldada esindatavate ühenduste eesmärke, tegevuste planeerimist ja rahastamist ning küsisime ka ühenduste võimaluste kohta liikmeid leida, vabatahtlikke kaasata ja palgalist tööjõudu värvata. Samuti palusime kirjeldada oma seniseid koostöökogemusi erinevate partneritega, hinnata koostegevuste edukust ja koostöövõimalusi

ning vajadust laiemalt. Eraldi uurisime, millised on olnud kokkupuuted eestikeelsete ühendustega ning palusime rühmal arutada koostöö laiendamise ja süvendamisega seotud takistuste üle. Lisaks arutleti rühmaintervjuudes katusorganisatsioonide ja kodanikuühiskonna tugistruktuuri institutsioonide rolli ja tegevussuutlikkuse üle ning peatuti lühidalt ka teemadel nagu vabaühenduste funktsioon ja roll kodanikuühiskonnas.

Rühmaintervjuude meetod on valitud andmekogumiseks põhjusel, et sihtrühma liikmete omavaheline vestlus aitab välja tuua erinevaid vaatenurki ja hoiakuid ning erinevad seisukohad omakorda stimuleerivad vestlust. Grupi interaktsiooni käigus avalduvad nii jagatud ühised arusaamad kui ka individuaalsed erinevused. Vabaühenduste esindajad, kellega ühendust võtsime, olid üldjuhul osalemisest väga huvitatud. Saime vaid ühe otsesõnu keeldumise, teistel juhtudel olid äraütlemiste põhjused peamiselt seotud ajapuuduse või välja pakutud aja mitte sobivus. Ühenduste esindajad, kes kohale tulid, olid väga motiveeritud oma kogemuste, murede ja rõõmude jagamisest ning kõik osalesid aktiivselt kodanikuühiskonna probleemide aruteludes. Kohale tulnute soov oma arvamust avaldada ja teistega arutada oli nii suur, et FG-intervjuud kestsid planeeritust 1-1,5 tundi kauem. Intervjuude kestel mainiti, et sarnaseid vestlusringe võikski rohkem korraldada. Osalejad andsid üksteisele nõu, vahetasid kontaktandmeid ja planeerisid edasist koostööd.

Projekti tööühm

Projekti teostas Tallinna Ülikooli rahvusvaheliste sotsiaaluuringute keskuse (RASI) ja kodanikuühiskonna uurimis- ja arenduskeskuse (KUAK) tööühm. Projekti juhtis Triin Roosalu, uuringu ettevalmistamise ja läbiviimise eest vastutasid põhitäitjatena Gerli Nimmerfeldt ja Tanel Vallimäe. Ekspertintervjuud korraldas ning viis läbi Tanel Vallimäe. Margarita Kazjulja värbas respondendid ja modereeris fookusgrupiuuringu rühmaintervjuud ning osales instrumendi ettevalmistamisel ja tulemuste analüüsimisel. Juri Petruhhin transkribeeris rühmaintervjuud ja panustas samuti nende analüüsi. Uuringuprojekti töösse, eriti uurimisinstrumentide väljatöötamisse olid kaasatud ekspert-nõukoja liikmed Mikko Lagerspetz ja Erle Rikmann, kelle ülesandeks oli nõustada projekti meeskonda kavandatud uuringu ettevalmistamisel ja läbiviimisel, ning Jelena Helemäe, kes aitas uuringutulemusi interpreteerida. Projekti tööühm tänab Maria Antons-Valner ja Madli Raudkivi intervjuude transkribeerimise eest ning Denis Larchenkot, Dmitri Kuznetzi, Julia Kantemirovat Yana Stepankovat venekeelsete intervjuude transkriptsioonide eesti keelde tõlkimise eest.

2. Vabaühenduste tegevusvõimekus töökeele lõikes

Koostanud Gerli Nimmerfeldt

Eesti vabaühenduste tegevusvõimekuse võrdlev analüüs põhineb Tallinna Ülikooli rahvusvaheliste ja sotsiaaluuringute instituudi kodanikuühiskonna uurimis- ja arenduskeskuse poolt teostatud uuringu „Kodanikualgatuse institutsionaliseerumine Eestis 2014“ (KUAK 2014) käigus kogutud andmebaasil. Peamised teemad, mille raames küsitlusuuringu andmetel oli võimalik vabaühendusi töökeele lõikes kõrvutada ja analüüsida, olid: ühenduste tegevusvaldkonnad ja tasandid, liikmeskonna koosseis, liikmete värbamine, vabatahtlike kaasamine, palgatöajõu kasutamine, organisatsiooni juhtimine, tegevuste rahastamine ja koostöösuhted nii teiste ühenduste kui teiste sektoritega ja täiendav küsimuste plokk oli pühendatud avaliku sektori poolsele rahastamisele, sh nii riigieelarveline toetus kui kohalike omavalitsuste toetused.

2.1 Eesti- vs venekeelsed vabaühendused

Ühenduste töökeel

Uuringu esimeses etapis KUAK 2014 andmebaasi analüüsil jagasime vabaühendused töökeele alusel kolme rühma: a) kakskeelsed ühendused ehk ühendused, mille töös kasutatakse igapäevaselt nii eesti kui vene keelt; b) eestikeelsed ühendused ehk ühendused, kus kasutatakse igapäevaselt eesti keelt, vene keelt aga ei kasuta või kasutatakse harva, ja c) venekeelsed ühendused ehk ühendused, mis kasutavad igapäevaselt vene keelt ja eesti keelt ei kasuta või kasutavad harva. Taolised nimetused on tinglikud ja kasutusele võetud eeskätt uurimisülesandest tulenevalt ühenduste analüütiliseks eristamiseks ega tähenda sugugi, et niimoodi nimetatud ühendused oma töös muid keeli ei kasutaks. Küsitlusankeedis oli võimalik ühendustel anda hinnanguid erinevate keelte kasutamise sagedusele ühenduse töös 3-punktsel skaalal (igapäevaselt, vahel, ei kasuta üldse). Lisaks eesti ja vene keelele paluti ühendustel hinnata ka inglise, soome ja saksa keele kasutamist. Näiteks inglise keelt kasutab igapäevaselt oma töös kokku 9% kõigist küsitletud ühendustest ja vahel 59%. Igapäevaselt töötavad inglise keeles kõige sagedamini just need organisatsioonid, kus suheldakse igapäevaselt ka eesti ja vene keeles ehk ühendused, mis selle uuringu raames on defineeritud kui kakskeelsed ühendused.

Soome keele kasutamine ei ole meie vabaühenduste töös nii sage: igapäevaselt kasutavaid ühendusi on 2% ja vahel kasutavad soome keelt oma töös kokku 31% ühendustest. Saksa keelt läheb vabaühendustel tööks vaja aga veelgi vähem: igapäevaselt kasutab seda alla 1% ühendustest, vahel 5%. Täiendavalt oli aga võimalik märkida vabale lahtrile ka mõni muu keel. Muude keeltena pakuti väga mitmeid erinevaid keeli alustades läti (6) ja leedu (4) ning rootsi (8) ja norra (4) keeltest lõpetades araabia (1) ja jaapani (2) keelega. Märgiti veel: hispaania (7), itaalia (5) kreeka (1), prantsuse (7) keeli, aga kasutatakse ka viipekeelt (2), samuti seto (3) ja võro (3) keelt.

Tabel 1.1 Vabäühenduste töökeeled

Organisatsiooni töökeel	Sagedus	Osakaal
eesti keel: igapäevaselt	926	92,5%
eesti keel: vahel	65	6,5%
eesti keel: ei kasuta	9	0,9%
vene keel: igapäevaselt	187	18,7%
vene keel: vahel	425	42,5%
vene keel: ei kasuta	388	38,8%
inglise keel: igapäevaselt	93	9,3%
inglise keel: vahel	496	49,6%
inglise keel: ei kasuta	411	41,1%
soome keel: igapäevaselt	18	1,8%
soome keel: vahel	296	29,6%
soome keel: ei kasuta	686	68,6%
saksa keel: igapäevaselt	5	0,5%
saksa keel: vahel	44	4,4%
saksa keel: ei kasuta	951	95,1%
Vabäühenduste grupeerimine eesti ja vene keele kasutamissageduste põhjal		
Kakskeelsed ühendused	103	10,4%
Eestikeelsed ühendused	841	84,9%
Venekeelsed ühendused	46	4,6%

Otsustasime vabäühendused töökeele alusel kolme gruppi jagada just eesti ja vene keele kasutamise sageduse põhjal uuringu sihtrühmast ja lähteülesandest tulenevalt. Kirjeldatud kolmene jaotus osutus esmase analüüsi tulemustel kõige mõttekamaks tegevusvõimekuse erinevate aspektide kõrvutamisel nende kahe keele töökeelena kasutamise alusel. Algselt nelja kategooriaga teostatud analüüs, mis eristas nn eestikeelsete ühenduste seas kaks gruppi vastavalt sellele, kas vene keelt kasutatakse harva või üldse mitte, ei näidanud nende kahe kategooria vahel olulisi erinevusi vaadeldud tegevusvõimekuse mõõdikute osas. Nn kakskeelsete ühenduste eraldi kategooriana võrdlusesse toomine on põhjendatud eeskätt seepärast, et nad eristuvad oluliselt teistest enamike näitajate osas ja pealegi on andmebaasi teisese analüüsi miinuseks see, et meil on kasutada anonümiseeritud andmed. Seetõttu puudub ülevaade sellest, kas ja millal on tegemist venekeelsete elanike poolt juhitud ja/või venekeelsetele elanikele kui sihtgrupile suunatud ühendustega, mis töötavad igapäevaselt ka eesti keeles, või on tegemist eesti keelt emakeelena valdavate isikute poolt eest veetud ühendustega, kelle sihtrühm ja/või liikmeskond kaasab ühtviisi mõlema keelekogukonna liikmeid jne. Ka kolmas võimalus on olemas: ühendused, mis ongi asutatud ja juhitud nii eestiki kui venekeelsete inimeste poolt ja mille sihtrühm hõlmab mõlemat keelekogukonda.

Ühenduste asutamine ja asukoht

Vabäühenduste võrdleva analüüsi aluseks oleva uuringu juhuvalimi meetodil saadud valim moodustati silmas pidades vabäühenduste geograafilist esindatust ja seega ei ole üllatav, et leiame venekeelsed ühendused peamiselt Tallinnast ja Ida-Virumaalt ning mujalt on valimisse sattunud selliseid ühendusi vaid üksikuid või üldse mitte. Ka kakskeelsetest ühendustest on peaaegu pooled registreeritud Tallinnas, aga neid leiame ka mujalt Eestist välja arvatud saared, Järva- ja Viljandimaa.

Tabel 2.1 Vabaühenduste asukoht⁵ töökeeles lõikes

	Kakskeelsed		Eestikeelsed		Venekeelsed		Kokku
Tallinn	50	48.5%	160	19.0%	15	32.6%	22.7%
Harjumaa	4	3.9%	76	9.0%	2	4.3%	8.3%
Hiiumaa	0	.0%	38	4.5%	0	.0%	3.8%
Ida-Virumaa	18	17.5%	22	2.6%	27	58.7%	6.8%
Jõgevamaa	5	4.9%	40	4.8%	0	.0%	4.5%
Järvamaa	0	.0%	33	3.9%	0	.0%	3.3%
Läänemaa	2	1.9%	29	3.4%	0	.0%	3.1%
Lääne-Virumaa	2	1.9%	35	4.2%	0	.0%	3.7%
Põlvamaa	5	4.9%	37	4.4%	0	.0%	4.2%
Pärnumaa	4	3.9%	49	5.8%	0	.0%	5.4%
Raplamaa	2	1.9%	44	5.2%	0	.0%	4.6%
Saaremaa	0	.0%	46	5.5%	0	.0%	4.6%
Tartumaa	7	6.8%	104	12.4%	2	4.3%	11.4%
Valgamaa	2	1.9%	37	4.4%	0	.0%	3.9%
Viljandimaa	0	.0%	45	5.4%	0	.0%	4.5%
Võrumaa	2	1.9%	46	5.5%	0	.0%	4.8%
<i>N</i>	<i>103</i>		<i>841</i>		<i>46</i>		<i>990</i>

Kui vaadata siia kõrvale rahvaloenduse andmeid elanikkonna jaotuse kohta rahvuse (emakeele) alusel⁶ siis näeme, et igapäevaselt vene keelt ei kasutata vabaühenduste töös just neis maakondades, kus elanikkonnast 95% või enam moodustavad eestlased, kui aga venekeelsete osakaal elanikkonnast on natukenegi suurem, siis uuringu valimist 1-2 selle maakonna organisatsiooni siiski igapäevaselt vene keeles suhtleb.

Küsitlusuuringu andmetel erineva töökeelega ühenduste asutamises ja tegutsemise kestvuses olulisi erinevusi ei avaldu. Valimis on esindatud kakskeelsete ja eestikeelsetega võrreldes mõnevõrra enam 20-25 aastat tegutsenud venekeelseid organisatsioone ja valimisse pole sattunud ühtegi enne aastat 1988 asutatud venekeelset ühendust. Suurim erinevus asutamisaastates töökeeles lõikes avaldub 2000-ndate teises pooles asutatud ühenduste puhul: venekeelsete ühenduste seas on teistega võrreldes oluliselt vähem esindatud 5-9 aastat tegutsenuid (16% venekeelsetest ühendustest on asutatud aastatel 2005-2009 vs 26% kakskeelsetest ja 29% eestikeelsetest).

Tabel 2.2 Vabaühenduste asutamisaastad töökeeles lõikes

	Kakskeelsed		Eestikeelsed		Venekeelsed		Kokku
Enne 1988	5	4,9%	45	5,6%	0	,0%	5,3%
1989-1994	9	8,8%	102	12,7%	7	15,9%	12,4%
1995-1999	16	15,7%	87	10,8%	8	18,2%	11,7%
2000-2004	23	22,5%	155	19,3%	11	25,0%	19,9%
2005-2009	26	25,5%	232	28,9%	7	15,9%	27,9%
2010-2014	23	22,5%	183	22,8%	11	25,0%	22,8%

⁵ KUAK 2014 ankeedis küsiti maakonda, kus asub organisatsiooni registreeritud postiaadress.

⁶ Vt REL andmed www.stat.ee

Ühenduste tegevusvaldkonnad ja -tasandid

Institutsionaliseerumise küsitlusuuringute tulemustel on vabaihenduste peamiseks tegevusvaldkonnadeks sport/kehakultuur, kultuur ja kunst ning vaba aja sisustamine ja huvialategevus. Sarnased olid tulemused ka aastal 2009/2010 (KUAK 2014:17). Kui me vaatame ühenduste peamisi tegevusvaldkondi, siis paistab silma venekeelsete ühenduste suurem suunitlus kultuuri valdkonnale (33% vs 12% kakskeelsetest ja 16% eestikeelsetest) ja teistega võrreldes vähem tegeletakse vaba aja sisustamisega (7% vs 15% kakskeelsetest ja 18% eestikeelsetest). Siin nende erinevuste taga võib olla oma tegevuste erinev mõtestamine ja rahastamisvõimalustest tulenevalt erinev defineerimine – võimalik, et mitmedki vaba aja sisustamisega seotud tegevused on vähemuskultuuri esindajate puhul olnud mõttekam defineerida kui kultuuri säilitamine ja edendamine. Või vastupidi, mitmed kultuuriga seotud tegevused on eestikeelsete ühenduste jaoks pigem vaba aja sisustamine kui kultuuri säilitamine ja edendamine.

Kuna vaid 23% kõigist uuringus osalenud organisatsioonidest ei ole märkinud peamisele valdkonnale lisaks mõnd teist/kolmandat/jne valdkonda, siis järelikult on tegelikkuses vabaihendustele iseloomulik, et tegutsetakse mitmes küsitlusankeedis etteantud (ette-defineeritud) tegevusvaldkonnas. Kakskeelsed ühendused on teistega võrreldes veelgi vähem vaid ühele tegevusvaldkonnale keskendunud: 13,6% neist ei ole märkinud täiendavaid valdkondi oma tegevuse kaardistamiseks. Seetõttu me võtame ühenduste suunitluse võrdlusel aluseks nii peamise kui täiendavalt märgitud valdkondade koondatud analüüsi.

Tabel 2.3 Vabaihenduste tegevusvaldkonnad⁷ töökeele lõikes

	Kakskeelsed		Eestikeelsed		Venekeelsed		Kokku
Sport	25	24,3%	203	24,1%	11	23,9	24,1%
Kultuur/kunst	28	27,2%	247	29,4%	19	41,3%	29,7%
Sotsiaalsete rühmade huvide esindamine* ⁸	27	26,2%	129	15,3%	9	19,6%	16,7%
Haridus/teadus*	33	32%	180	21,4%	17	37%	23,2%
Kutseliit	10	9,7%	60	7,1%	2	4,3	7,3%
Sotsiaalteenused *	27	26,2%	69	8,2%	9	19,6%	10,6%
Vaba aja sisustamine	59	57,3%	471	56%	18	39,1%	55,4%
Naabruskonna elukvaliteet*	20	19,4%	215	25,6%	5	10,9%	24,2%
Ühiskonna areng	19	18,4%	121	14,4%	8	17,4%	14,9%
Looduskeskkond*	5	4,9%	112	13,3%	2	4,3%	12,0%
Tervishoid	11	10,7%	63	7,5%	2	4,3%	7,7%
Põllumajandus	1	1%	29	3,4%	0	0	3%
Kalandus	2	1,9%	33	3,9%	1	2,2	3,6%
Religioon*	2	1,9%	7	0,8%	5	10,9%	1,4%
Muinsuskaitse	1	1%	19	2,3%	0	0	2%
Kommunikatsioon	7	6,8%	17	2%	0	0	2,4%

⁷ Arvesse on võetud nii ankeedis märgitud peamine tegevusvaldkond kui täiendav tegutsemisvaldkond

⁸ Siin ja edaspidi on tabelites tärniga (*) tähistatud näitajad, mille puhul erinevused töökeele lõikes olid hii-ruut testi põhjal statistiliselt olulised.

Mõlemaid küsimusi arvesse võttes ei ole näiteks kultuuriga tegelemise osas erinevused eri keeli kasutavate organisatsioonide vahel nii suured, kuid siiski on märgata venekeelsete ühenduste hulgas selle valdkonna suuremat populaarsust (41% vs 27% kakskeelsetest ja 29% eestikeelsetest). Erinevused on oluliselt väiksemad nüüd ka vaba aja sisustamise valdkonna osas, kuid endiselt on venekeelsete seas see valdkond vähem esindatud kui teiste puhul.

Kui peamise valdkonnana venekeelsete ühenduste poolt naabruskonda üldse mainitud ei olnud, siis täiendava valdkonnana see 11% jaoks on ühenduse üheks tegevuse suunaks, kuid siiski on selles valdkonnas venekeelsete ühenduste esindatus teistega võrreldes oluliselt madalam ja siin on suurim esindatus just eestikeelsetel ühendustel. Religioon on aga just venekeelsete organisatsioonide seas teistega võrreldes oluliselt enam esindatud valdkonnaks (11% vs 1% kakskeelsetest ja 2% eestikeelsetest).

Mõlemaid küsimusi koos vaadates kaovad olulised erinevused ka ühiskonna arengu edendamise valdkonnas: venekeelsetest organisatsioonidest tegutseb selles valdkonnas 17%, kakskeelsetest 18% ja eestikeelsetest 14%. Kakskeelsete organisatsioonide suurem esindatus sotsiaalteenuste valdkonnas säilib aga ka täiendavaid tegevusvaldkondi arvesse võttes, kuid erinevus venekeelsetega on vähenenud (26% vs 8% eestikeelsetest ja 19% venekeelsetest).

Vabaühendused tegutsevad erinevatel tasanditel. Nende tegevused võivad olla kas kohaliku ulatusega, üle-eestilised või suunatud rahvusvahelisele tasandile. Küsitlusuuringu andmetel on enamlevinud tegutsemistasandiks siiski vahetu elukeskkond ehk nn kohalik tasand. Vaid 12,5% uuringus osalenud organisatsioonidest on märkinud, et nad kohalikul tasandil üldse ei tegutse, samas tegutseb kohalikult pidevalt 66% ja vahel 22% organisatsioonidest. Kaks kolmandikku ühendustest tegutseb ka maakondlikult (31% pidevalt ja 39% vahel), umbes pooled üle-eestiliselt (pidevalt 21% ja vahel 32%) ning kolmandik EL või laiemal rahvusvahelisel tasandil (pidevalt tegutseb rahvusvaheliselt 8% ühendustest ja EL tasandil 7%, vahel tegutseb rahvusvaheliselt aga 24% ja EL tasandil 21%) (KUAK 2014:15-16).

Tabel 2.4 Ühenduste tegutsemistasandid⁹ töökeele lõikes

Tegutsemistasandid	Kakskeelsed		Eestikeelsed		Venekeelsed		Kokku
Kohalik	91	88,3%	731	86,9%	44	95,7%	87,5%
Tallinn	63	61,2%	230	27,3%	29	63%	32,5%
Maakond*	85	82,5%	570	67,8%	34	73,9%	69,6%
Mitu maakonda*	68	66%	387	46%	24	52,2%	48,4%
Eesti*	72	69,9%	435	51,7%	23	50%	53,5%
EL*	56	54,4%	212	25,2%	14	30,4%	28,5%
Rahvusvaheline tasand*	59	57,3%	242	28,8%	19	41,3%	32,3%
Tegutsemistasandite kattuvus							
Tegutseb ühel tasandil	3	6,8%	176	20,9%	5	10,9%	19,0%
Tegutseb kahel tasandil	7	12,6%	181	21,5%	9	19,6%	20,5%
Tegutseb kolmel tasandil	13	12,6%	110	13,1%	9	19,6%	13,3%
Tegutseb neljal tasandil	16	15,5%	161	19,1%	6	13,0%	18,5%
Tegutseb viiel tasandil	11	10,7%	63	7,5%	6	13,0%	8,1%
Tegutseb kuuel tasandil	40	38,8%	125	14,9%	9	19,6%	17,6%
Ei ole märkinud	3	2,9%	25	3,0%	2	4,3%	3,0%

⁹ Arvesse on võetud nii pidevalt kui vahel tegutsemine erinevatel tasanditel.

Töökeele alusel vabaühenduste võrdlusel eristuvad just kakskeelsed organisatsioonid, kes on teistest enam tegevad maakonna tasandil ning maakondade üleselt ja üle-eestiliselt. Samuti on nad märkimisväärselt aktiivsemad EL-i ja rahvusvahelisel tasandil. Venekeelsete ühenduste seas on kohalikul tasandil tegutsemine teistega võrreldes veidi enam levinud – kokku 96% neist tegutseb kohalikul (pidevalt 79% ja vahel 19%).

Kõigist küsitluses osalenud ühendustest vaid 19% tegutseb üksnes ühel nimetatud tasandil ja siin avalduvad erinevused ka töökeele lõikes: nimelt suurim osakaal ehk 21% eestikeelsetest ühendustest tegutseb vaid ühel tasandil, venekeelsetest 11% ja kakskeelsetest 7%. Neist, kelle tegevus piirdub ühe tasandiga, valdav enamus on selleks märkinud kohaliku tasandi. Kakskeelsete ühenduste puhul on pilt pisut teine: neist vähestest, kes vaid ühel tasandil tegutsevad, pea pooled ei ole selleks märkinud kohalikkude tasandit. Samas kui kakskeelsetest on kõigil kuuel nimetatud tasandil tegevad 39% võrreldes 20%-ga venekeelsetest ja 15%-ga eestikeelsetest ühendustest.

2.2 Organisatsiooni struktuur ja juhtimine

Vabaühenduste liikmeskond

Vabaühenduste edukuse aluseks peetakse liikmeskonna suurust, motiveeritust ja aktiivsust ühenduste tegevustes kaasa löömisel (KUAK 2014:23).

Kodanikühiskonna institutsionaliseerumise uuringu raport tõdeb, et nii nagu mujalgi maailmas trendiks, on ka Eestis viimase 10 aasta jooksul MTÜ-de liikmeskonna suurus jätkuvalt vähenenud. Märgatavalt on tõusnud väikeste ehk kuni 10-liikmeliste ühenduste osakaal (2014: 41%; 2009/2010: 33% ja 2004/2005: 19%). Töökeele lõikes ühendusi võrreldes näeme, et kuni 10-liikmelisi ühendusi on venekeelsete seas teistega võrreldes pisut enam, samas on ka 51-100-liikmelisi teistega võrreldes kaks korda rohkem. Kakskeelsed ühendused, kes kasutavad igapäevaselt nii eesti kui vene keelt, paistavad silma just suuremate, üle 100-liikmeliste ühenduste arvukuse poolest.

Üksikisikutest liikmete mediaankeskmise on samuti langenud pea kaks korda – kui aastal 2009/2010 oli see 30 liiget, siis 2014. aastal vaid 15 liiget (KUAK 2014:23). Venekeelsete organisatsioonide mediaankeskmise liikmeskond on aga veelgi väiksem: 10 liiget. Samas eristuvad jällegi igapäevaselt kakskeelsetena töötavad organisatsioonid, kelle liikmete mediaankeskmise on venekeelsete omast pea kaks korda kõrgem 19,67.

Liikmete arv on sarnaselt igapäevaselt eesti keelt kasutavatele organisatsioonidele kasvanud 2013. aasta jooksul vaid 24%-l venekeelsetest organisatsioonidest ning 61% ühenduste (vs 65% eestikeelsetest) puhul on jäänud liikmete arv samas. Organisatsiooni laienemise osas on teistest mõnevõrra edukamateks osutunud just nn kakskeelsed organisatsioonid, kellest 31%-l liikmeskond kasvas.

Enamgi kui registreeritud liikmete arv näitab organisatsiooni tegevussuutlikkust inimressursi aspektist organisatsiooni töös aktiivselt osalevate liikmete arv, mis erineb suuresti liikmeskonna arvust. Pea pooled kõigist uuringus osalenud ühendustest saavad tegelikult arvestada vaid kuni 5 aktiivse liikmega: 20% omab 1-2 aktiivset liiget, 25% aga 3-5 aktiivselt organisatsiooni töös osalevat liiget. Üle 20 aktiivse liikme on vaid 18% organisatsioonidest. Kuni kümneliikmelistest organisatsioonidest poolte puhul ei ole aktiivselt osalevaid liikmeid enam

kui kaks, 35%-l on neid 3-5. Kuni 11-30-liikmelistest organisatsioonidest ca 30% omab aktiivseid liikmeid vaid 1 kuni 5 ja 30% 6-10.

Poolte organisatsioonide puhul osaleb aktiivselt organisatsiooni töös vaid kuni 50% liikmetest (21% juhtudest aga kuni 25%). 28% organisatsioonidest on aga tõesti 100% liikmetest ka aktiivselt selle tegevuses kaasategevad ja 2,3% juhtudest ei ole ühtegi aktiivselt toimivat liiget. Aktiivselt organisatsiooni töös osalevate liikmete arvukus aga organisatsioonide töökeele lõikes statistiliselt oluliselt ei erine.

Selleks, et olla edukas, ei pea organisatsioon aga alati klassifitseeruma nn suureks ühenduseks, millel liikmeid üle saja. Tõhusaks toimimiseks vajaliku liikmeskonna suurus ja aktiivsus sõltub nii ühenduse tegevusulatusest, valdkonnast ja eesmärkidest kui tegutsemisvormidest, sh ka palgaliste töökohtade loomise ja vabatahtlike kaasamise võimalustest.

Tabel 2.5 Ühenduste liikmeskonna suurus ja liikmete aktiivsus töökeele lõikes

Liikmeskond	Kakskeelsed		Eestikeelsed		Venekeelsed		Kokku
Liikmete arv (üksikisikud)							
Kuni 10 liiget	38	38,8%	333	41,0%	21	48,8%	41,1%
11-30 liiget	19	19,4%	255	31,4%	7	16,3%	29,5%
31-50 liiget	11	11,2%	98	12,1%	3	7,0%	11,8%
51-100 liiget	10	10,2%	64	7,9%	9	20,9%	8,7%
101-500 liiget	17	17,3%	43	5,3%	2	4,7%	6,5%
Üle 500 liikme	3	3,1%	19	2,3%	1	2,3%	2,4%
Üksikisikud (mediaan)	19,67		15,15		10,00		15,23
Aktiivsete liikmete arv							
Mitte ühtegi	2	1,9%	19	2,3%	1	2,2%	2,2%
1-2 liiget	20	19,4%	172	20,5%	9	19,6%	20,3%
3-5 liiget	23	22,3%	208	24,7%	15	32,6%	24,8%
6-10 liiget	19	18,4%	159	18,9%	5	10,9%	18,5%
11-20 liiget	16	15,5%	137	16,3%	5	10,9%	16,0%
21-30 liiget	6	5,8%	55	6,5%	4	8,7%	6,6%
31-50 liiget	9	8,7%	44	5,2%	2	4,3%	5,6%
51 või enam liiget	8	7,8%	47	5,6%	5	10,9%	6,1%
Aktiivsete liikmete osakaal liikmeskonnast							
0%	2	2,2%	18	2,3%	1	2,4%	2,3%
1-25%	26	28,3%	164	20,8%	7	17,1%	21,4%
26-50%	22	23,9%	223	28,3%	13	31,7%	28,0%
51-75%	6	6,5%	119	15,1%	6	14,6%	14,3%
76-99%	5	5,4%	52	6,6%	2	4,9%	6,4%
100%	31	33,7%	212	26,9%	12	29,3%	27,7%
Organisatsiooni liikmeskonna kasvamine/kahanemine							
Kasvanud	32	32,3%	194	23,2%	11	25,0%	24,2%
Kahanenud	12	12,1%	98	11,7%	5	11,4%	11,8%
Jäänud samaks	55	55,6%	543	65,0%	28	63,6%	64,0%
Uute liikmete leidmine							
Läbi väljapoole suunatud tegevuste*	46	44,7%	220	16,2%	19	41,3%	28,8%
Liikmete kontaktide kaudu	57	55,3%	397	47,2%	24	52,2%	48,3%
Huvitatud kontakteeruvad ise	61	59,2%	435	51,7%	26	56,5%	52,7%

Enamus organisatsioone siiski on huvitatud oma liikmeskonna laiendamisest, kas siis olemasolevas mahus töö tõhustamiseks või oma tegevuste laiendamiseks. Küsitlusuuringus

osalenutest raporteeris vaid 26% ühendustest, et ei tegele uute liikmete otsimisega. Ülejäänud tegelevad sellega rohkem või vähem aktiivselt.

Uute liikmete leidmiseks ja värbamiseks on mitmeid erinevaid võimalusi: kõige sagedasem on küsitlusuuringu kohaselt liitumine organisatsiooniga uute potentsiaalsete liikmete endi initsiatiivil. Üle poolte organisatsioonidest on märkinud, et organisatsioonist ja selle tegevustest huvitatud isikud võtavad nendega ise ühendust ja avaldavad soovi liituda. Pea poolte organisatsioonide liikmeskond on laienenud ka juba liitunud isikute kontaktide kaudu ehk uued liikmed on värvatud olemasolevate liikmete tuttavate, sõprade, kolleegide jmt seast.

Organisatsiooni poolne aktiivne värbamine on vähem levinud: läbi organisatsiooni väljapoole suunatud tegevuste leiavad endale uusi liikmeid 29% organisatsioonidest ja siin avalduvad erinevused ka organisatsiooni töökeele lõikes: 45% kakskeelsetest ja 41% venekeelsetest organisatsioonidest on värvanud uusi liikmeid sel moel, samal ajal aga vaid 16% eestikeelsetest. Organisatsiooni liikmete kontaktide (sõbrad, tuttavad, kolleegid jne) kaudu uute liikmete leidmisel töökeele alusel olulisi erinevusi ei ole ning sarnasel määral kasvatavad organisatsioonid oma liikmeskonda ka tänu huvitatud isikute poolsele ühenduse võtmisele ning organisatsiooniga liitumisele. Üksnes 2% organisatsioonidest värbavad uusi liikmeid teistel viisidel kui ankeedis etteantud kolm võimalust, näiteks sotsiaalmeedia ning Interneti kaudu, uued sisse astunud üliõpilased/treeningutel osalejad/liitunud laste vanemad jne astuvad liikmeteks jmt.

Kui kõrvutada kolm väljapakutud viisi liikmeskonna laiendamiseks organisatsiooni liikmeskonna kahanemise/kasvamise hinnangutega, siis kõigil kolmel on sarnane efekt: organisatsioonid, kes on neid kasutanud, on raporteerinud ka liikmeskonna suurenemist ja vastupidi.

Olulist mõju liikmeskonna kasvule avaldab aga asjaolu, kas kasutatud on üht või mitut erinevat viisi uute liikmete leidmiseks: kasvanud on liikmeskond kõige enam (47%) neil organisatsioonidel, kes on kasutanud kõiki kolme kanalit, vaid ühel nimetatud moel liikmeskonda laiendanutest kasvas liikmete arv 25%-l. Vaid 3%-l neist organisatsioonidest, kes uute liikmete leidmiseks mitte midagi ei tee, on liikmeskond siiski kasvanud uuringule eelnenud aasta jooksul.

Palgatöötajad

Palgatöötajate olemasolu loetakse sageli märgiks vabauhenduse professionaliseerumisest, sest see näitab organisatsiooni võimekust nii organisatsiooni juhtimises kui rahastamises.

Viimastel aastatel on aga palgatöötajatega vabauhenduste osakaal pidevalt langenud: kui 2004/2005 aastal oli palgatöötajaid 28%-l ühendustest, siis 2014 aastal 21%. Palgalisi töötajaid on enam vanemates organisatsioonides (üle 15 aasta tegutsenutes on kolmandikul palgalisi töötajaid) ja sotsiaalteenuste, ühiskonna arengu, hariduse ja teaduse valdkondades tegutsevatel ning sotsiaalsete rühmade huvide esindamisega tegelevates ühendustes (KUA 2014:18).

Venekeelsetest organisatsioonidest oli aastal 2013 palgalisi töötajaid 17%-l. See näitaja on sama eestikeelsete organisatsioonide puhul. Kakskeelsetest organisatsioonidest oli aga palgalisi töötajaid 40%-l. Palgalisi töötajaid pole aga organisatsiooni kohta palju: püsiva töölepinguga töötajaid on enamasti üks või kaks. Kui kõiki lepingulisi töötajaid vaatamata lepingu kestvusele ja koormusele kokku arvestada, siis näeme, et kakskeelsetes ühendustes ei ole teistega võrreldes

mitte ainult kaks korda sagedasem inimeste palkamine, vaid ka palgalisi töötajaid on ühe organisatsiooni kohta tunduvalt rohkem – nende seas on võrreldes eesti- ja venekeelsete ühendustega neli korda enam ühendusi, kus on 5-10 ja ka üle 10 palgatöötaja. Venekeelsete ja eestikeelsete ühenduste kõrvutamisel palgatöötajate olemasolus ja arvukuses olulisi erinevusi ei esine.

Kakskeelsetes ühendustes on aga ka pisut enamates ja ka mõnevõrra arvukamalt täistööajaga ja pikema kui 6-kuulise lepinguga palgatöölisi (32%-l palgatöötajaid omavates ühendustes töötab 3 või enam). Venekeelsetes ühendustes, kes endale töötajaid on palganud, ei ole aga täiskohaga lühiajalise (kuni 6 kuud) lepinguga palgatöölisi üldse, samuti on mõnevõrra teistest vähemates venekeelsetes organisatsioonides osajaga töölisi (nii pikema kui lühema lepinguperioodiga) – venekeelsetes ühendustes on lepingute variatsioon väiksem – kui tööle võetakse, siis ikka üldiselt täiskoormusega ja püsivalt.

Tabel 2.5 Ühenduste palgatöötajate olemasolu, arv ja lepingutüübid töökeele lõikes

	Kakskeelsed		Eestikeelsed		Venekeelsed		Kokku
Palgalised töötajad aastal 2013							
Oli	41	39,8%	140	16,6%	8	17,4%	19,1%
Ei olnud	62	60,2%	701	83,4%	38	82,6%	80,9%
Töötajate arv ühenduses							
mitte ühtegi	62	60,2%	701	83,4%	38	82,6%	80,9%
1 palgatöötaja	9	8,7%	59	7,0%	2	4,3%	7,1%
2 palgatöötajat	9	8,7%	30	3,6%	2	4,3%	4,1%
3-4 palgatöötajat	5	4,9%	20	2,4%	2	4,3%	2,7%
5-10 palgatöötajat	9	8,7%	15	1,8%	1	2,2%	2,5%
üle 10 palgatöötaja	9	8,7%	16	1,9%	1	2,2%	2,6%
Täistööajaga üle 6-kuulise lepinguga töötajad*							
mitte ühtegi	12	29,3%	61	43,6%	3	37,5%	40,2%
1 töötaja	11	26,8%	37	26,4%	1	12,5%	25,9%
2 töötajat	5	12,2%	15	10,7%	2	25,0%	11,6%
3 või enam töötajat	13	31,7%	27	19,3%	2	25,0%	22,2%
Täistööajaga vähem kui 6-kuulise lepinguga töötajad*							
mitte ühtegi	36	87,8%	126	90,0%	8	100,0%	89,9%
1 töötaja	3	7,3%	11	7,9%	0	,0%	7,4%
2 töötajat	1	2,4%	0	,0%	0	,0%	,5%
3 või enam töötajat	1	2,4%	3	2,1%	0	,0%	2,1%
Osalise tööajaga üle 6-kuulise lepinguga töötajad*							
mitte ühtegi	16	39,0%	66	47,1%	5	62,5%	46,0%
1 töötaja	11	26,8%	39	27,9%	2	25,0%	27,5%
2 töötajat	4	9,8%	15	10,7%	0	,0%	10,1%
3 või enam töötajat	10	24,4%	20	14,3%	1	12,5%	16,4%
Osalise tööajaga vähem kui 6-kuulise lepinguga töötajad*							
mitte ühtegi	29	70,7%	113	80,7%	6	75,0%	78,3%
1 töötaja	5	12,2%	15	10,7%	2	25,0%	11,6%
2 töötajat	0	,0%	9	6,4%	0	,0%	4,8%
3 või enam töötajat	7	17,1%	3	2,1%	0	,0%	5,3%

*osakaalud leitud nende ühenduste seas, kellel oli 1 või enam palgatöötajat aastal 2013.

Vabatahtlike kaasamine

Lisaks palgatöölistele ja liikmetele aitavad organisatsiooni eesmärkide saavutamisele ja tegevuste läbiviimisel kaasa vabatahtlikud. Vabatahtlike kaasamine organisatsiooni tegevustesse on aastatega mõnevõrra langenud, kui aastal 2009/2010 osales vabatahtlikke 73% kõigist mittetulundusühendustest, siis 2013. aastal vaid 68%¹⁰ (KUAK 2014:20-22). Kõige enam kaasavad kakskeelsed organisatsioonid (80%), teistest mõnevõrra vähem aga venekeelsed organisatsioonid (59%). Neist venekeelsetest ühendustest, kes vabatahtlikke kaasavad, teevad seda pigem sageli. Seega, kui vaadata regulaarselt vabatahtlikke kaasamist töökeele lõikes, siis näeme, et eestikeelsed organisatsioonid on need, kes oluliselt vähem vabatahtlikke sagedasti oma tegevustesse kaasavad.

Kõige sagedamini kasutatakse vabatahtlikke organisatsiooni korraldatud ürituste läbiviimisel: kokku 82% neist organisatsioonidest, kes vabatahtlikke kas sageli või vahel harva kaasavad, rakendavaid vabatahtlikke korraldatavate ürituste abipersonalina. Selle tegevuse puhul kaasavad kakskeelsed organisatsioonid mõnevõrra vähem kui teised. Teisena on levinud vabatahtlike kaasamine organisatsiooni igapäevaste tegevuste läbiviimisse. Igapäevategevuste puhul aga kasutavad teistega võrreldes vähem vabatahtlike abi eestikeelsed organisatsioonid. Kakskeelsed ja venekeelsed organisatsioonid kasutavad eestikeelsetega võrreldes vabatahtlikke ka enam projektide kirjutamisel ja konsultatsioonideks, aga mõlema nimetatud tegevuse puhul on üldiselt vabatahtlike kaasamine siiski oluliselt harvem kui ürituste korraldamisel või igapäeva tegevustes. Muude tegevustena, milles vabatahtlike kaasatakse, olid ankeedis märgitud ära veel raamatupidamistööid ja aastaaruannete koostamist, info edastamist sotsiaalmeedias ja kodulehe haldamist.

Kaasatud vabatahtlike arv oli 2014. aastal võrreldes 2013. aastaga kasvanud enim kakskeelsete organisatsioonide puhul ja vähim venekeelsete puhul. Viimastes oli vabatahtlike arvukus varasema aastaga võrreldes samaks jäänud 70%-l (kakskeelsetest 56%-l ja eestikeelsetest 62%-l).

Tabel 2.6 Vabatahtlike kaasamine vabäühendustes töökeele lõikes

	Kakskeelsed		Eestikeelsed		Venekeelsed		Kokku
Vabatahtlike kaasamise sagedus							
Sageli	37	35,9%	193	22,9%	15	32,6%	24,7%
On ette tulnud	45	43,7%	372	44,2%	12	26,1%	43,3%
Ei kaasa	21	20,4%	276	31,8%	19	41,3%	31,9%
Tegevused, millesse vabatahtlike kaasatakse*							
Korraldatud ürituste abipersonalina	61	74,4%	476	84,2%	22	81,5%	82%
Projektitaotluste kirjutamiseks*	20	24,4%	69	12,2%	8	29,6%	14%
Ekspertidena konsultatsioonideks*	22	26,8%	72	12,7%	5	18,5%	15%
Igapäevaste tegevuste läbiviimisel*	34	41,5%	147	26,0%	11	40,7%	30%

¹⁰ KUAK uuringu ankeedis on vabatahtlikud defineeritud teisiti kui üldine vabatahtlike definitsioon (vt Praxis 2013). Nimelt loetakse selles uuringus vabatahtlikeks väljastpoolt organisatsiooni kaasatud isikud, kes panustavad ühenduse hüvanguks selle eest tasu saamata. (KUAK 2014:20). Seega organisatsiooni liikmed, kes lõövad ühenduse tegevustes ja töös kaasa vabatahtlikuna vabatahtlikena arvesse ei lähe.

	Kakskeelsed	Eestikeelsed	Venekeelsed	Kokku			
Kaasatud vabatahtlike arv võrreldes 2013 aastaga*							
Suurem	20	24,4%	93	16,5%	4	14,8%	17,4%
Väiksem	9	11,0%	58	10,3%	2	7,4%	10,2%
Sama	46	56,1%	350	61,9%	19	70,4%	61,6%
Ei oska öelda	6	7,3%	62	11,0%	2	7,4%	10,4%
Püsivabatahtlike olemasolu	67	81,7%	441	78,1%	23	85,2%	78,8%
Püsivabatahtlike arv							
1-2	12	18,2%	87	21,6%	7	30,4%	21,5%
3-5	25	37,9%	155	38,5%	8	34,8%	38,2%
6-10	16	24,2%	96	23,8%	5	21,7%	23,8%
11-20	7	10,6%	43	10,7%	1	4,3%	10,4%
Üle 20	6	9,1%	22	5,5%	2	8,7%	6,1%

Vabatahtlike, kes on osalenud organisatsiooni töös rohkem kui ühel korral (ehk nn püsivabatahtlike) osaleb 85%-l venekeelsetest, 82%-l kakskeelsetest ja 78%-l eestikeelsetest organisatsioonidest. Kaasatud püsivabatahtlike arvus organisatsioonide töökeele lõikes samuti statistiliselt olulist erinevust ei ole.

Ühenduste võimalused vabatahtlike kaasata ei sõltu üksnes nende endi oskustest ja ressurssidest, vaid suuresti ka elanikkonna väärtustest, hoiakutest ja käitumismustritest. Vabatahtlikus tegevuses osalemist Eestis on monitooritud alates 2009-st ja viimase, 2013. aasta uuringu kohaselt oli viimase 12 kuu jooksul osalenud vabatahtlikus tegevuses 31% Eesti elanikest. Küsitlusuuringu tulemustel on aktiivseimad noored (vanuses 15-24), Kesk-Eesti elanikud ja kõrgharidusega inimesed. Kuigi raport võtab tulemused kokku väites, et eesti suhtluskeelega inimesed on aktiivsemad vabatahtlikus tegevuses osalema (Praxis 2013:51-53), näitab vabatahtlike sotsiaaldemograafilise tausta kirjeldus, et 77% vabatahtlikest on eestlased ja 90% Eesti kodakondsusega (Ibid:23) – siis kõrvutades neid tulemusi Eesti elanikkonna etnilise kuuluvusega rahvaloenduse andmetel¹¹, ei ole põhjust proportsionaalselt teiste rahvuste alaesindatust vabatahtlikus osalemises eriliselt rõhutada. Eriti kui arvestada seda, et populaarseimad valdkonnad vabatahtlikus tegevuses on 2013. aasta uuringu andmetel osalemine külaliikumistes või asumiseltsides ja kaasa löömine heakorratöödel, ehitus- ning koristustalgutel (Ibid:52). Mõlemas valdkonnas on suhteliselt vähe tegutsevaid venekeelseid ühendusi. Kui üleriigilised kampaaniad nagu „Teeme Ära“ jmt arendavad edasi venekeelse elanikkonna kaasamisele suunatud teavitus- ja kaasamistegevusi ning Ida-Virumaal suudetakse järele aidata kogukonnaliikumisi ja seltse, siis ilmselt võib vabatahtlike osakaal ka venekeelse elanikkonna hulgas jõudsalt järele jõuda. Venekeelse elanikkonna väiksemat aktiivsust ei ole põhjust eeldada ka sama uuringu andmeid regiooniti võrreldes. Enamus venekeelseid ühendusi tegutseb peamiselt kahes regioonis: Harjumaal ja Tallinnas ning Ida-Virumaal, siis vaadates osalemisnäitajaid regiooniti näeme, et Ida-Virumaa ei erine Eesti keskmistest: ka Ida-Virumaal oli teadlikult vabatahtlikus tegevuses osalenud 25% elanikest, mitteteadlikult aga 7%. Harjumaal elanikud on keskmisest isegi aktiivsemad (vastavad näitajad on 33% ja 2%) ning tallinlased pisut vähem aktiivsemad (vastavalt 18% ja 7%) (Ibid:22).

Vabatahtliku tegevuse puhul eristatakse aga omakorda organiseeritud ja omaalgatuslikku tegevust ning just organiseeritud osalemine seisneb mõne vabatahtlike või muu

¹¹ REL 2011 andmetel on 68,7 % Eesti püsielanikest eestlased (889 770), 24,8% venelased (321 198) ja ülejäänud elanikud on kokku 190-st erinevast rahvusest. Vt Statistikaameti koduleht http://www.stat.ee/64309?parent_id=32784

organisatsiooni eestvedamisel ja/või kutse peale vabatahtlikuna tegutsemises. Peaaegu pooled (46%) kõigist vabatahtlikus tegevuses osalenud Eesti elanikest olid tegelenud just organiseeritud vabatahtliku tegevusega ja neist omakorda pooled (51%) kuulusid ise sellesse vabauhendusse, mille kaudu nad vabatahtliku tegevusega olid viimase aasta jooksul tegelenud (Ibid.). Seega ei ole väljavaated väljastpoolt ühendust vabatahtlike kaasamisele just eriti suured ja ühenduste edukus selles valdkonnas on suuresti seotud nende võimega liikmeskonda laiendada.

Organisatsiooni juhtimine

KUAK 2014 raporti kohaselt on Eesti vabauhendustele pigem iseloomulik juhikeskne juhtimine, sest regulaarselt vahetub juhatuse koosseis vaid 34%-s ühendustes ja neist peaaegu pooltes toimub rotatsioon kolme aasta tagant. Iseloomulik on ka see, et juhatustes on üldiselt vähe liikmeid – vaid 30%-l ühendustest kuulub juhatusse enam kui 3 liiget. Mida väiksem ühendus, seda väiksem juhatuse ja seda harvem toimub ka selle isikkoosseisu vahetumist. Lisaks sellele, et ühenduste seas on trendiks liikmeskonna vähenemine, on ka ühenduse eestvedamise ja igapäevatöö eest vastutavad järjest väiksem ring aktiviste (vt KUAK 2014:28-29).

Venekeelsete ühenduste puhul on juhatused mõnevõrra väiksemad võrreldes teiste ühendustega (keskmisest enam on 2-liikmelisi ja vähem 4-5-liikmelisi juhatusi), aga nende valimi seas on ka enam esindatud just väiksemad ühendused. Juhatuse liikmete tasustamise ja rotatsiooni osas töökeele lõikes statistiliselt olulisi erinevusi ei avaldu.

Tabel 2.7 Vabauhenduste juhatuse koosseis ja üldkogu kogunemised töökeele lõikes

	Kakskeelsed		Eestikeelsed		Venekeelsed		Kokku
Juhatuse liikmete arv*							
1	15	14.6%	93	11.1%	5	10.9%	11.4%
2	40	38.8%	219	26.1%	22	47.8%	28.4%
3	25	24.3%	261	31.1%	13	28.3%	30.2%
4-5	14	13.6%	187	22.3%	3	6.5%	20.6%
6 või enam	9	8.7%	80	9.5%	3	6.5%	9.3%
Juhatuse liikmete tasustamine							
Keegi ei saa tasu	87	84.5%	806	95.8%	43	93.5%	94.5%
Osa saab tasu, osa mitte	8	7.8%	22	2.6%	2	4.3%	3.2%
Kõik saavad tasu	8	7.8%	13	1.5%	1	2.2%	2.2%
Juhatuse koosseisu vahetumine							
Ei vahetu	68	68.0%	540	65.1%	31	68.9%	65.6%
Vahetub vähemalt 2 a tagant	6	6.0%	71	8.6%	2	4.4%	8.1%
Vahetub 3 a tagant	18	18.0%	133	16.0%	2	4.4%	15.7%
Vahetub 4 a tagant	5	5.0%	44	5.3%	3	6.7%	5.3%
Vahetub 5 a tagant	3	3.0%	36	4.3%	6	13.3%	4.6%
Vahetub 6-10 a tagant	0	.0%	5	.6%	1	2.2%	.6%
Üldkogu kogunemise sagedus*							
Kord kuus või sagedamini	8	7,8%	49	5,8%	9	19,6%	6,7%
7–11 korda aastas	3	2,9%	13	1,5%	1	2,2%	1,7%
3–6 korda aastas	15	14,6%	74	8,8%	8	17,4%	9,8%
2 korda aastas	19	18,4%	157	18,7%	9	19,6%	18,7%
Kord aastas	53	51,5%	462	54,9%	15	32,6%	53,5%
Harvemini	5	4,9%	86	10,2%	4	8,7%	9,6%

Üldkogu, millest võtavad osa nii juhatus kui ühenduse tavaliiikmed, ülesanne on strateegiliste otsuste tegemine. Üldkogu koosolekute sagedust loetakse aga ühenduste avatuse märgiks eeldusel, et kogu kokku kutsumine tähendab ühenduse tavaliiikmete kaasamist strateegilisse planeerimisse ja organisatsiooni juhtimisse. 63% ühendustes koguneb üldkogu korra aastas või veel harvem, ülejäänutel sagedamini. Kord kuus või veelgi sagedamini saavad kokku vaid 7% ühenduste üldkogud. Selle näitaja osas esinevad statistiliselt olulised erinevused töökeele lõikes. Nimelt on venekeelsete ühenduste puhul teistega võrreldes sagedasem, et üldkogu tuleb kokku kord kuus või tihemini (20% vs 6% eestikeelsetest ja 8% kakskeelsetest). Teistest organisatsioonidest enam on ka 3-6 korda aastas kogunevaid (17% vs 15% kakskeelsetest ja 9% eestikeelsetest) ja vähem jällegi neid organisatsioone, mille üldkogu koguneb kord aastas (33% vs 52% kakskeelsetest ja 55% eestikeelsetest). Selline tulemus on vastuolus varasematest uuringutest kõlama jäänud järeldustega justkui oleks just venekeelsetes ühendustes probleemiks liigne juhikesksus ja suletus (vt KUAK 2010a).

Kommunikatsioon

83% kõigist organisatsioonidest jagab oma liikmeskonnale üht või teistsugust kirjalikku informatsiooni. Töökeele lõikes siin olulisi erinevusi ei ole: 13% kakskeelsetest, 18% eestikeelsetest ja 15% venekeelsetest ühendustest oma liikmetele mingisugust kirjalikku informatsiooni ei jaga.

Ligi 69% nii kakskeelsetest kui venekeelsetest ühendustest omab liikmeskonnaga suhtlemiseks elektroonilisi vahendeid nagu näiteks Facebooki grupp, e-kirjalist, blogi/foorum jne. Eestikeelsetest organisatsioonidest omab taolist suhtlemise kanalit 65% ja nende seas on natuke enam (33%) neid organisatsioone, kellel taolist vahendit ei olnud kasutusel ega ka koostamisel uuringuhetkel (aastal 2014).

Tabel 2.8 Liikmeskonnaga suhtlemine ühenduste töökeele lõikes

	Kakskeelsed		Eestikeelsed		Venekeelsed		Kokku
Elektrooniline kanal liikmeskonnaga suhtlemiseks							
Olemas	71	68,9%	546	64,9%	32	69,6%	65,6%
Ei ole	23	22,3%	273	32,5%	12	26,1%	31,1%
On koostamisel	9	8,7%	22	2,6	2	4,3%	3,3%
Liikmetele jagatav kirjalik informatsioon							
Majandusaasta aruanne*	68	66,0%	532	63,3%	21	45,7%	62,7%
Tegevuste aasta kokkuvõte*	62	60,2%	395	47,0%	20	43,5%	48,2%
Juhatuse koosoleku protokollid	43	41,7%	286	34,0%	13	28,3%	34,5%
Üldkogu koosoleku protokollid	48	46,6%	375	44,6%	14	30,4%	44,1%
Infobülletäänid jmt*	45	43,7%	246	29,3%	12	26,1%	30,6%
Kirjalikku informatsiooni ei jaga	13	12,6%	149	17,7%	7	15,2%	17,1%

Kõige enam levivad organisatsioonid oma liikmete seas majandusaasta aruandeid: 66% kakskeelsetest ja 63% eestikeelsetest teeb seda. Venekeelsed organisatsioonid natuke vähem (46%). Teiseks jagatakse liikmeskonnaga organisatsiooni tegevuste aastakokkuvõtet (kakskeelsetest organisatsioonidest 60%, eestikeelsetest 47% ja venekeelsetest 43,5%) ja kolmandaks üldkogu koosolekute protokolle (kakskeelsetest organisatsioonidest 47%, eestikeelsetest 45% ja venekeelsetest 30%). Kõige vähem levinud on organisatsiooni juhatuse koosolekute protokollide liikmeskonnale tutvumiseks laiali saatmine (34,5% kõigist organisatsioonidest) ja infobülletäänide jagamine liikmetele (31% kõigist organisatsioonidest). Informatsiooni liigile vaatamata on kõige aktiivsemad kirjalike materjalide jagamisel oma

liikmetele kakskeelsed organisatsioonid ja teistest vähem jagavad kirjalikku informatsiooni venekeelsed organisatsioonid.

2.3 Rahastamismudelid ja jätkusuutlikkus

Vabaühenduste tegevussuutlikkuse (sh jätkusuutlikkuse) üheks olulisemaks näitajaks loetakse rahastamisvõimaluste mitmekesisust ja kogu tulubaasi suurust.

Tulubaasi suuruse poolest eristuvad teistest just kakskeelsed organisatsioonid, kelle käive kokku koos kõigi saadud toetustega on oluliselt suurem kui teistel. Venekeelsete ja eestikeelsete organisatsioonide vahel kogukäibe osas olulisi erinevusi ei ole, mõnevõrra on enam venekeelsete organisatsioonide seas vaid kuni 300-eurose käibega organisatsioone (18% vs 14%) ja mõnevõrra vähem üle 65000-eurose käibega ühendusi (3% vs 7%).

Tabel 3.1 Vabaühenduste kogutulu, sellest omatulu käive ja allikad töökeele lõikes

	Kakskeelsed		Eestikeelsed		Venekeelsed		Kokku
Organisatsiooni käive kokku koos kõikide toetustega*							
Kuni 300 EUR	7	8,0%	104	14,2%	7	17,9%	13,8%
301-6500 EUR	24	27,3%	384	52,5%	21	53,8%	50,0%
6501- 32 000 EUR	30	34,1%	154	21,1%	8	20,5%	22,4%
32 001 – 65 000 EUR	12	13,6%	39	5,3%	2	5,1%	6,2%
65 001 või enam EUR	15	17,0%	50	6,8%	1	2,6%	7,7%
Organisatsiooni teenitud omatulu (käive)*							
Kuni 300 EUR	8	9,1%	101	13,8%	3	7,7%	13,1%
301-6500 EUR	26	29,5%	234	32,0%	14	35,9%	31,9%
6501- 32 000 EUR	14	15,9%	54	7,4%	2	5,1%	8,2%
32 001 või enam EUR	9	10,3%	19	2,6%	1	2,6%	3,4%
Omatulu puudus	31	35,2%	323	44,2%	19	48,7%	43,5%
Omatulu teenimise võimalused							
Toodete/teenuste müük	40	38,8%	281	33,4%	11	23,9%	33,5%
Kinnisvara, sh ruumide rent	10	9,7%	63	7,5%	1	2,2%	7,5%
Avalike teenuste osutamine	17	16,5%	90	10,7%	8	17,4%	11,6%
Muul moel	11	10,7%	56	6,7%	3	6,5%	7,1%

Ka teenitud omatulu on suurim just kakskeelsete organisatsioonide puhul, kellest 16% teenis 6501-32 000 eurot (samal ajal kui eestikeelsetest organisatsioonidest teenis selles mahus omatulu 7% ja venekeelsetest 5%) ja 10% üle 32 000 euro (nii eestikeelsetest kui ka venekeelsetest vaid 3% teenis sellises mahus omatulu aastal 2013). Kakskeelsete organisatsioonide seas on teistega võrreldes ka vähem neid ühendusi, kes üldse omatulu ei teeninud (35% vs 44% ja 49%).

Omatulu teenimise võimalustest kõige enam levinud on teenuste ja toodete müük - 68,5% organisatsioonidest, kes aastal 2013 omatulu uuringus raporteerisid, teenisid selle toodete ja/või teenuste müügist, 23,7% avalike teenuste osutamisest ja 15,3% kinnisvaralt. 14% omatulu teeninud ühendustest teenis selle mingil muul moel (enim mainiti erinevaid osavõtumakse, sh õppe- ja treeningmakse ning ürituste piletite tasu jmt). Töökeele lõikes omatulu teenimise võimalusi vaadates näeme, et mõnevõrra enam on kakskeelsete organisatsioonide seas neid, kes toodete/teenuste müügil omatulu teenisid (39% vs 33% eestikeelsetest ja 24% venekeelsetest)

ja eestikeelsete organisatsioonide seas neid, kes seda tegid avalike teenuste osutamise teel (11% vs 16,5% kakskeelsetest ja 17,4% venekeelsetest). Venekeelsete organisatsioonide seas on teistega võrreldes oluliselt harvem ka kinnisvaralt omatulu teenimine.

Üldiselt (81% kõigist omatulu raporteerinud organisatsioonidest) teenivad ühendused omatulu eeskätt ühest allikast, kakskeelsete organisatsioonide seas on mõnevõrra enam aga neid ühendusi, kes teenivad tulu kahest erinevast allikast (19%) või lausa kolmel erineval moel (9%).

Tabel 3.2 Vabauhenduste rahastamisallikad aastal 2013

	Kakskeelsed		Eestikeelsed		Venekeelsed		Kokku
Tulud puudusid	14	13,6%	109	13,0%	7	15,2%	13%
Liikmemaksud	55	53,4%	493	58,6%	20	43,5%	58%
Toetused KOV-lt	39	37,9%	333	39,6%	20	43,5%	37%
Toetused riigieelarvelistest vahenditest	25	24,3%	194	23,1%	10	21,7%	23%
Toetused riiklikest fondidest/sihtasutustest	34	33,0%	216	25,7%	16	34,8%	27%
Toetused eraõiguslikest fondidest*	6	5,8%	12	1,4%	2	4,3%	2,0%
Toetused teistest kohaliku elu fondidest	5	4,9%	34	4,0%	4	8,7%	4%
Toetused Eestis elavatelt eraisikutelt (sh ka annetused)	23	22,3%	140	16,6%	5	10,9%	18%
Toetused Eesti ettevõtetelt (sh annetused)	16	15,5%	122	14,5%	2	4,3%	14%
Toetused välisriikides elavatelt eraisikutelt/äriettevõtetelt	5	4,9%	16	1,9%	0	0	2%
Toetused muudelt välisriikide organisatsioonidelt	4	3,9%	17	2,0%	2	4,3%	2%
Toetused EL programmidest	10	9,7%	97	11,5%	2	4,3%	9%
Tulud loteriidest, heategevusüritustest või korjandustest	5	4,9%	55	6,5%	0	0	6%
Tulud majandustegevusest või varalt	34	33,0%	224	26,6%	11	23,9%	28%

Kõige levinum vabauhenduste tegevuste rahastamise allikas on ikkagi organisatsiooni liikmemaksud: 2013. aastal nimetasid uuringus osalenud MTÜ-dest 58%, et on rahastanud organisatsiooni tegevusi liikmemaksudest saadud tuludest. Liikmemaksud on ka 26%-le organisatsioonidest kõige olulisemaks rahastamisallikaks. Liikmemaksud on venekeelsete organisatsioonide puhul teistega võrreldes mõnevõrra harvem tegevuse rahastamise allikaks (vaid 44%-l), samuti ei ole liikmemaksud venekeelsete ühenduste jaoks olulisimaks rahastamisallikaks. Kui 32% kakskeelsetest ja 28% eestikeelsetest organisatsioonidest on märkinud, et liikmemaksud on rahastuse suuruse järgi organisatsiooni kõige olulisemaks rahastamise allikaks, siis venekeelsetest ühendustest 23%-le on liikmemaksud suurimaks tuluallikaks.

Venekeelsete ühenduste jaoks on kõige olulisem allikas hoopis KOV-i toetused – 31% venekeelsetest organisatsioonidest on märkinud just KOV-i toetused suurimaks rahastamisallikaks (samas kui kakskeelsetest vaid 10% ja eestikeelsetest 20% hindab KOV-i toetusi olulisimaks tuluallikaks).

Tabel 3.3 Vabäuhenduste kõige olulisemad rahastamisallikad aastal 2013¹²

Tuuallikas	Kakskeelsed		Eestikeelsed		Venekeelsed		Kokku
Liikmemaksud	28	31,8%	206	28,2%	9	13,1%	28,3%
Toetused KOV-lt	9	10,5%	149	20,4%	12	30,8%	19,8%
Toetused riigieelarvelistest vahenditest	11	12,5%	80	8,9%	7	17,9%	11,0%
Toetused riiklikest fondidest/sihtasutustest	10	11,4%	65	8,9%	7	17,9%	9,6%
Toetused eraõiguslikest fondidest	1	1,1%	1	0,1%	0	0%	0,2%
Toetused teistest kohaliku elu fondidest	0	0%	8	1,1%	0	0%	0,9%
Toetused Eestis elavatel eraisikutelt (sh annetused)	3	3,4%	39	5,3%	0	0%	4,9%
Toetused Eesti ettevõtetelt (sh annetused)	0	0%	20	2,7%	0	0%	2,3%
Toetused välisriikides elavatel eraisikutelt/äriettevõtetelt	2	2,3%	4	0,5%	0	0%	0,7%
Toetused muudelt välisriikide organisatsioonidelt	2	2,3%	2	0,3%	0	0%	0,5%
Toetused EL programmidest	7	8,0%	45	6,2%	1	2,6%	6,2%
Tulud loteriidest, heategevusüritustest või korjandustest	0	0%	7	1,0%	0	0%	0,8%
Tulud majandustegevusest või varalt	15	17,0%	105	14,4%	7	17,9%	14,8%

KOV-de toetused, mis on venekeelsetele ühendustele küsitluse andmetel kõige olulisim, on kõigi küsitlud MTÜ-de tulemusi arvestades populaarsuselt teine rahastamisallikas: kokku 37% organisatsioonidest oli neid aastal 2013 kasutanud. Erinevused töökeele lõikes KOV-i toetuste kasutamise sageduste osas nii suured ei ole kui organisatsiooni jaoks olulisima allika puhul: 43,5% venekeelsetest organisatsioonidest sai aastal 2013 rahastust KOV-i toetustena võrreldes 38%-ga kakskeelsetest ja 40%-ga eestikeelsetest. Uuringule eelnenud kolme aasta jooksul oli kokku 42% kõigist ühendustest saanud kas rahalist tegevus- või projektitoetust KOV-lt. Ka varasematel aastatel olid just venekeelsed ühendused mõnevõrra enam (48%) ja kakskeelsed teistest vähem (35%) KOV-lt rahalisi tegevus- ja projektitoetusi saanud (vt Tabel 2.4). Venekeelsed vabäuhendused on ka natuke aktiivsemad üldse KOV-i poole toetuse saamiseks pöörduma – neist 37% pole viimase kolme aasta jooksul KOV-i poole toetuse saamiseks pöördunud võrreldes 43%-ga kakskeelsetest ja 42% eestikeelsetest vabäuhendustest (vt Tabel 2.5).

¹² “Kõige olulisemad allikad” oli küsitlusankeedi küsimuse sõnastuses täpsustatud kui “allikad, millistest saite sel aastal kõige enam toetust”. Võimalik oli valida kuni kolm allikat, seetõttu ei võrdu veergude summad 100-ga.

Tabel 3.4 KOV-i poole rahastuse saamiseks pöördumine ja selle tulemused aastatel 2010-2013

	Kakskeelsed		Eestikeelsed		Venekeelsed		Kokku
Saanud rahalist tegevus- ja/või projektitoetust	36	35,0%	361	42,9%	22	47,8%	42,3%
Pole pöördunud toetuse saamiseks KOV poole	44	42,7%	349	41,5%	17	37,0%	41,4%
Pole leidnud toetust KOV-lt	11	10,7%	61	7,3%	5	10,9%	7,8%

Tabel 3.5 KOV-lt saadud toetused aastatel 2010-2013

	Kakskeelsed		Eestikeelsed		Venekeelsed		Kokku
On saanud rahalist tegevustoetust	24	23,3%	232	27,6%	16	34,8%	27,5%
On saanud rahalist projektitoetust	26	25,2%	237	28,2%	11	23,9%	27,7%
Lepingud ühekordsete tellimustööde teostamiseks	13	12,6%	61	7,3%	2	4,3%	7,7%
Lepingud avalike teenuste osutamiseks	5	4,9%	45	5,4%	1	2,2%	5,2%
On pakutud tasuta tugiteenuseid	6	5,8%	59	7,0%	3	6,5%	6,9%
On toetatud ürituste korraldamisel	27	26,2%	191	22,7%	8	17,4%	22,8%
Organisatsioonile on jagatud avalikku tunnustust	14	13,6	115	13,7%	6	13,0%	13,6%

Kokku 28% kõigist ühendustest on saanud tulu majandustegevustest või varalt, kõige olulisem rahastamisallikas on see aga ca 15%-le organisatsioonidest. Ka majandustegevusest ja varast saadava tulu arvelt tegevuse rahastamine on venekeelsete organisatsioonide seas teistega võrreldes natuke vähem populaarne: 24% neist on märkinud seda ühe rahastamisallikana võrreldes 33%-ga kakskeelsetest ja 27%-ga eestikeelsetest organisatsioonidest.

Sageduselt neljandana on märgitud rahastamisallikana toetusi riiklikest fondidest ja sihtasutustest. Kokku 27% kõigist organisatsioonidest on taolisi toetusi saanud, kakskeelsed ja venekeelsed organisatsioonid mõnevõrra sagedamini kui eestikeelsed (33% ja 35% vs 26%). Toetused riigieelarvelistest vahenditest on viies enammainitud rahastamisallikas ja on esindatud erineva töökeelega ühenduste seas palju ühtlasemalt (22-24%).

Riigiasutused ei ole vabäühenduste jaoks nii olulisteks rahastamisallikateks kui kohalikud omavalitsused. KUAK 2014 andmetel pole pooled kakskeelsetest ja venekeelsetest ühendustest üldse küsitlusele eelnenud kolme aasta jooksul riigiasutuste poole kas siis rahalise või mittemateriaalse toetuse saamiseks pöördunud, eestikeelsete ühenduste seas on pöördunute osakaal veelgi väiksem (vaid 42%). Neid, kes on küll pöördunud, kuid pole toetust saanud, on kõigist ühendustest 5,5%, venekeelsete seas on nende osakaal keskmisest natuke suurem (13%).

Eestikeelsete ühenduste seas on ka kõige väiksem riigiasutustelt rahalise tegevustoetuse saanute osakaal. Samas projektitoetusi riigiasutustelt oli neil aastail saanud ca neljandik kõigist ühendustest ja siin töökeele löikes märgatavaid erinevusi ei ole. Lepingud nii ühekordsete tellimustööde teostamiseks kui ka avalike teenuste osutamiseks on samuti pigem üksikjuhtumid ja seda vaatamata ühenduste töökeelele. Ka tasuta tugiteenuseid on riigiasutustelt saanud

aastatel 2010-2013 vaid väga vähesed, samuti ei ole eriti sagedane ruumide või vahendite osas ürituste korraldamise toetamine riigiasutuste poolt.

Tabel 3.6 Riigiasutustelt toetuse taotlemine ja saadud toetused aastatel 2010-2013

	Kakskeelsed		Eestikeelsed		Venekeelsed		Kokku
Pole pöördunud toetuse saamiseks riigiasutuste poole	51	50,5%	351	58,3%	23	50,0%	57,1%
Pole leidnud toetust riigiasutustelt	8	7,8%	40	4,8%	6	13,0%	5,5%
On saanud rahalist tegevustoetust	20	19,4%	101	12,0%	10	21,7%	13,2%
On saanud rahalist projektitoetust	22	21,4%	210	25,0%	12	26,1%	24,6%
Lepingud ühekordsete tellimustööde teostamiseks	3	2,9%	37	4,4%	2	4,3%	4,2%
Lepingud avalike teenuste osutamiseks	6	5,8%	24	2,9%	2	4,3%	3,2%
On pakutud tasuta tugiteenuseid	6	5,8%	48	5,7%	3	6,5%	5,8%
On toetatud ürituste korraldamisel	10	9,7%	52	6,2%	2	4,3%	6,5%
Organisatsioonile on jagatud avalikku tunnustust	9	8,7%	39	4,6%	4	8,7%	5,3%

Toetusi ja annetusi eraisikutelt ja ettevõtetelt Eestis on vastavalt 18% ja 14% ühendustest märkinud kui üht võimalikku viisi rahastada oma tegevusi. Siin on märgata kakskeelsete organisatsioonide sagedasemat toetamist eraisikute poolt (22,3% kakskeelsetest on eraisikute toetusi kasutanud võrreldes 17%-ga eestikeelsetest ja 11%-ga venekeelsetest) ja venekeelsete organisatsioonide oluliselt vähemat toetamist Eesti ettevõtete poolt (4% venekeelsetest organisatsioonidest on saanud toetusi ettevõtetelt samas kui kakskeelsetest 15,5% ja eestikeelsetest 14,5%). Samuti on märgatavalt vähem venekeelsete organisatsioonide seas neid ühendusi, kes on saanud rahastust EL programmidest (4% vs 10%-ga kakskeelsetest ja 11,5% eestikeelsetest).

2013. aastal vaid üksikud ühendused rahastasid oma tegevusi loteriidest, heategevusüritustest või korjandustest (6%) saadud tuludest või muudest kohaliku elu fondidest (4%), eraõiguslikest fondidest (2%), välisriikide eraisikutelt ja ettevõtetelt (2%) või organisatsioonidelt (2%) saadud toetustest. Venekeelsed organisatsioonid ei ole märkinud kordagi rahastusallikana loteriidest, heategevusüritustest või korjandustest saadud tulusid, samuti ei ole nad saanud toetusi välisriikides elavatelt eraisikutelt või ettevõtetelt (vt ka KUAK 2014:51-52).

Võrreldes varasemate uuringutega on mittetulundusühenduste rahastamisallikatest oluliselt langenud toetused nii kohalikelt omavalitsustelt kui ka riigieelarvelistest vahenditest. Järjest on vähenenud ka Eesti ettevõtete poolne ühenduste rahastamine, EL programmide toetuste saamine, välisriikide eraisikutelt ja ettevõtetelt saadud toetused. Varasemate aastate uuringute tulemustega võrreldes on suurenenud vaid mõnevõrra kohalike eraisikute toetused. KUAK 2014 raport võtab hetkeolukorra kokku järgmiselt: kümnekonna aastaga on kasvanud MTÜ-de hulk, kuid oluliselt vähenenud rahastamisvõimalused (allikad), mistõttu konkurents ühenduste vahel on oluliselt tõusnud (KUAK 2014:51-52, 113).

Tabel 3.7 Hinnangud ühenduse tulubaasi muutustele ja jätkusuutlikkusele töökeele lõikes

	Kakskeelsed		Eestikeelsed		Venekeelsed		Kokku
Tulud on võrreldes eelneva aastaga ...							
... jäänud samaks	60	60,0%	555	66,9%	24	53,3%	65,6%
... vähenenud	29	29,0%	175	21,1%	15	33,3%	22,5%
... suurenenud	11	11,0%	99	11,9%	6	13,3%	11,9%
Hinnang organisatsiooni majanduslikule jätkusuutlikkusele							
Väga hea	10	9,7%	47	5,6%	0	0%	5,8%
Hea	14	13,6%	217	25,8%	6	13,0%	23,9%
Rahuldav	57	55,3%	403	47,9%	17	37,0%	48,2%
Halb	13	12,6%	75	8,9%	8	17,4%	9,7%
Väga halb	1	1,0%	30	3,6%	4	8,7%	3,5%
Ei oska öelda	8	7,8%	69	8,2%	11	23,9%	8,9%

Võrreldes eelneva aastaga olid 2014. aastal tulud jäänud samaks 67%-l eestikeelsetest, 60%-l kakskeelsetest ja 53%-l venekeelsetest organisatsioonidest. Tulude vähenemist märkisid kõige enam venekeelsed organisatsioonid (33%) ja kõige vähem eestikeelsed (21%). Tulude suurenemist esines 11%-l kakskeelsetest, 12%-l eestikeelsetest ja 13%-l venekeelsetest ühendustest. Venekeelsed ühendused hindasid ka oma organisatsiooni majanduslikku jätkusuutlikkust teistega võrreldes oluliselt madalamalt - 26% neist andis hinnanguks halb või väga halb võrreldes 14%-ga kakskeelsetest ja 13%-ga eestikeelsetest ühendustest. Samuti on venekeelsete ühenduste esindajate seas oluliselt enam neid, kes hinnanguid organisatsiooni majanduslikule jätkusuutlikkusele anda ei osanud (24% vs 8%-ga kakskeelsetest ja eestikeelsetest). Kõige kõrgemalt hindavad organisatsiooni majanduslikku jätkusuutlikkust aga eestikeelsed organisatsioonid, kellest 31% hindas olukorda heaks või väga heaks.

Rahastamisallikate mitmekesisus

Tulubaasi suurus sõltub oluliselt ka rahastamisallikate mitmekesisusest. Kuni 300-eurose kogukäibega organisatsioonidest vaid 9%-l on kasutada 3 või enam rahastamisallikat, samas kui 36% kuni 6500-eurose käibega ja 57% kuni 32 000-eurose käibega organisatsioonidest saab tulu kolmest või enamast allikast ning 77% organisatsioonidest, kelle kogukäive on üle 32 000 euro, rahastab oma tegevusi kolmest või enamast rahastusallikast (KUAK 2014:54-55).

Neljandik MTÜ-dest on saanud oma tegevuse rahastamiseks tulu vaid ühest allikast ja umbes sama paljud kokku kahest allikast. Kolme erinevat rahastamisallikat on märkinud vaid 15% kõigist organisatsioonidest ja nelja üksnes 11%. Töökeele lõikes olulisi erinevusi ei ole märgata, vaid mõnevõrra enam on venekeelsete seas neid organisatsioone, kellel on kasutada vaid üks rahastamisallikas (30% vs 21% kakskeelsetest ja 25% eestikeelsetest) ja mitte ükski venekeelsetest organisatsioonidest ei saanud tulu seitsmest või enamast allikast.

Mitmekülge rahastuse osakaal on ühenduste seas võrreldes 2009. aastaga oluliselt langenud: kui aastal 2009 said kasutada enamast kui kolmest allikast saadud tulusid ligikaudu pooled ühendustest, siis 2013 aastal vaid 38%. Samal ajal on suurenenud 2009. aastaga võrreldes ka nende ühenduste osakaal, kes ei saanud üldse tulusid 2013. aastal – 6%-lt 13%-le. (KUAK 2014:53).

Tulubaasi mitmekesisust mõjutab organisatsiooni vanus (vanematel organisatsioonidel on enam rahastamisallikaid kasutada kui noorematel), kuulumine katusorganisatsiooni ja

tegutsemine laiemalt kui vaid kohalikul tasandil, aga ka palgatöötajate olemasolu ja vabatahtlike kaasamise aktiivsusest (vt KUAK 2014:54-55).

Tabel 3.8 Mitmest rahastamisallikast on organisatsioon saanud tulu aastal 2013?

	Kakskeelsed		Eestikeelsed		Venekeelsed		Kokku
Organisatsioonil puudusid tulud	14	13,6%	109	13,0%	7	15,2%	13%
Saanud tulu ühest allikast	22	21,4%	213	25,3%	14	30,4%	25,2%
Saanud tulu kahest allikast	20	19,4%	206	24,5%	9	19,6%	23,7%
Saanud tulu kolmest allikast	20	19,4%	117	13,9%	8	17,4%	14,6%
Saanud tulu neljast allikast	11	10,7%	92	10,9%	4	8,7%	10,8%
Saanud tulu viiest allikast	7	6,8%	45	5,4%	2	4,3%	5,5%
Saanud tulu kuuest allikast	2	1,9%	29	3,4%	2	4,3%	3,3%
Saanud tulu seitsmest või enamast allikast	6	5,8%	29	3,4%	0	0%	3,5%

2.4 Koostöömustrid ja -sisu

Kodanikeühendused teevad koostööd nii omavahel kui mitmete partneritega era- ja avalikust sektorist ning need koostöösuhted võivad olla rajatud püsipartnerlusele, aga ka ühekordsele või juhuslikule koostegutsemisele.

KUAK-i kodanikualgatuse institutsionaliseerumise uuringud (KUAK 2009 ja KUAK 2014) on kaardistanud vabauhenduste koostööpartnereid küsides nii püsivate koostöösuhete kui kõigi koostöö kokkupuudete, sh projektide ja ühekordsete kokkulepete raames, kohta uuringule eelneval aastal. Kõige sagedasemad koostööpartnerid on kohalik omavalitsus ja teised vabauhendused, seejärel üldhariduskoolid ja ettevõtted.

Koostöö olulisust vabauhenduste tegevuses kinnitab asjaolu 75% kõigist 2014. aasta uuringus osalenud organisatsioonidest omas püsivaid koostöösuhteid ühe või mitme partneriga, seega vaid veerand ühendustest tegutsevad üksi ja iseseisvalt. Pääaegu kolmandik (29,4%) koostöösuhteid omavatest ühendustest tegutseb pidevas koostöös ühe partneriga. Kaht püsivat koostööpartnerit mainis ühendustest 20,5% ja kolme partnerit 12%. Vaid 13%-l ühendustest olid püsivad koostöösuhted nelja või enama partneriga alates teistest vabauhendustest lõpetades koguduste ja erakondadega.

Kõige enam on vabauhendused läbi aastate teinud koostööd teiste vabauhenduste ja kohalike omavalitsustega. Ka 2014. aasta küsitluses osalenutest oli teinud viimase aasta jooksul püsivat koostööd kas ühe või enama vabauhendusega kokku 44% ning kohaliku omavalitsusega 42% ühendustest. Kõigi teiste võimalike (küsitluse käigus etteantud) partneritega tehti aastatel 2013-2014 kaks korda vähem koostööd püsivate koostöösuhete ja/või –lepingute vormis. Küsitlusandmete kohaselt on aga püsiv koostöö nende kahe peamise partnerigrupiga märkimisväärselt vähenenud võrreldes 2009/2010. aasta uuringu tulemustega, mil nii teiste ühendustega kui ka kohaliku omavalitsusega tegi ca 60% küsitletud vabauhendustest püsivat koostööd. Kõrvutades need tulemused aga vastustega küsimusele, kellega viimase aasta jooksul ükskõik mis vormis koostööd üldse on tehtud, näeme, et tegelikult teiste vabauhendustega koostöö osakaal oluliselt langenud ei olegi – 58% küsitletud vabauhendustest tegi aastal 2013 koostööd teiste vabauhendustega.

Tabel 4.1 Vabaühenduste püsivad koostööpartnerid töökeele lõikes

Partnerid	Kakskeelsed		Eestikeelsed		Venekeelsed		Kokku
Poliitilised parteid	3	2,9%	9	1,1%	2	4,3%	1,5%
Kogudus/usuühendus*	9	8,7%	42	5%	7	15,2%	6,2%
Ametiühing	4	3,9%	9	1,1%	0	0%	1,5%
Teised mittetulundusühendused*	61	59,2%	338	40,2%	21	45,7%	44,2%
Kohaliku omavalitsusega	50	48,5%	381	45,3%	24	52,2%	42,6%
Valitsusasutusega*	23	22,3%	94	11,2%	5	10,9%	13,4%
Äriettevõttega*	30	29,1%	126	15,0%	5	10,9%	16,8%
Meediaga*	23	22,3%	79	9,4%	16	34,8%	12,6%
Üldharidus-/kutsekoolid*	25	24,3%	152	18,1%	16	34,8%	20,1%
Kõrgkool/teadusasutus	19	18,4%	78	9,3%	5	10,9%	12,2%
Regulaarsed koostöösuhted puuduvad	19	18,4%	219	26,0%	11	23,9%	24,5%

Ka kohaliku omavalitsusega partnerluse osas ei erine koostöösuhete sagedus viie aasta taguste tulemustega, kui me vaatame kas ühekordse või projektipõhise koostöö sagedust (52% küsitletud ühendustest oli teinud koostööd KOV-ga aastal 2013). Ilmselt ei ole vähenenud mitte koostöö ulatus, vaid eeskätt on muutunud koostöövorm nii teiste vabaühenduste kui kohalike omavalitsustega – enam on lühiajalisi või ühekordseid koostööprojekte. Seda tendentsi kinnitab ka asjaolu, et kõige sagedamini on märgitud koostöö sisuks just ühisprojektide ja ühistegevuste läbiviimist – kokku 75%-le vabaühendustest on koostöö seisnenud just selles ja see näitaja on 5 protsendipunkti suurem kui aastatel 2008-2009. Lisaks on uuringule eelneva aasta koostöökogemused peaaegu kõigi väljapakutud partnerikandidaatide osas oluliselt ulatuslikumad kui püsivate koostöösuhete puhul. Järelikult ei ole koostöövormi muutus iseloomulik vaid teatud partneritele, vaid valdav trend erinevates sektorites ja tegevusvaldkondades. Samas sagedasemate koostööpartnerite osas on pilt sarnane nii *ad hoc* kui püsikoostöösuhete puhul ja seda vaatamata vabaühenduste töökeelele.

Järgmised sagedasemad koostööpartnerid vabaühendustele on üldhariduskoolid, sh kutsekoolid ning äriettevõtted - 20% organisatsioonidest omab püsivaid koostöösuhteid koolidega ja 17% ettevõtetega. Vaid 12-13% organisatsioonidest teeb regulaarselt koostööd valitsusasutuste, kõrgkoolide ja teadusasutuste või meediaga. Kõige vähem tehakse koostööd koguduste/usuühendustega, ametiühingutega ja erakondadega. Viimastega on koostöökogemusi alla 2% uuringus osalenud ühendustel (vt ka KUAK 2014:38).

Tabel 4.2 Vabaühenduste koostööpartnerid aastal 2013 töökeele lõikes

Partnerid	Kakskeelsed		Eestikeelsed		Venekeelsed		Kokku
Poliitilised parteid*	8	7,8%	24	2,9%	1	2,2%	3,2%
Kogudus/usuühendus*	12	11,7%	62	7,4%	8	17,4%	8,8%
Ametiühing	5	4,9%	12	1,4%	1	2,2%	2,2%
Teised mittetulundusühendused*	72	69,9%	464	55,2%	24	52,2%	57,8%
Kohaliku omavalitsusega	61	59,2%	466	55,4%	27	58,7%	52,1%
Valitsusasutusega	24	23,3%	124	14,7%	9	19,6%	16,5%
Äriettevõttega*	41	39,8%	200	23,8%	7	15,2%	25,5%
Meediaga*	34	33,0%	178	21,2%	21	45,7%	24,2%
Üldharidus/kutsekoolid	38	36,9%	252	30,0%	20	43,5%	31,1%
Kõrgkoolid/teadusasutused*	25	24,3%	116	13,8%	8	17,4%	17,4%
Koostöösuhted 2013 a puudusid	12	11,7%	156	18,5%	8	17,4%	18,2%

Kui neljast kolm ühendust on teinud koostööd erinevate partneritega muuhulgas ka ühisprojektide või –tegevuste elluviimisel, siis peaaegu pooled organisatsioonidest märkisid, et nende koostöösuhetel loetletud partneritega seisnevad rahalise toetuse saamises. Sageduselt kolmandana on märgitud koostöösuhete sisuks ühiste seisukohtade kujundamine (36%) ja neljandana tarbelise toetuse saamine (31%). Töökeele lõikes enamlevinud koostöö suunitluse osas olulisi erinevusi ei ole. Uute valdkondlike algatuste väljatöötamiseks teevad erinevate partneritega koostööd aga eestikeelsed organisatsioonid teistega võrreldes mõnevõrra vähem (19% vs 32% kakskeelsetest ja venekeelsetest). Kakskeelsed organisatsioonid aga paistavad silma selle poolest, et koostöö partneritega seisneb nende jaoks kas konsultatsiooni, nõu või informatsiooni saamises (33%) või andmises (32%). Samuti on kakskeelsed ühendused teistest natuke enam (16%) teinud koostööd õigusloomeprotsessis osalemiseks.

Tabel 4.3 Koostöötegevused erinevate partneritega vabaühenduste töökeele lõikes

	Kakskeelsed		Eestikeelsed		Venekeelsed		Kokku
Ühisprojektide/ ühistegevuste läbiviimine	75	80,6%	519	72,9%	30	78,9%	74,8%
Saanud rahalist toetust	43	46,25	379	53,2%	17	44,7%	50,8%
Saanud tarbelist toetust	36	38,7%	216	30,3%	14	36,8%	30,8%
Saanud nõu, infot, ekspertiisi/konsultatsiooni	31	33,3%	147	20,6%	9	23,7%	22,6%
Andnud nõu, infot, ekspertiisi/konsultatsiooni*	30	32,3%	123	17,3%	7	18,4%	19,9%
Ühiste seisukohtade kujundamine	38	40,9%	251	35,3%	12	31,6%	36,4%
Osutanud tasustatud teenuseid	20	21,5%	119	16,7%	7	18,4%	17,9%
Tellinud tasustatavaid teenuseid	14	15,1%	93	13,1%	6	15,8%	14,3%
Uute valdkondlike algatuste väljatöötamine*	30	32,3%	133	18,7%	12	31,6%	22,4%
Õigusloomeprotsessis osalemine	15	16,1%	60	8,4%	4	10,5%	9,9%
Partnerluslepingud ministeeriumitega	10	10,8%	30	4,2%	1	2,6%	4,8%

Vabaühenduste koostöö erinevate partneritega oli võrreldes 2004. aasta uuringu tulemustega aastaks 2010 märkimisväärselt laienenud ning süvenenud, mida tol ajal peeti märgiks kodanikuühiskonna arengust Eestis (KUAK 2009: 95). Vabaühendused on üha enam jõudnud arusaamisele, et koostöös peitub edu võti ja veel kümme aastat tagasi valitsenud suhtumine, et teised vabaühendused on eeskätt konkurendid samale rahastamisele vmt, on vähenemas. Kuigi püsivate ja regulaarsete koostöösuhete osakaal oli viimase uuringu andmetel aastaks 2013 küll mõnevõrra vähenenud, ei näi aga ühekordsete ja projektipõhiste koostöötegevuste ulatuse põhjal hinnates vabaühenduste tegevusvõimekuses sellekohast olulist tagasilööki. Pigem võib küsitlusuuringute tulemuste võrdlusest järeldada koostöösuhete iseloomu ja vormi muutust, mitte aga koostöövõimaluste ja -tahte vähenemist. Erinevate uuringute andmetel (KUAK 2014, EMSL 2009) on enamused vabaühendused Eestis seotud kas erinevate koostöövormide, katusorganisatsioonide või võrgustike kaudu ühiskonna teiste toimijatega, ligikaudu vaid veerand vabaühendustest ei kuulu ühtegi koostöö- või partnerlusvõrgustikku.

Küsitlusuuringud koostöö ulatuse ja vormide osas töökeele lõikes olulisi erinevusi ei näita, kui siis mainida võiks vaid venekeelsete ühenduste märkimisväärselt suuremat koostööd meediaga ja mõnevõrra vähem koostegutsemisi erasektori esindajatega.

2.5 Tugistruktuur

Katusorganisatsioonide roll ja funktsioon

Katusorganisatsioonidesse kuulub 2014. aasta küsitluse kohaselt 46% kõigist organisatsioonidest, olulisi muutusi taolises võrgustumises läbi katusorganisatsioonide võrreldes viie aasta taguse uuringuga (2009/2010) ei ole (KUAK 2014:35). Keelekasutuse alusel eristatud ühenduste võrdluses osutuvad teistega võrreldes mõnevõrra enam „võrgustunuteks“ kakskeelsed ühendused, kellest 53% kuulub katusorganisatsiooni kas siis kohalikul, maakondlikul, riiklikul või rahvusvahelisel tasandil (venekeelsetest 48% ja eestikeelsetest 45%).

Neist, kes on liitunud mõne katusorganisatsiooniga, 56% kuulub vaid ühte organisatsiooni, 24% aga kahte ja 15% kolme eri tasandi katusorganisatsiooni. Nelja ja viite eri taseme katusorganisatsioonidesse kuulumine on suhteliselt harv: kõigist ühendustest vaid 1,4% kuulub nelja ja 0,7% viite katusorganisatsiooni. Vaadates aga katusorganisatsioonidesse kuuluvaid organisatsioone töökeele lõikes, näeme, et enam kui kolme erineva taseme organisatsiooni kuulumine on levinuim just venekeelsete ühenduste puhul.

Kõige sagedasem on kuulumine üle-eestilistesse katusorganisatsioonidesse: kõigist uuringus osalenud MTÜ-dest kuulub neisse 31%. Seejärel on populaarsuselt järgmised maakondliku ja kohaliku tasandi katusorganisatsioonid: esimestesse kuulub 16% ja teistesse 14% kõigist ühendustest. Kõige vähem esineb võrgustumist EL tasandil, vaid 7% uuringus osalenud ühendustest kuulub mõnda EL katusorganisatsiooni. Palju sagedasem pole ka kuulumine teistesse rahvusvahelistesse katusorganisatsioonidesse (9%).

Töökeele alusel ühendusi võrreldes näeme, et venekeelsed ühendused on teistega võrreldes aktiivsemad liituma katusorganisatsioonidega kohalikul ja maakondlikul tasandil (vastavalt 26% ja 33%). Üle-eestilistesse ja ka EL-tasandi katusorganisatsioonidesse kuulub aga teistega võrreldes märgatavalt enam kakskeelseid ühendusi: 44% neist on üle-eestiliste ja 17% EL-tasandi katusorganisatsioonide liikmed. Rahvusvahelise tasandi katusorganisatsioonid on kõige vähem populaarsed eestikeelsete ühenduste puhul, kellest vaid 8% on märkinud oma kuuluvust, samas kui 15% kakskeelsetest ja 13% venekeelsetest ühendustest on mõne rahvusvahelise katusorganisatsiooniga liitunud.

Tabel 5.1 Vabaihenduste kuulumine eri tasandi katusorganisatsioonidesse töökeele lõikes

	Kakskeelsed		Eestikeelsed		Venekeelsed		Kokku
Kohaliku tasandil*	25	24,3%	104	12,4%	12	26,1%	14,2%
Maakondlikul tasandil*	12	11,7%	133	15,8%	15	32,6%	16,2%
Riiklikul tasandil*	45	43,7%	252	30,0%	12	26,1%	31,2%
EL-tasandil*	17	16,5%	51	6,1%	3	6,5%	7,2%
Rahvusvaheliselt tasandil	15	14,6%	69	8,2%	6	13,0%	9,1%
Ei kuulu ühtegi	48	46,6%	464	55,2%	24	52,2%	54,1%
Katusorganisatsioonide liikmete kuulumine eritaseme organisatsioonidesse							
Kuulub ühe tasandi org-i	21	38,2%	222	58,9%	11	50,0%	55,9%
Kuulub kahe tasandi org-esse	16	29,1%	92	24,4%	3	13,6%	24,4%
Kuulub kolme tasandi org-esse	12	21,8%	53	14,1%	3	13,6%	15,0%
Kuulub nelja tasandi org-esse	5	9,1%	6	1,6%	3	13,6%	3,1%
Kuulub viide tasandi org-esse	1	1,8%	4	1,1%	2	9,1%	1,5%

KUAK 2014 raporti kohaselt sõltub vabäühenduste katusorganisatsioonide kaudu võrgustumine suuresti organisatsiooni vanusest, suurusest ja ka tegevusvaldkonnast. Suurema liikmeskonnaga (enam kui 10 liiget) ja kauem tegutsenud organisatsioonid on ka sagedamini liitunud mõne katusorganisatsiooniga. Kõige enam on liitunud võrgustikesse ühiskondliku arengu, spordi/kehakultuuri, sotsiaalsete rühmade huvide esindamise ja kutseliidule omase tegevusega tegelevate organisatsioonide seas, kõige vähem aga vaba aja sisustamise ja naabruskonna elukvaliteedi edendamise tegelevad organisatsioonid (KUAK 2014:36).

2.6 Ühiskondlik roll ja mõju

Kodanikuühiskonna arengukava aastateks 2015-2020 mõistab kodanikeühenduste rolli ühiskonnas toetudes Robert D. Putnami (1994) käsitlusele järgmiselt: kodanikeühendused a) aitavad ennetada ja lahendada ühiskondlikke probleeme; b) osalevad kogukonda ja riiki puudutavate otsuste tegemises ja elluviimises; ning c) aitavad parandada ühiskonna sidusust, usaldust ja koostööd.

Samas sugugi mitte kõigi ühenduste puhul ei saa me rääkida nende ühiskondlikust rollist. Organisatsioonisotsioloogias eristatakse organisatsioonid vastavalt eesmärkide olemusele, mis võivad olla ekspressiivsed vs instrumentaalsed. Organisatsioonide olemus on määratud nende eesmärkide poolt ehk teisisõnu vabäühendused nagu iga teinegi organisatsioon on sotsiaalne üksus, mis püüdleb spetsiifiliste eesmärkide poole - organisatsiooni *raison d'être* ongi eesmärkide poole püüdlemine. Eesmärgid täidavad väga mitut funktsiooni: suunavad ja mõtestavad organisatsiooni tegevusi ja legitimeerivad neid kogukonna või laiemalt ühiskonna silmis ning pakuvad standardi mõõtmaks organisatsiooni tegevuse efektiivsust (Amitai 1964:23).

Ekspressiivseteks eesmärkideks klassifitseeruvad püüdlused säilitada ja edendada teatavaid normatiivseid väärtusi. Sellisel juhul võib organisatsiooni eesmärgiks olla vaid eksisteerimine selleks, et sarnaste väärtustega (mõtteviisiga, elustiiliga, hobidega, huvidega jne) organisatsiooni liikmed saaksid koos tegutseda, koos olla. Mitmed laulukoorid, tantsurühmad, huvialaringid, spordiühingud jne võivad kuuluda seda tüüpi organisatsioonide hulka, kes ei mõtestagi oma tegevuse eesmäärke laiemalt kui vaid oma liikmete hüvanguks tegutsemine. Instrumentaalsete eesmärkidenäe mõistetakse organisatsiooniteoorias aga tegutsemist millegi laiema kui vaid koostegutsemise/olemise nimel. Selleks võib olla teatud elanike grupi huvide kaitse ja esindamine, teatud inimrühma olukorra parandamine, avalike teenuste pakkumise kaudu riigi ja kohalike omavalitsuste toetamine ühiskonnaelu korraldamisel (Amitai 1964:5-7). Kirjeldatud teist tüüpi organisatsioone ehk instrumentaalsete eesmärkidega vabäühendusi peetakse KODAR 2015-2020 kohaselt partneriteks riigile - organisatsioonideks, kelle puhul me saame rääkida nende ühiskondlikust rollist ehk kolmest eelpool nimetatud funktsioonist.

2010 aastal läbiviidud uuringu tulemuste kohaselt mõtestavad venekeelsed vabäühendused oma tegevuste eesmärki eestikeelsete ühendustega võrreldes enam läbi ühiskonna integratsiooni prisma. Lisaks rahvuskultuuriseltidele, kelle esmaseks ülesandeks on vähemuskultuuri säilitamine ja arendamine, näevad vabäühenduste rolli laiemalt ja rõhutavad ühiskonna sidususele kaasaaitamise olulisust ka teistes valdkondade tegutsevad ühendused (KUAK 2010:13-14).

Vabäühendused saavad pakkuda riigile ja kohalikule omavalitsusele tuge nii avalike teenuste osutamise kaudu kui ka kogukonna või ühiskonna probleemide lahendamise läbi. Seega üheks

oluliseks rolliks ühiskonnas on kodanikeühenduste osalemine kogukonda ja riiki puudutavate otsuste (riigi ja KOV tasandil poliitika kujundamine) tegemises ja elluviimises. KUAK 2014 küsitluseandmetel näeme, et valdkondliku poliitika kujundamisel töökeelele vaatamata on kogemus kohalikul tasandil vaid 21-22%-l ühendustest. Riigi tasandil on kaasa löönud poliitika kujundamisel veelgi vähem - kokku 15% vabaühendustest ja siinkohal avalduvad töökeele lõikes erinevused: teistest enam on kogemusi kakskeelsetel ühendustel, kellest 24% on osalenud, ja kõige vähem just venekeelsetel ühendustel, kellest vaid 4% on märkinud, et omavad kogemusi. Poliitika kujundamises osalemine EL ja rahvusvahelisel tasandil laiemalt on vabaühenduste jaoks siiski erandlik kogemus. Niisamuti on ootuspäraselt erandlikud kogemused EL või rahvusvahelisel tasandil seadusemuudatuste eelnõude algatamises osalemine, kampaaniate korraldamine otsustusprotsesside mõjutamiseks, aga ka muud 2014 aasta uuringu küsitlusanneedis rahvusvahelisel tasandil välja pakutud tegevusvõimalused.

Tabel 6.1 Vabaühenduste kogemused¹³ huvikaitses, ühiskonna elu korraldamises ja poliitika kujundamises töökeele lõikes erinevatel tasanditel

	Kakskeelsed		Eestikeelsed		Venekeelsed		Kokku
On kogemusi nimetatud tegevustes:							
Valdkondliku poliitika väljatöötamine või edendamine	42	40,8%	279	33,2%	13	28,3%	33,7%
Sihtrühmade ja liikmete huvide eest seismine*	64	62,1%	401	47,7%	17	37,0%	48,7%
Kampaania korraldamine otsustamisprotsessi mõjutamiseks	33	32,0%	159	18,9%	9	19,6%	20,3%
Seadusemuudatuse eelnõu algamises osalemine*	31	30,1%	139	16,5%	7	15,2%	17,9%
Kohaliku elu edendamine	79	76,7%	612	72,8%	31	67,4%	72,9%
Avalike teenuste osutamine*	61	59,2%	358	42,6%	24	47,8%	44,7%

Tärniga (*) on tähistatud statistilised olulised erinevused töökeele lõikes

Kuigi meil ei ole võimalik hinnata kui suur on olnud vabaühenduste mõju mingis valdkonnas või mingil tasandil, on siiski põhjust kõrvutada erineva töökeele ühenduste kogemusi anneedis etteantud ühiskonnaelu korraldamisele suunatud tegevustes, sest neis osalemine annab alust eeldada mingitki mõju. Kogemuste olemasolu näitab vähemalt ühenduste poolseid püüdeid osaleda ja midagi mõjutada ja teiselt poolt näitab vabaühenduste tegevuste ja eesmärkide mõtestamist nende esindajate silmis.

Tabel 6.2 Vabaühenduste kogemused huvikaitses, ühiskonna elu korraldamises ja poliitika kujundamises töökeele lõikes erinevatel tasanditel

	Kakskeelsed		Eestikeelsed		Venekeelsed		Kokku
Valdkondliku poliitika väljatöötamine või edendamine							
Kohalikul tasandil	22	21,4%	179	21,3%	10	21,7%	21,3%
Riigi tasandil*	25	24,3%	123	14,6%	2	4,3%	15,2%
EL tasandil	6	5,8%	28	3,3%	1	2,2%	3,5%
Rahvusvahelisel tasandil	9	8,7%	18	2,1%	1	2,2%	2,8%
Sihtrühmade ja liikmete huvide eest seismine							
Kohalikul tasandil	36	35,0%	292	34,7%	15	32,6%	34,6%
Riigi tasandil*	35	34,0%	146	17,4%	2	4,3%	18,5%

¹³ Koondatud kogemused erinevatel tasanditel (kohalik, üleriigiline, EL, muu rahvusvaheline) nimetatud tegevustes.

EL tasandil	9	8.7%	23	2.7%	0	.0%	3.2%
Rahvusvahelisel tasandil	7	6.8%	18	2.1%	0	.0%	2.5%
Kampaania korraldamine otsustamisprotsessi mõjutamiseks							
Kohalikul tasandil	89	13.6%	107	12.7%	7	15.2%	12.9%
Riigi tasandil	22	21.4%	57	6.8%	2	4.3%	8.2%
EL tasandil	3	2.9%	11	1.3%	1	2.2%	1.5%
Rahvusvahelisel tasandil	2	1.9%	2	.2%	0	.0%	.4%
Seadusemuudatuse eelnõu algamises osalemine							
Kohalikul tasandil	13	12.6%	57	6.8%	5	10.9%	7.6%
Riigi tasandil*	21	20.4%	92	10.9%	2	4.3%	11.6%
EL tasandil	3	2.9%	7	.8%	0	.0%	1.0%
Rahvusvahelisel tasandil	2	1.9%	2	.2%	0	.0%	.4%
Kohaliku elu edendamine							
Kohalikul tasandil	52	50.5%	537	63.9%	30	65.2%	62.5%
Riigi tasandil*	33	32.0%	110	13.1%	5	10.9%	14.9%
EL tasandil	5	4.9%	16	1.9%	1	2.2%	2.2%
Rahvusvahelisel tasandil	4	3.9%	15	1.8%	1	2.2%	2.0%
Avalike teenuste osutamine							
Kohalikul tasandil	36	35.0%	275	32.7%	19	41.3%	33.3%
Riigi tasandil*	26	25.2%	112	13.3%	4	8.7%	14.3%
EL tasandil	5	4.9%	13	1.5%	0	.0%	1.8%
Rahvusvahelisel tasandil	6	5.8%	12	1.4%	2	4.3%	2.0%

Tärniga (*) on tähistatud statistilised olulised erinevused töökeele lõikes

Katusorganisatsioonide roll vabaihenduste ühiskondliku mõjukuse osas

Vabaihenduste katusorganisatsioonide ehk juriidilistest isikutest liikmeskonnaga (kelleks võivad olla kas vabaihendused üle riigi või mingist piirkonnast või hoopis ühise sihtgrupi huve esindavad vabaihendused) organisatsioonide ülesanneteks on pakkuda teenuseid, koguda ja jagada informatsiooni ning koondada ja esindada oma liikmete huve või ühishuvi (Mänd 2005:72). Just viimase ülesandeseade kohaselt on katusorganisatsioonidel oluline roll vabaihenduste ühiskondliku mõju seisukohast. Katusorganisatsioonid peaks olema see kanal, mille kaudu esindada oma liikmeid avaliku sektori asutustega koostöös kas siis eestkoste küsimustes, otsustamisprotsessides osalemiseks või poliitika kujundamisel. Kui vaatame vabaihenduste kogemusi neis küsitlusuuringus väljapakutud tegevustes, siis näeme et katusorganisatsioonidesse kuulumine küll tõstab kogemuste esinemise sagedust, kuid ei määra seda üks-üheselt. See tähendab, et ka ühendused, kes ei kuulu ühtegi katusorganisatsiooni, omavad kogemusi nii huvikaitstes, otsustamisprotsesside mõjutamises ja poliitika kujundamises, aga ka kohaliku elu edendamises muul moel. Siiski on osalemine sagedasem ühe või enama katusorganisatsiooni liikmete seas. Suurimad erinevused kogemustes on just sihtrühma või liikmete huvikaitstes ja valdkondliku poliitika välja kujundamises, väikseim erinevus aga kohaliku elu edendamises, mille puhul katusorganisatsioonidesse kuulumine annab kõige vähem efekti. Venekeelsete ühenduste puhul ei avaldu aga kirjeldatud seost kampaaniate korraldamise puhul ja vastupidine suhe on seadusemuudatuse eelnõu algamise puhul – viimases on osalenud rohkem hoopiski need venekeelsed ühendused, kes katusorganisatsiooni(desse) ei kuulu.

Tabel 6.3 Vabäühenduste kogemused huvikaitstes, ühiskonna elu korraldamises ja poliitika kujundamises ning kuulumine katusorganisatsioonidesse¹⁴

	Ei kuulu ühtegi katusorganisatsiooni			Kuulub ühte või enamasse eri tasandi katusorganisatsiooni		
	kakskeelne	eestikeelne	venekeelne	kakskeelne	eestikeelne	venekeelne
Kogemused valdkondliku poliitika väljatöötamisel või edendamisel						
on	33,3%	24,6%	25,0%	47,3%	43,8%	31,8%
ei ole	66,7%	75,4%	75,0%	52,7%	56,2%	68,2%
Kogemused sihtrühmade ja liikmete huvide eest seismisel						
on	47,9%	38,6%	29,2%	74,5%	58,9%	45,5%
ei ole	52,1%	61,4%	70,8%	25,5%	41,1%	54,5%
Kogemused kampaania korraldamisel otsustamisprotsessi mõjutamiseks						
on	20,8%	15,3%	20,8%	41,8%	23,3%	18,2%
ei ole	79,2%	84,7%	79,2%	58,2%	76,7%	81,8%
Kogemused seadusemuudatuse eelnõu algamises osalemisel						
on	18,8%	10,3%	25,0%	40,0%	24,1%	4,5%
ei ole	81,3%	89,7%	75,0%	60,0%	75,9%	95,5%
Kogemused kohaliku elu edendamisel						
on	72,9%	68,8%	62,5%	80,0%	77,7%	72,7%
ei ole	27,1%	31,3%	37,5%	20,0%	22,3%	27,3%
Kogemused avalike teenuste osutamisel						
on	54,2%	36,2%	45,8%	63,6%	50,4%	59,1%
ei ole	45,8%	63,8%	54,2%	36,4%	49,6%	40,9%

2.7 Kokkuvõtteks

Küsitlusuuringu andmetel ei erine vene töökeelega ühenduste tegevusvõimekus analüüsitud näitajate osas eesti töökeelega ühendustest süstemaatiliselt: nii vene- kui eestikeelsete ühenduste seas on rohkem ja vähem võimekaid ühinguid ning vabäühenduste tegevusvõimekust mõjutavad samad tegurid ja sarnasel moel vaatamata ühenduse töökeelele. Peamised erinevused ühenduste tegevusvõimekuses avalduvad ühenduste vanuse, suuruse ja asukoha alusel. Kauem tegutsenud ja keskmisest suuremad ühendused on teistega võrreldes oluliselt „professionaalsemad“ – neile on iseloomulik mitmekesine ja stabiilne rahastus, palgatöötajate olemasolu, laiaulatuslik koostöövõrgustik, mis hõlmab erinevaid partnereid, aktiivne vabatahtlike kaasamine. Sellised ühendused aga tegutsevad peamiselt Tallinnas ja selle ümbruses, kus ühenduste võimalused on suuremad.

Erineva töökeelega ühenduste asutamises ja tegutsemise kestvuses olulisi erinevusi ei avaldu. Asukoha poolest on enim esindatud pealinnas ja Harjumaal paiknevad ühendused ühtviisi nii eesti- kui venekeelsete ühenduste seas, viimaseid on aga elanikkonna struktuurist tulenevalt proportsionaalselt rohkem Ida-Virumaal ja vähem muudes Eesti piirkondades. Samuti on Eesti venekeelse kogukonna suurusest, paiknevusest ja struktuurist tulenevalt venekeelsed ühendused keskmiselt väiksemad, nende juhatused on väiksemad, aga ka nende sihtgrupp on

¹⁴ Tabelis on esitatud nimetatud tegevustes osalemise kogemustega ühenduste kuulumine katusorganisatsioonidesse ühenduste osakaalud töökeele lõikes vastavalt kuulumisele katusorganisatsioonidesse

väiksem ja iseloomulike hoiakute ning käitumismustritega. Võttes arvesse nii peamist kui täiendavaid tegevussuundi siis ei erine eesti- ja venekeelsed ühendused märkimisväärselt ka tegevusvaldkondade lõikes – mõnevõrra on venekeelsete ühenduste seas domineerivam kultuurivaldkonnas tegutsemine, kuid siin võibolla küsimus eesmärkide defineerimises ja mõtestamises, vähem aga sotsiaalteenuste valdkonnas ning nn asumiseltside seas. Olulisi erinevusi ei avaldu ka eesti- ja venekeelsete ühenduste kõrvutamisel tegutsemistasandites, palgatöötajate arvus, vabatahtlike kaasamises, tulubaasi suuruses ja peamistes rahastamisallikates. Teiste ühendustega võrreldes kasutavad venekeelsed ühendused vähem vaid liikmemaksudest saadud ja erasektori toetusi. Katusorganisatsioonidesse kuulumise osas on eesti- ja venekeelsed ühendused suhteliselt sarnased ning samuti ei näita küsitlusuuringu tulemused olulisi erinevusi töökeele lõikes koostöö ulatuse ja vormide osas. Koostöömustrite võrdluse alusel võib küll välja tuua, et venekeelsed ühendused teevad keskmisest enam koostööd KOV-ga, meediaga ja haridusasutustega, aga ka koguduste ja usuühendustega. Oluliselt vähem on aga venekeelsed ühendused osalenud riigitasandil poliitika kujundamises. Venekeelsed ühendused osutusid teistega võrreldes ka mõnevõrra pessimistlikumaks ühenduse majandusliku jätkusuutlikkuse hindamisel

Küsitlusandmete analüüsi tulemusel selgub aga, et teistest eristuvad oluliselt just „kakskeelsed ühendused“ ehk ühendused, kes kasutavad igapäevaselt oma töös nii eesti kui vene keelt. Nii tulubaasi suuruse, omatulu teenimise, palgatud töötajate arvu, vabatahtlike kaasamise, koostöö ulatuse ja mitmekesisuse ja teiste nn „professionaalsust“ näitavate mõõdikute osas osutusid just mõlemas keeles töötavad ühendused edukamateks võrreldes peamiselt eesti või venekeelt kasutavate ühendustega.

3. Ekspertide hinnangud vene töökeelega vabaühenduste tegevusvõimekusele

Koostanud Tanel Vallimäe

Uuringu teises etapis viidi läbi ekspertintervjuud kokku kümne respondendiga, kes esindasid nii kodanikuühiskonna valdkonna eest vastutavaid ja vabaühenduste rahastamisega seotud riigi ametiasutusi, üleriigilisi vabaühenduste katusorganisatsioone, kodanikuühiskonda arendavaid ja vabaühendusi rahastavaid sihtasutusi, kui ka vabaühendustele nõustamisteenuseid pakkuvaid maakondlikke tugikeskusi. Esitame siinkohal kokkuvõtte võtmeprobleemidest, mida intervjuueeritud eksperdid tõstatasid venekeelsete vabaühenduste tegevusvõimekuse kesksete tegurite osas.

3.1 Strateegiline juhtimine, liikmeskond ja vabatahtlike kaasamine

Pikaajaline perspektiiv vs lähtumine hetkevõimalustest

Vabaühenduse nagu mis tahes liiki organisatsiooni tegevuse jätkusuutlikkuse ja efektiivsuse huvides on vajalik, et tal oleks strateegia ehk tegevuskava oma pikaajaliste eesmärkide saavutamiseks. See eeldab, et mõistetakse oma positsiooni ja võimalusi olevikus ning sõnastatakse see, millises suunas ja millisel viisil liigutakse tulevikus. See formuleeritakse ühenduse visiooni, missiooni ja väärtuste kaudu. Strateegilise planeerimisega, mis hõlmab ka ajaliste, rahaliste jt ressursside kavandamist, vähendatakse sõltuvust hetkel kättesaadavatest (ja muutlikest) võimalustest, mis muudab ühenduse tegevuse ebajärjekindlaks.

Strateegiline planeerimine on vabaühenduste tegevusvõimekuse juures seega keskse tähtsusega ning seda rõhutavad just venekeelsete ühenduste puhul käesolevas uuringus osalenud eksperdid. Vene töökeelega ühendused, kellega neil on olnud rohkem kokkupuuteid, püüavad tänasel päeval valdavas enamuses rahuldada **igapäevaseid** vajadusi. See ilmneb nii projektitaotluste sisus kui ka selles, et oma visiooni, missiooni jne osatakse sõnastada tihti alles peale suunavaid küsimusi ja „valikuvariantide” pakkumist. Oma ühendusest mõeldakse kui töökoha ja palga andjast, perspektiiv on seotud konkreetsete lähiaja tegevustega, on suuresti projektipõhine. Sel juhul ei lähtuta pikaajalistest eesmärkidest või organisatsiooni arendamisest, vaid ennekõike (rahastamisalastest) hetkevõimalustest.

„[M]eil on vaja osta see vahend, meil on vaja raha selle konkreetse tegevuse tarvis, ilma et see oleks väga organisatsiooni /.../ strateegilise arendamise mõttes väga läbi mõeldud.” (R1)

Kuid olukord strateegilise mõtlemise osas on hakanud tasapisi paranema ning kui võrrelda tänast viie-kuue aasta taguse ajaga, siis tollal lähtuti märksa enam parasjagu kättesaadavatest vahenditest, nüüd mõeldakse rohkem ka sellele, kas vastav tegevus, milleks need antakse, on organisatsiooni jaoks prioriteetne ja kas see on seotud ühenduse eesmärkidega. Seda, et pikaajalisi põhieesmärke (missiooni) või visiooni üldse ei osata mõtestada, esineb vene töökeelega ühenduste puhul viimasel ajal oluliselt vähem kui varasematel aastatel.

Samas **kodanikuühiskonna** diskursus jääb vene töökeelega ühenduste jaoks sageli

abstraktseks. See avaldub projektitaotluste juures, kus tuleb mõtestada oma planeeritud tegevusi ja nende tagajärgi kodanikuühiskonna üldisemas kontekstis. Siin on keskne koht ka **eesti keele oskusel**, mille ebapiisavus mõjutab ühenduse enesekuvandit, enda positsioneerimist kodanikuühiskonnas. Kehva keeleoskuse korral ei tajuta, mis toimub kodanikuühiskonnas tervikuna, pigem „elatakse oma mullis”. Positiivsena tuuakse aga ekspertintervjuudes välja, et venekeelsed ühendused on küllaltki tõhusad nn **lokaalsel** tasandil, mille puhul neil on kitsamalt sõnastatud, kuid praktilised ja käegakatsutavad eesmärgid. Neid eesmärke suudavad nad edukalt teostada. Seda leitakse näiteks ka rahvusvähemuste kultuuriseltside puhul, kes korraldavad kindlaid, sageli igal aastal toimuvaid kultuuriüritusi, ning nende läbiviimisel nad on vägagi suutlikud.

Ida-Virumaa ühenduste võimekus strateegiliselt mõelda, pikaajalisi eesmärke ning neile vastavaid tegevusi kodanikuühiskonna kontekstis mõtestada on ekspertide sõnul märksa nõrgem kui mujal Eestis tegutsevatel eesti- ja venekeelsetel ühendustel. See ei ole aastatega ka eriti muutunud. Ida-Virumaa vabaühendused, kaasa arvatud eestikeelsed ühendused, on muu Eestiga võrreldes teistsuguse, **passiivsema**, pigem abi ootava mentaliteediga. Seega pole see mentaliteet keelepõhine, üksnes venekeelseid ühendusi hõlmav, vaid regioonipõhine, olles omane Ida-Virumaa vabaühendustele laiemalt.¹⁵

„[I]segi kui nad on eestlased, isegi kui nad oskavad eesti keelt, on nad nii eraldatud ülejäänud Eestist, et nende suhtumine Eestisse on ka natuke teistsugune /.../ Ida-Virumaal on suhtumine, et kõik on kohustatud meile midagi andma või et me oleme siin kogu aeg vaeslapse rollis /.../ nii et kõik teised peavadki aitama meid”. (R6)

Oskus oma eesmärke sõnastada ja ellu viia sõltub ka ühenduse **liikmete silmaringist ja kogemustest**. Olulise tõuke annab venekeelsele ühendusele see, kui tema liikmetel on eestikeelses ühenduses töötamise või seal vabatahtlikuks olemise kogemus, või kui nad on osalenud välismaal või koostöös välismaa ühendustega läbi viidud projektides (silmas peetakse arenenud demokraatiaga riike).

Innovaatilisus vs stagneerumine

Innovaatilisust pidurdab ekspertide hinnangul olulisel määral **vähene keeleoskus**, sest sel juhul ei olda eestikeelses kodanikuühiskonnas parasjagu toimuvaga kursis. Uuenduslikkust pidurdab ka sotsiaalsete sidemete, eeskujude puudumine, et võib ka „teisiti teha”. Edukad ühendused, mis on innovaatilised ja käivad ajaga kaasas ning mille liikmed oskavad enamasti ka hästi eesti keelt, on pigem **noorte** inimeste loodud ühendused. Palju kordub sellise näitena Lasnaidee, kes töötab „täiesti teistel alustel võrreldes teiste venekeelsete ühendustega”. Sellised noorte organisatsioonid on **innovaatilised ja kaasavad**, nad ei tegutse raha pärast, vaid pigem missioonitundest. Lasnaidee puhul rõhutatakse, et nad ei kaasa ainult venekeelseid noori, vaid ka teiste rahvuste esindajaid, nii noori, täiskasvanuid kui vanemaalisi.

¹⁵Seda hinnangut toetab kaudselt 2012. aastal läbi viidud uuring Rikmann, E., Hinno, K., Vallimäe, T., Lagerspetz, M. (2012): Kodanikualgatust toetavad väärtused ja käitumismustrid Eesti elanikkonnas 2011-2012. Uuringu tulemuste põhjal on Ida-Virumaa eesti- ja venekeelne elanikkond võrdlemisi sarnane nii organiseerunud kui organisatsioonivälise kodanikualgatuslikus aktiivsuses (õigemini passiivsuses) käitumise tasandil, kuigi erinevused on üldistes väärtusorientatsioonides. Kuigi see vajaks eraldi analüüsi, võib Ida-Virumaa vabaühenduste „passiivse mentaliteedi” üheks põhjuseks vaatamata töökeelele ilmselt pidada regiooni kui terviku elanikkonna väiksemat kodanikualgatuslikku aktiivsust just praktilisel, igapäevatasandil. Vt uuringu regionaalse mõõtme kohta väärtusorientatsioonides ja tegelikus kodanikuaktiivsuses ptk 4.2, Ida-Virumaa eesti- ja venekeelse elanikkonna võrdluse kohta vt lähemalt lk 79-81.

Stagneerunud on vanema põlvkonna juhikesksed ühendused, mille puhul intervjuudes tuuakse mitmel korral näitena välja osad 1990ndatel loodud, riigi poolt stabiilselt toetatud rahvusvähemuste kultuuriseltsid. Sellised organisatsioonid viivad aasta-aastalt läbi harjumuspäraseid tegevusi, üritusi, ning **jäänud samale tasandile pidama**. Teisest küljest on ka nende seltside töö **vajalik** nende liikmete ja sihtrühma silmis ja rahastus riigi poolt enam-vähem püsiv. Ja nagu öeldud, võib vene keeles tegutsevaid rahvusvähemuste kultuuriseltse oma konkreetsetes valdkonnas, neile juba tuttavate ettevõtmiste läbiviimisel ja ürituste korraldamisel pidada küllaltki tõhusaks. Seega organisatsiooni sees motivatsioon muutusi ette võtta tegelikult puudub. Ent pikas perspektiivis, kui ühendusel puudub värske pilk, see **pärsib** organisatsiooni elujõudu. Selle põhjustel peatatakse hiljem nii liikmeskonna, juhtimiskultuuri kui rahastamise teemade juures.

„Meie elu on võrreldes 1990ndate aastatega hästi palju muutunud ja siin me ei räägi ainult tehnoloogia muutustest, vaid ka ühiskondlikest protsessidest, kus sa pead pidevalt jälgima, mis sinu ümber toimub /.../ nad ei kipu neid visioone uuendama /.../ tegelevad oma vanade asjadega, vanaviisi. Visioon on n-ö jäik. /.../ Innovaatilisust on vaja”. (R4)

Liikmeskond

Probleemid seoses liikmeskonna järjepidevusega on Eesti vabaihenduste jaoks suuresti universaalsed, töökeelest sõltumata. Liikmeskonna suurus eraldi võttes ei ole ekspertide hinnangul ühenduse suutlikkuse aspektist kõige olulisem. Tähtis on pigem võime sihtgruppi oma tegevustesse kaasata ning venekeelne sihtgruppi liige on oskusliku innustamise puhul sageli aktiivsem kui eestikeelne. Liikmete **aktiivsus** sõltub samuti esmajoones sellest, kas juht oskab neid motiveerida ja kaasata. Tallinna venekeelsete ühenduste puhul tundub uute liikmete küsimus olevat suurem kui Ida-Virumaa linnades. Ida-Virumaa puhul ei leita, et neil oleks liikmeskonna kasvatamise osas erilisi raskusi. Ka noored astuvad Ida-Virumaal piisavalt sageli ühenduste liikmeteks. Küll aga on mure liikmeskonna pärast Ida-Virumaa rahvusvähemuste kultuuriseltsidel, kuhu noori liitub vähe ning liikmeskond vananeb.

Sama tendents esineb rahvusvähemuste kultuuriseltsidel ka mujal Eestis. Põhjuseks on ennekõike tõsiasi, et vanemasse põlvkonda kuuluvad seltsi liikmed ei soovi muutusi, noorte jaoks aga on nende lähenemisviis rahvuskultuuri säilitamisele **vanamoodne**. Noortele „rahvusküsimus ei ole enam nii oluline”.

„[N]oortele tuleb pakkuda seda, mis noortele huvi pakub. Siis noored tulevad. Aga mitte seda, mida nagu osaliselt oodatakse, et oma rahvuskultuuri hoidmine ja säilitamine.” (R7)

Sellisel juhul seltsid ei suuda kaasata uusi noori liikmeid ning liikmeskond vananeb koos juhiga. Noored teevad pigem uue ühenduse kui liituvad olemasoleva seltsiga ja üritavad seda muuta. Seltside juhtide perspektiivist omakorda noored võiksid rohkem huvi tunda just nende ühenduste tänase tegevuse vastu – nad on muuhulgas väitnud, et noored ei huvitu kultuurist, sest on liiga materialistliku mentaliteediga. Nii või teisiti on tegemist selgelt **põlvkondliku** erinevusega eesmärkide seadmises, mis ühe tegurina noorte liitumist seltsidega piirab.

Lisaks liituvad paljud venekeelsed noored, kes oskavad eesti keelt, pigem edukate **eestikeelsete ühendustega**, mille tõttu samuti neid läheb venekeelsetesse ühendustesse vähem. Viimane probleem puudub Ida-Virumaa linnades. Seal ei ole palju eestikeelseid ühendusi, seetõttu on

seal ka rohkem kui mujal noori, kes astuvad venekeelsete ühenduste liikmeteks.

Vabatahtlikud ja palgatöölised

Üheks oluliseks vabaühenduse võimekuse näitajaks peetakse vabatahtlike kaasamist ja palgatöötajate kasutamist. Olukord vabatahtlike kaasamise osas vene töökeele ühendustes on paranenud viimase viie-kuue aasta jooksul, seda on hakatud rohkem tegema, kuid kindlasti ei kaasata neid nii palju kui eestikeelsetes ühendustes. Puuduvad piisavad oskused tekitada potentsiaalsetes vabatahtlikes enda tegevuse vastu huvi ega teadvustata vajalikul määral vabatahtlike kasutamise positiivseid aspekte. Eestikeelsetes ühendustes on teadlikkus vabatahtliku tegevuse ja palgatöö olulisusest ja kasulikkusest suurem. Siiski võib öelda, et huvi teema vastu on viimastel aastatel vene töökeele ühenduste seas nähtavalt kasvanud. Näiteks nõustajatelt on venekeelsed ühendused senisest enam küsinud nõu ja infot **töölepingute ja vabatahtlikega sõlmitavate lepingute** kohta.

Venekeelsed ühendused paljudel juhtudel kaasavad vabatahtlikke või võtavad appi palgatöölisi eesti keelt valdavate inimeste seast, kelle ülesanne on ühendusele eesti keeles **projektitaotlusi** kirjutada. Seda on teinud nii Tallinnas ja Harjumaal kui Ida-Virumaal tegutsevad venekeelsed organisatsioonid. Probleemiks selle juures on, et kaasatud vabatahtlik või palgatud inimene **ei saa väljast tulnuna tegelikult aru, mis on ühenduse eesmärgid ja tegelikud oskused**. See takistab edukalt projekte ellu viia. Samasugust mittemõistmist ja vastuolusid projekti koostaja ning organisatsiooni liikmete arusaamade vahel tuleb ette ka eestikeelsete ühenduste puhul, kes palkavad professionaalseid projektikirjutajaid. Kui tuua konkreetne näide selle kohta, miks on vaja arendada oskusi vabatahtlike kaasata, siis intervjuudes mainitakse üht vabatahtlike kaasamise programmi Ida-Virumaal, mille puhul töötutele, kes programmis osalesid ja vabaühenduste tegevuses kaasa löid, maksti teatud minimaalne summa. Kui programm lõppes, siis need inimesed rohkem kohale ei tulnud ja seega ilmes, et „nad ei olnudki hinges vabatahtlikud”. (See temaatika on seotud üldisema küsimusega leida lahendusi sotsiaalmajanduslikele probleemidele Ida-Virumaal.)

Vabatahtlike kaasamise ja inimeste palkamise osas ühenduse juurde on ekspertide hinnangud erinevad, mis puudutab rahvusvahemuste kultuuriseltse. Mõne eksperdi kogemuse põhjal on kultuuriseltsid selles väga passiivsed: nad küll teavad, et on võimalik vabatahtlike kaasata ja väljastpoolt inimesi palgata, kuid vaid paar-kolm pisut üle kolmesajast seltsist teeb seda ka tegelikkuses. Teiste ekspertide hinnangul on ürituste ja kontsertide puhul vabatahtlike osalus kindlasti märgatav, kuigi võiks olla suurem. (Erinevus tuleneb ilmselt erinevast kogemusest selles, milliste seltsidega ollakse kokku puutunud.) Kuid ühesugune on ekspertide kogemus selles, et nagu teisteski valdkondades tegutsevad venekeelsed ühendused, kaasavad ka kultuuriseltsid sageli vabatahtlike või palkavad inimesi eestikeelsete projektitaotluste koostamiseks. Ühesugune on ekspertide hinnang ka sellele, et ühenduse liikmeskonnast väljastpoolt kaasatud inimeste professionaalsus on kõikuv, ühenduse liikmete ja taotluse kirjutaja arusaamad projektist sageli erinevad, ning selline rahastuse saamise mehhanism organisatsiooni jaoks ajutine abinõu. Vähemalt pikemas perspektiivis on hädavajalik, et eesti keelt taotluste koostamiseks vajalikul tasemel valdaks keegi ühenduse enda liikmete seast (või kes oleks organisatsiooni tegevusega igapäevaselt kursis).

Juhtimiskultuur

Organisatsiooni juhtimise teema puhul rõhutavad eksperdid meeskonnatöö arendamise tähtsust. Meeskonnatöö parandab kompetentsi, olgu ühenduse tegevusstrateegia väljatöötamisel,

finantsiliste võimaluste planeerimisel, raamatupidamisel, projektide kirjutamisel, aruandlusel või koostööl partneritega. See on tähtis ka professionaalsel teenuste pakkumisel avalikule võimule, meediaga suhtlemisel jne. Meeskonnatöö otsuste langetamisel kultiveerib ühtlasi organisatsioonis arusaama, et liikmed on ühiselt vastutavad ühenduse käekäigu eest.

Keskseks probleemiks sellest vaatepunktist on vene töökeelega ühenduste seas väga levinud **juhikeskne organisatsioonikultuur**. Juhtkond ei roteeri selliste organisatsioonide puhul ja on aastakümneid ühenduse eesotsas. Juhikesksus väljendub neis organisatsioonides nii igapäevases otsustamises, ühendusesiseses info liikumises, aga ka koolitustel osalemises jm. Näiteks kui intervjuudes toodi illustratsioonina välja koolitusprogramm, mida on läbi viidud nii Tallinnas kui Ida-Virumaa linnades, siis esiteks on sellest osa võtmise aktiivsus Tallinnas olnud oluliselt suurem, teiseks on aga Ida-Virumaa linnade vabauhendustest käinud üldiselt kohal samad liidrid aastast aastasse, nende organisatsioonide liikmed aga mitte. Seega juhikeskse organisatsioonikultuuri korral ei anta liikmetele edasi ühenduse juhtimise ja tegevuste käiguhoidmisega omandatavaid ja selleks vajalikke igapäevaseid praktilisi oskusi ega teadmisi, ning antud näite põhjal liikmed ei arenda end ka koolitustel. Ning kuna nad ei osale ühenduse juhtimisprotsessides, ei jõua nendeni ka organisatsioonide juhtide poolt koolitustel omandatu.

Inimeste aktiivsust ja initsiatiivi mõjutab oluliselt nende senine kokkupuude arutlusele oleva teemaga ning asjatundlikkus. Juhikeskse organisatsioonikultuuri puhul on olemas oht omamoodi suletud ringi tekkimiseks – **mida vähem liikmeid motiveerida ja kaasata, seda tõenäolisemalt on nad passiivsed ka tulevikus**. Juht peab sel juhul ka edaspidi paratamatult ise toime tulema. Et see pidurdab organisatsiooni tegevussuutlikkuse arengut, seda tunnistavad ka ühenduste juhid ise, kes kurdavad koolituste ja nõustamiste raames sageli, et üksi ei jõua palju ära teha ning kogu vastutus ja töökoorem lasub nende õlgadel. Seega on tugevaid põhjendusi, miks on tähtis liikmete kaasamine juhtimisse, nende koolitamine, nendega info jagamine, nagu ka see, kui võrdsed, avatud ja opositsiooni sallivad on ühendusesisesed otsustusprotsessid (vt ka Uus, Matt ja Vallimäe 2014:16-17).

Venekeelsete ühenduste puhul on meeskonnana töötamise kultiveerimine oluline ka **keeleoskuse** aspektist, seda täna eeskätt Harjumaa ja Tallinna ühenduste puhul, kus eesti keele oskus (juba tänu parematele praktiseerimise võimalustele) on rohkem levinud. Näiteks on võimalik tööjaotus, et üks liige kirjutab vene keeles projekti valmis ning teine tõlgib selle eesti keelde. See on parem, kui lasta tõlkida kellelgi väljastpoolt – vabatahtlikel või palgalistel – nagu seda praegu sageli tehakse (see eeldab mõistagi eesti keelt valdavate liikmete olemasolu).

Küllaltki juhikesksed on ekspertide kogemuse põhjal paljud rahvusvähemuste kultuuriseltsid. Nende sageli aastakümneid organisatsiooni eesotsas olnud juhid ise näevad siin probleemi tuuma pigem selles, et pole piisavalt abilisi, uusi aktiivseid noori liikmeid. Teisisõnu, probleem pole nende vaatepunktist selles, et nad ei tahaks juhtimisse liikmeid kaasata, lihtsalt paratamatus sunnib neil suurema osa seltsi juhtimisega seotud tööst ise ära tegema. Kui aga silmas pidada seltsi püsijäämist – s.o **juhul, kui seltsi kestmisest ollakse huvitatud** –, tuleks sellegipoolest senisest enam õppida kaasama juhtimisse (noori) liikmeid, nagu ka leida lahendusi ülal mainitud põlvkondlikest erinevustest ülesaamiseks seltsi eesmärkide seadmisel (ehk rahvuskultuuri säilitamise ja kultiveerimise viiside kaasajastamise küsimuse lahendamisel), mis praegu noorte liitumist seltsidega piirab.

Meeskonnatöö puudumine ja juhikesksus vähendab niisiis lõppkokkuvõttes ka organisatsiooni jätkusuutlikkust. Kuigi on positiivne, kui ühendusel on aktiivne eestvedaja, on problemaatiline,

kui see juht ei suuda liikmeskonda kaasata, sest sellega muudetakse organisatsiooni püsijäämine kui selline **sõltuvaks konkreetsest eestvedajast**.¹⁶

3.2 Finantssuutlikkus ja tulubaasi mitmekesistamine

Vene töökeele ühenduste projektide kirjutamise ja aruandluse oskus on aastate jooksul paranenud, kuid selle juures siiski on raskusi „projekti keele” tabamisega. Sageli, nagu märgitud, kasutatakse eesti keelt valdava **projektkirjutaja** abi. Ühelt poolt on see efektiivsem, sest nii suureneb võimalus rahastust saada, teiselt poolt, mida samuti eelnevalt märgiti, mõistavad projekti kirjutaja ja ühenduse enda liikmed projekti eesmärgi ja tegevusi ning ühenduse suutlikkust neid ellu viia sageli erinevalt. Rahastamisega rohkem kokku puutuvad eksperdid leiavad, et ühendused peaksid arvestama sellega, et oluline on ennekõike projekti sisu, mitte see, kui heas eesti keeles see on kirjutatud.

Peamise puudujäägina võib välja tuua vene töökeele ühenduste finantsplaneerimise vähese oskuse, nad ei ole selle arendamist piisavalt tähtsustanud ja töö käib rohkem „hetkevajaduste” ja neile vahendite leidmise alusel. Võrreldes eestikeelsete ühendustega **on vähe neid, kellel on pikaajaline eelarveplaan** – näiteks viie aasta peale –, või kelle liikmetest keegi süstemaatiliselt finantspoole arendamisega tegeleks.

Rahvusvähemuste kultuuriseltsidel on enam-vähem stabiilne toetus riigilt, mille jagamine toimub peamiselt Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutus Meie Inimesed (ehk MISA) ja Kultuuriministeeriumi kaudu (sh baasrahastus MISA-lt seltsidele katusorganisatsioonide kaudu).¹⁷ Neid toetavad püsivalt ka kohalikud omavalitsused. Venelaste kultuuriseltsid saavad täna suhteliselt tihti toetust ka Venemaalt. Seltsid on sellise rahastamismudeliga harjunud ning otsivad ekspertide kinnitusel lisarahastust vähem kui teistes valdkondades tegutsevad ühendused. Mis puudutab projektide kirjutamise oskust, aruandlust jne, siis on tase ka siin aastatega tänu kogemuse tekkimisele üldiselt paranenud. Samas vanemaelistel seltside juhtidel on tihti raskusi kaasaja nõuetele vastavate projektide kirjutamisel ja aruannete koostamisel, sageli tuleb näiteks aruanded parandamiseks korduvalt tagasi saata. Tihti kirjutavad just sellistes seltsides taotlusi selleks spetsiaalselt palgatud või appi palutud inimesed. Ekspertide kogemusele tuginedes „inimesed ei ole lihtsalt harjunud neid asju sõnastama ja kirjutama eesmärkidest ja visioonidest”, isegi kui nad on läbinud vastavaid koolitusi. Liikmesorganisatsioonide ehk seltsidega võrreldes on katusorganisatsioonid taotluste kirjutamisel oluliselt efektiivsemad ja tugevamad ning nad toetavad selles ka oma liikmesorganisatsioone.

Positiivseks, kõiki venekeelseid ühendusi puudutavaks arenguks võib pidada rahastamisalase **venekeelse info** kättesaadavuse suurenemist viimaste aastate jooksul. Intervjuudes tuuakse eeskujuna välja taotlusvoorde venekeelsete **infopäevade** korraldamine, mida rahastajad võiksid laiemalt järgida. Mainitakse KÜSK-i infopäevi, kuid ka teisi rahastust pakkuvaid organisatsioone, sh MISA. Näitena rahastamisprogrammist, mille vastu venekeelsetel ühendustel on olnud suur huvi, märgitakse 2013. aasta KÜSK-i Ida-Virumaa linnade ühenduste tegevusvõimekuse tõstmisele suunatud taotlusvooru.¹⁸ (Siiski lisatakse, et see ei tohiks

¹⁶Juhikesksusega seotud ohtude temaatika on olnud aktuaalne Eesti kodanikuühiskonna arengu puhul laiemalt, seega ka eestikeelsete organisatsioonide puhul (vt nt Lagerspetz 2007:161-164).

¹⁷MISA tegevuse kohta rahvusvähemuste kultuuriseltside toetamisel, nagu ka alates 1991. aastast võimaldatud riikliku baasfinantseerimise kohta vt lähemalt MISA kodulehelt <http://www.meis.ee/rahvuskultuuriseltsid>.

¹⁸Vt KÜSK koduleht <http://www.kysk.ee/toetatud-projektid>

muutuda rahastamismudeliks, mis „positiivselt diskrimineerib” just sealseid ühendusi.) Siinkohal on oluline, et ükski ekspert **ei leia, et venekeelsetele ühendustele peaks lisaks looma eraldiseisvaid rahastamismudeleid või spetsiifilisi toetusi**. Sest nii kujundatakse neis arusaam ja hoiak, et nad vajavadki erikohtlemist, ning nii need organisatsioonid ei arene.

„Sellega me tegelikult võimendame just seda, mida me püüame vältida. /.../ Nad harjuvad ära sellega, et nende jaoks peab midagi eraldi korraldatud olema ja sellega nad jäävadki /.../ eraldatuks teistest.” (R1)

Tulubaasi laiendamine ja mitmekesisus

Teatud positiivsed arengud on toimumas seoses ühenduste arusaama muutumisega selles, et rohkem tuleks **omatulu** teenida, mis võimaldaks nn projektipõhisust vähendada. Varasematel aastatel venekeelsete ühenduste liikmed sageli ei saanud aru, miks MTÜ peaks üldse raha teenima, või isegi sellest, et MTÜ-l võivad olla tulud ja kulud.

„Üha rohkem hakkavad /.../ vaatama teenuste arendamisele ja enam ei ole sellist küsimust, mis oli kuus aastat tagasi /.../ iga teine küsimus, et MTÜ ei saa raha teenida”. (R3)

Omatulu teenimises on venekeelsed organisatsioonid siiski veel üldiselt nõrgemad kui eestikeelsed ühendused. Rohkem on venekeelsete ühenduste kui eestikeelsete ühenduste seas neid, kes näiteks ei ole kursis sellega, mida tähendab **sotsiaalne ettevõtlus**. Paljud nende organisatsioonide liikmed, kellega on ekspertidel kokkupuuteid olnud, ei ole seda terminit kuulnudki. Siiski on venekeelsed ühendused selle teema vastu üha suuremat tähelepanu hakanud pöörama ning selle propageerimist ja sellekohast ühenduste koolitust peetakse ekspertide poolt väga oluliseks (pessimistlikumad ollakse siin Ida-Virumaa ühenduste osas, keda ei näi teema huvitavat). Intervjuudes leitakse, et rohkem peavad venekeelsed ühendused tähtsustama **avalike teenuste** osutamist, kus mahajäämus eestikeelsetest organisatsioonidest on nähtav (vt selle kohta ka järgmist peatükki, kus käsitletakse ühenduste ja avaliku võimu koostööd). Arendamist vajab oluliselt ka **annetamiskultuur**, mis praegu on väga nõrk, kuigi on ka positiivseid näiteid, mille puhul tuuakse välja rahvusvähemuste kultuuriseltse. Ühe eripärana n-õ traditsiooniliste rahastamisallikate osas võib välja tuua, et osad venekeelsed ühendused ei mõista **liikmemaksude** kui sellise vajadust, nad ei saa aru, miks peaks seda tasuma, kui liikmed juba niikuinii osalevad ühenduse töös. **Sponsorlus** on samuti vähe levinud viis rahastusallikaid mitmekesistada, sest venekeelsed ühendused ei oska ennast n-õ müüa, sageli ei julge ettevõtete poole pöörduda, kartes äraütlemist või pidades seda juba ette tulutuks.

„[N]eil on hirm, et niikuinii keegi neid ei toeta ja selles hirmus nad ei tee mitte midagi. Isegi ei proovi otsida.” (R5)

Ärimehed toetavad siiski teatud määral kultuuri- ja spordivaldkonnas tegutsevaid venekeelseid vabaihendusi, teiste valdkondade organisatsioone vähem. Tihti sponsoreerib vabaihendust ettevõtte, kelle juht on ise ka vastava MTÜ tegevusega seotud (mõnikord olles omakorda ka selle eestvedajate seas). **Ettevõtetal pole motivatsiooni sponsoreerida, sest vene ühenduste tegevus pole ühiskonnas nähtav**. Seega ei saa nad ühenduste tegevuse toetamisega endale reklaami. Arendada tuleb ühenduste oskusi panna potentsiaalseid sponsoreid oma tegevuste vastu huvi tundma ning enda tegevust ühiskonnas nähtavamaks muuta. Sellest jääb väheks, kui ühingu liikmed ise on veendunud, et teevad head asja.

Tulubaasi mitmekesistamise osas on ka vene keeles töötavate rahvusvähemuste kultuuriseltside võimekus pigem nõrk. Seltsid on harjunud sellega, et riik annab raha. Paljud seltsid saavad toetust ka kohalikest omavalitsusest, kes näiteks eraldab neile ruumid või annab neid soodsalt üürile. Rahvusvähemuste kultuuriseltsidel on olemas suured **loomemajanduse** arendamise võimalused, kuid seni on sellekohased ettevõtmised (nt rahvusköökide tutvustamine) jäänud ühekordseteks. Seltsid teevad huvitavaid asju, kuid puudu jääb n-ö müügipool.

Kui eelnevalt toodi positiivse arenguna välja venekeelse rahastamisalase info kättesaadavuse paranemine, võib ometi öelda, et just rahastamisallikate mitmekesistamise huvides on venekeelsete ühenduste endi jaoks **eesti keele oskuse** parandamine hädatarvilik. Keeleoskus on neile vajalik, et „orienteeruda fondides”. Sest kui kättesaadav info on mitmekülgne, siis annab see ühendusele suurema paindlikkuse ja iseseisvuse.

„[P]eab olema ikkagi keeleoskus, et sa oskaks orienteeruda kõikides nendes fondides /.../ siis sa oled natuke rohkem paindlik ka, sa ikkagi otsid /.../ kas fond sinu jaoks või sina fondi jaoks /.../ sa otsid kõige sobivama rahastusallikat, mitte /.../ allud selle rahastusallika mõtetele, printsiipidele”. (R6)

3.3 Koostöö erinevate partneritega

Kui kodanikuühiskonna uurimisel analüüsitakse eri sektorite omavahelist koostööd, on seejuures vaatluse all mitmed aspektid, sh see, kes on koostöösuhete algataja, milline on koostöö sagedus, kui sisukas on koostöö, millised on koostöös olijate hinnangud koostööle, millised nende ootused sellele tulevikus jne. Siin keskendume ennekõike koostööd takistavatele ja hõlbustavatele teguritele.

Vene töökeele ühenduste omavaheline koostöö

Vene töökeele ühenduste omavahelise suhtluse fooniks on **konkurentsi** tunnetamine ja **usaldamatus**. Nad näevad end võistlemas sama raha pärast. Koostöö vähesust võimendab asjaolu, et **infot enda tegevuse kohta** ühendused väga innukalt **ei jaga**. Infot enda kohta ei anna ühendused välja, kuna kardetakse, et keegi teine kasutab seda enda tarbeks. Selline mentaliteet võetakse ühes intervjuus lühidalt kokku sõnadega, et „kui sa praegu annad natuke infot välja, siis keegi selle varastab ja sul enam ei ole seda raha ja sul enam ei ole seda projekti”. Seega venekeelsed ühendused ühtlasi ei ole ka kursis teiste sarnaste ühenduste tegevusega. Kindlasti võib väita, et **leidub erinevaid edulugusid** tugevate MTÜ-de koostööst, kes näiteks noorte koolitamisel tegutsevad nii, et psühholoog on ühest MTÜ-st, tantsuõpetaja teisest jne. Siiski pole sellist koostööd täna veel piisavalt.

Ida-Virumaa venekeelsed ühendused samuti pigem ei soovi omavahel koostööd teha ning näevad üksteist konkurentidena. Nad kardavad, nagu ka venekeelsed ühendused mujal, et koostööd tehes teised kasutavad nende ideid ära. Säärase suhtumise üheks praktiliseks näiteks on portaali loomise kava, mis oli mõeldud selleks, et erinevates valdkondades tegutsevad MTÜ-d saaksid enda üritusi reklaamida. Kuid ühendused ei kasutanud seda. Nende meelest **avalikkus ja teised ühendused ei ole nende sihtrühm** – selleks on organisatsiooni tegevustega konkreetselt seotud või teenuseid tarbivad inimesed, kellele oma reklaam vajadusel suunatakse. Konkurentsimentaliteedi üheks käegakatsutavaks tagajärjeks on see, et kui mitu sotsiaalvaldkonnas tegutsevat MTÜ-d Narvas pakuvad sarnast teenust, peab linn valima, kelle käest ta teenuse ostab, sest koos need ühendused seda ei linnale pakkuma ei hakka.

Ka rahvusvähemuste kultuuriseltside seas, kui pidada silmas Eestit tervikuna, valitseb pigem konkurentsimentaliteet nii ressursside kui ühiskondliku mõju pärast. Kui koostöö toimub, siis eeskätt oma konkreetse rahvusrühma piires (ukrainlased ukrainlastega jne). Ida-Virumaal teevad venekeelsed kultuuriseltsid ekspertide hinnangul omavahel koostööd rohkem kui mujal. Samas toonitakse ka seda, et isiklikul pinnal ehk informaalne infovahetus seltside vahel on nii ürituste kui ka rahastuse osas väga tõhus (kuid hõlmab seega alati teatud kindlat ringi ühendusi).

Koostöö vene- ja eestikeelsete ühenduste vahel

Eesti- ja venekeelsete ühenduste koostöö osas pole edulugusid palju. On loodud taotlusvoore, kus üheks tingimuseks on see, et eestikeelsed ja venekeelsed ühendused teeksid koostööd. Kuid pigem on see olnud **formaalne**, üks või teine organisatsioon on tegelikult juhtivpartner, teine aga pigem juures vormitäiteks. Selleks, et eesti- ja venekeelsed ühendused oleksid motiveeritud sisulist koostööd tegema, peaks selle järgi olema reaalne vajadus ning aset peavad leidma **korduvad ja sagedased kokkupuuted**, vastasel korral püsivat kontakti ei teki. Koostöö peab tekkima aga ennekõike **ühiste huvide pinnalt**, selliseid häid eeskujusid on olnud sotsiaalvaldkonnas või näiteks Eestimaa Looduse Fondi tegevuste raames. Intervjuudes mainitakse eri töökeelega ühenduste viljakama koostöö seniste edulugude seas viimase tegevust venekeelsel suunal – konkreetsemalt tuuakse korduvalt välja „Teeme Ära!” kampaania kui eesti- ja venekeelse organiseeritud kodanikualgatuse ühise tegevuse positiivne näide.

Põhiküsimuseks eesti- ja venekeelsete ühenduste omavahelise koostöö arendamisel on tänasel päeval see, et eelkõige peab eestikeelsel ühendusel olema **motiiv** teha venekeelse ühendusega koostööd. Sest eestikeelne vabäühendus on reeglina rohkem arenenud, seega küsimus on selles, mida ta sellisest koostööst võidab. Kuna eestikeelne organisatsioon on harjunud tegutsema teisiti, tal on teine mõttemaailm, siis tuleb tal koostöös venekeelse ühendusega kokku leppida asjades, millistes eestikeelse organisatsiooni puhul see vajadus puudub.

Koostöö on ka eesti- ja vene töökeelega kultuuriseltside vahel enamasti **formaalne**. Kuigi on piirkondi, kus nende koostööd võib pidada üsna heaks – sellise eeskujuna nimetatakse Pärnumaad –, siis üldiselt koostöö kuigi tõhus ei ole. Pigem on tüüpiline see, et kui näiteks seltside ühine üritus on läbi, nendevaheline side katkeb. Nad „lihtsalt esinevad ühel laval ja siis lähevad laiali”. Takistavaks teguriks ei ole ka keeleoskus, sest isegi kui tegu on vanemaeliste inimestega, kes kõik oskavad vene keelt – ja aastatega on paranenud ka paljude venekeelsete seltside juhtide eesti keele oskus –, koostööd ikkagi ei toimu. Seltsidel puudub motivatsioon koostööd teha, puudub ühine huvi.¹⁹

„[Korraldati koolitus] /.../ liikmesorganisatsioonidele. Üks oli asjaajamine, teine /.../ raamatupidamine. Ja üks koostöö eesti kultuuriseltsidega. /.../ eesti kultuuriseltse tuli väga vähe kohale.” (R7)

Koostöö kohalike omavalitsuste ja riigiasutustega

Koostöö puhul kohaliku omavalitsusega on nii Tallinnas kui Ida-Virumaa linnades keskseim probleem **politiseeritus**. Selline koostöö eeldab teatavat poliitilist lojaalsust või vähemalt peab ühendusel olema isiklik tuttav või patroon linnavalitsuses, et n-ö koostöö toimiks.

¹⁹ Intervjuudes mainitakse ka seda, et eestikeelsete kultuuriseltside hulgas on mõnikord esinenud pahameelt seoses stabiilse toetusega riigi poolt rahvusvähemuste kultuuriseltsidele, mida eestikeelsed ühendused taotlema ei saa.

„[M]õnedel MTÜ-del on tuttavad näiteks seal ja siis /.../ saavadki kuidagi niimoodi /.../ kõik räägivad sellest, et kui linn näiteks ostab teenust, siis samade MTÜ-de poolt”. (R2)

On ühendusi, kelle meelest isiklike suhete olemasolu hõlbustab suhtlust ja nii on asju lihtsam ajada. Kuid lisaks sellele, et politiseeritus ja/või isiklikel suhetel rajanev partnerlus tekitab osadele ühendustele avaliku võimuga suhtlemisel paratamatult eelisseisundi, on selline koostöösuhe ühtlasi **ebastabiilne**. Sest see jääb sõltuma poliitilistest arengutest ühiskonnas ning konkreetsest ametnikust, kelle lahkumisel on koostöösuhte jätkumine ohus.

Teiselt poolt, kui politiseerituse ja isiklike suhete küsimust kõrvale jätta, siis on väga oluline ning intervjuudes korduvalt rõhutatud, et MTÜ-de ja omavalitsuste koostöö eeldab vabaihenduste ja selle liikmete **professionaalsust**. Praegu venekeelsed vabaihendused ei suuda piisava professionaalsusega avalikule võimule teenuseid pakkuda, võrreldes eestikeelsete organisatsioonidega. Osade valdkondade puhul, kus tuleb suhelda eestikeelse sihtrühmaga (näiteks sotsiaalvaldkonnas või noorsootöös), on valdavalt eestikeelses keskkonnas üheks takistuseks teenuste pakkumisel vähene keeleoskus. Kuid professionaalsust vähendab ekspertide sõnul ka nii eelnevalt kirjeldatud vähene koostöötahe teiste ühendustega – ja seega piiratud info, kompetentsi ja teadmiste levik ühelt organisatsioonilt teisele –, kui ka juhikeskne organisatsioonikultuur, mis takistab omakorda ühenduse sisest MTÜ liikmete oskuste, teadmiste ja pädevuste arendamist.

„Vabaihendus peab olema ka professionaalne. Kui me pakume /.../ lahendust mingile /.../ sotsiaalprobleemile, siis sul peab olema see kompetents /.../ kompetents annab sulle usalduse /.../ nii sihtrühma poolt kui ka koostööpartnerite poolt kui ka avaliku sektori poolt.” (R3)

Mis puudutab koostööd venekeelsete ühenduste ja riigi vahel, siis on ka näiteks ministriumid huvitatud kaasamise puhul **ekspertarvamusest**. Siin on üheks oluliseks kaasamist pidurdavaks teguriks asjaolu, et ministriumide töötajad ei oma ülevaadet venekeelsete ühenduste tegevusest. Siin omakorda on palju ära teha ühendustel endil. Sest kui ühendused pole **nähtavad**, kui nad ei võta avalikkuses sõna, siis ametnik ei pruugi teada, et sellised organisatsioonid on üldse olemas. Ta ei tea, kes neist on valdkonnas ekspert ja seega ka ei pöördu nende poole. Vajalik oleks kvaliteetne **andmebaas**, mis annaks ametnikele adekvaatse ülevaate venekeelsetest MTÜ-dest Eestis. Teiselt poolt on venekeelsed ühendused sageli ise **passiivsed** ja nende organisatsioone on seetõttu raske kaasata. Nad ei usu, et nende arvamus loeb ja seetõttu on neil ka raske näiteks ministriumide töörühmades osaleda. Lisaks mängib kahtlemata rolli ka eesti keele oskuse küsimus, millela pole samuti töörühmades aktiivne kaasalöömine võimalik.

Ida-Virumaa omavalitsuste koostöö osas MTÜ-dega on linnad ja külad väga erinevad. Külad toetavad vabaihendusi tugevalt, omavalitsus ja ühendused on küllaltki hästi kursis üksteise tegemistega. Linnades (v.a Sillamäe) seevastu on sisuline koostöö väike. Koostöö on pinnapealne ja pigem **formaalne**.

„Kui need kohtumised näiteks koolide või teiste organisatsioonidega toimuvad, siis nad kannavad /.../ pigem sellist formaalset tähendust. Ja siis nad imestavad ise, miks Tallinna mingid MTÜ-d tulevad piirkonda ja teevad nende eest midagi ära /.../ aga mul tekib kohe küsimus, et miks teie ei kaasa neid ja miks teie ei tegele piisavalt nende ühendustega”. (R4)

Sisukama koostöö saavutamiseks peaksid **ühendused ise** kohalikke omavalitsusi survestama, sh selles, et neid kaasatakse poliitikakujundamise protsessidesse. Sest muutusi ei tule enne, kui „vabäühendused ise ei hakka seda nõudma ja survestama”. Sellisel viisil on oma mõjukust ühiskonnas suurendanud ka eestikeelsed vabäühendused aastate jooksul. Lisaks on Ida-Virumaa puhul ette tulnud juhuseid, kus koostöö algatajaks pooleks on olnud omavalitsus, nt Narva linn, kuid ühendused ei tule sellega kaasa. Ühistel aruteludel toimub pigem süüdistamine ja ründamine kui sisukas koostööle orienteeritud diskussioon. Intervjuudes leitakse, et ka omavalitsusel tuleb sel juhul olla oluliselt **järjekindlam** koostöö otsimisel vabäühendustega, olgugi et viimased on esialgu passiivsed. Siin tuuakse analoogia elanike kaasamisega:

„Kui näiteks Narva linn teeks mingil hetkel sama kaasava eelarve nagu Tartu, siis ma arvan, et esimene kord see kukuks läbi. /.../ Mitte sellepärast, et see idee on halb, vaid sellepärast, et inimesed ei ole sellega harjunud. /.../ Linnavõim peab olema nii järjekindel, et ta proovib seda teist aastat ja kolmandat /.../.” (R6)

Koostöö vene töökeelega ühenduste ja erasektori vahel

Koostöö vene töökeelega ühenduste ja erasektori vahel on oluliselt väiksem kui see on eestikeelsete ühenduste ja erasektori vahel. Mitmeid selle põhjuseid mainiti juba eelnevalt seoses sponsorraha temaatikaga. Erasektoriga koostöö põhiliseks kitsaskohaks on see, et venekeelsed ühendused **ei oska ega julge äriühingutelt abi küsida**. Nad on juba ette kindlad, et see ei ole tulemuslik. Ning äriettevõtete jaoks on motivatsioon venekeelsete ühenduste toetamisega tegeleda väike, kuna nende **vähese nähtavuse tõttu avalikkuses ei saa neid toetavad ettevõtted reklaami**. Intervjuudes pakutakse ühe töötavamana tunduva lahendusena välja, et koostöö tõhustamiseks venekeelsete vabäühenduste ja äriettevõtete vahel tuleks juhtroll enda kätte võtta **eestikeelsetel katusorganisatsioonidel**. Sest suuremad rahastajad paiknevad Tallinnas ning venekeelsed ühendused ei ole täna võimelised ise muutusi esile kutsuma. Nagu eelnevalt välja toodi, siiski venekeelsed ärimehed toetavad teatud määral spordi- ja kultuuriorganisatsioone. Kuid samas seda ei saa pidada piisavaks.

Erasektor on seega vähe kaasatud venekeelsete ühenduste tegevuse toetamisse. Siin on pikemas perspektiivis vaja ühenduste endi suhtumise muutumist, nagu ka nende seas arusaama propageerimist, et ettevõtted on sama head toetuse pakkujad kui näiteks fondid. Erasektorist toetuse saamisel on mitmeid **eeliseid**, kuna ettevõtted suudavad operatiivsemalt reageerida, nad ei küsi erinevaid aruandeid jne.

3.4 Tugiteenused ja katusorganisatsioonid

Tugistruktuurid ja katusorganisatsioonid

Tugiteenustena võib üldistatult mõista vabäühendustele pakutavaid koolitus-, teavitus- ja nõustamisteenuseid. Loomult tugiteenused on mh mitmesugused EMSL-i ja KÜSK-i poolt vene töökeelega ühendustele suunatud tegevused, mida kirjeldati pikemalt käesoleva raporti sissejuhatavas osas. Tugiteenuseid ühendustele pakub näiteks ka Vabatahtliku Tegevuse Arenduskeskus, liikumine Kodukant jt. Tugiteenuste osutamiseks on Eestis eraldi loodud maakondlikud arenduskeskused (MAK-d), ning Harju ja Ida-Viru maakonna maakondlikes arenduskeskustes (vastavalt HEAK ja IVEK) töötavad venekeelsete kodanikeühenduste

konsultandid.²⁰ Rahvusvähemuste kultuuriseltside osas tuleb eraldi nimetada MISA tegevust kultuuriseltside toetamisel²¹ ning infoportaali Etnoweb, mis koondab seltside kohta käivat infot ja vahendab sellekohast teavet nii organisatsioonide endi kui meediakanalite, riigiasutuste jt vahel.²²

Eraldi tugistruktuure venekeelsetele ühendustele ei ole käesolevas uuringus osalenud ekspertide veendumusel vaja luua. Pigem tuleks pakkuda venekeelset teenust lisaks eestikeelsele, olgu tegu MAK-ide, Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustiku (SEV-i) või eestikeelsete katusorganisatsioonidega. **Paralleelsete struktuuride loomine tähendaks venekeelsed ühendused püsivalt eraldada eestikeelsete ühenduste tegevusest** ja eestikeelsest kodanikuühiskonnast, mis kokkuvõttes vähendab venekeelsete ühenduste arenguvõimalusi. Kindlasti peab vähemalt mõnda aega säilima venekeelne teenus Ida-Virumaal ja Harjumaal. MISA omakorda võiks saada endale laiema rolli kui vaid kultuuri- ja integratsiooniteemadega tegelemise, võtta endale ülesandeks ka venekeelsete organisatsioonide võimekuse arendamise kui sellise.

MAKide teenused on venekeelsetele ühendustele vajalikud, positiivne on, et HEAK-is ja IVEK-is toimub venekeelne nõustamine. Neid teenuseid venekeelsed ühendused ka kasutavad, kuigi aktiivsus on perioodiline. Näiteks väga palju on soovitud saada MTÜ-de asutamisega seotud nõu tööpuuduse suurenemise perioodidel.

Teadlikkus MAK-ide olemasolust on paranenud, neid reklaamitakse nii rahastajate, EMSL-i kui ka kohaliku omavalitsuse poolt (positiivsema näitena võib välja tuua teadlikkuse kasvu IVEK-i osas). Kuid siiski **MAK-id pole piisavalt nähtavad**. Eriti vähe paistavad neid teadvat kultuuriühendused. Hinnates intervjueritud ekspertide kursisolekut tervikuna, võiks lisaks öelda, et MAK-ide poolt pakutavate tugiteenuste osas võiks teadlikkus olla suurem mitte üksnes venekeelsete ühenduste seas, vaid ka eestikeelsete ühenduste ning isegi kodanikuühiskonna valdkonda arendavate organisatsioonide seas. MAK-ide teenuste olemasolu peaks olema laiemalt teada juba seetõttu, et ühendused ei pöörduks rahastajate poole selliste küsimustega, mis kuuluvad pigem MAK-ide pädevusse. Lisaks enese paremale reklaamimisele peaksid MAK-id rohkem tegutsema selle nimel, et venekeelseid ühendusi kaasataks samadele üritustele, kus osalevad eestikeelsed MTÜ-d.²³

Samuti on vaja venekeelsetele ühendustele tugiteenuseid pakkuvate asutuste ja organisatsioonide **tihedamat omavahelist koostööd ja koordineerimist**. Paremini saaks teha seda regulaarsete kohtumiste näol. Kui selline koostöö toimima hakkaks, tõstaks see MAK-ide poolt pakutava tugiteenuse kvaliteeti, vähem esineks ebatõhusat dubleerimist – st tekiks parem ülevaade, kes pakub parasjagu millist teenust, mille jaoks rahastust jne.

²⁰MAK-ide poolt pakutavate teenuste kohta vt <http://www.arenduskeskused.ee/et/kodanikuühiskond>. Harju Ettevõtlus- ja Arenduskeskuse (HEAK) kodanikeühendustele suunatud tegevuste kohta vt <http://www.heak.ee/heak-3-pohiteemad/kodanikeuhendusele> ning Ida-Viru Ettevõtluskeskuse (IVEK) tegevuste kohta, mis on suunatud kodanikeühendustele vt <http://ivek.ee/teenused/vabauhendustele/>. Maakondlikes arenduskeskustes töötavate vabauhenduste konsultantide võrgustikku koordineerib täna KÜSK, kes võttis selle funktsiooni 2015. aastal üle Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuselt (EAS).

²¹Vt MISA koduleht <http://www.meis.ee/rahvuskultuuriseltsid>

²²Vt Etnoweb lehekülge <http://www.etnoweb.ee>. Portaal katab ka kultuuriväliseid valdkondi, sh haridus- ja sotsiaalvaldkond, noored, sport jne, ning kohaliku võimu ja riigiasutuste tegevusi.

²³Tulevikuvisionina pakuti ühes intervjuus tugiteenuste kvaliteedi arendamist silmas pidades välja ka võimalus, et pikemas perspektiivis võiksid Narvas ja/või Jõhvis olla n-ö kompetentsikeskused, kus arenenumad vabauhendused annaksid noorematele ja algajatele praktilist, endi kogemustel põhinevat nõu. Kuid sellist enda kogemusel põhinevat nõustamistegevust piirkonna ühenduste vahel võib arendada tulevikus ka läbi kohalike MAK-ide.

„[O]leks hea /.../ kui kõik need tugistruktuurid ka omavahel mõnikord kokku saaksid /.../ mis on need hetkeprobleemid ja /.../ mis suunas kes liigub /.../ oleks hea kõik need rahastajad ühe laua peale saada /.../ need kohalikud koordinaatorid kaasata, et /.../ rääkida, on vajadused, mis oskustele nad võiksid tähelepanu pöörata”. (R5)

Üleriigilised eestikeelsed katusorganisatsioonid võiksid olla oma valdkonna venekeelsete ühenduste toetajad, julgustajad ja kaasajad valdkonnas toimuvatesse diskussioonidesse, algatustesse, üritustele, suvekoolidesse jne. Selle kaudu saaksid vene töökeelega ühendused senisest parema väljundi oma valdkonna arendamiseks laiemalt ning paraneks nende ülevaade selles toimuvast. See pakuks ühtlasi platvormi eri töökeelega ühenduste koostööle. Kuna venekeelsed ühendused ei ole seni väga suurt aktiivsust sellises ühistegevuses eestikeelsete katusorganisatsioonide raames üles näidanud, tuleks leida mehhanismid, kuidas üleriigilisi katusorganisatsioone motiveerida venekeelsel suunal rohkem tegutsema ja venekeelseid ühendusi kaasama (see nõuab neilt kahtlemata lisaressursse). Sellise tegevuse eest võib katusorganisatsioonis praktilisel tasandil hoolt kanda näiteks vastav koordinaator.²⁴ Kui tuua analoogia üleriigiliste võrgustikega, siis pakutakse näiteks intervjuudes, et kuivõrd sotsiaalne ettevõtlus on teema, millest põhimõtteliselt peaksid üha enam olema huvitatud ka venekeelsed ühendused, võiks SEV luua arenguprogrammi või nõustamisprogrammi ka venekeelsetele ühendustele. Samamoodi tuleks venekeelsete organisatsioonide tegevust tõhustada vabatahtlike kaasamise osas, võttes siin üheks sihiks ühenduste liitumise eestikeelse Vabatahtliku Tegevuse Võrgustikuga (võrgustiku tööd koordineerib Kodukant).²⁵

Mis puudutab venekeelseid katusorganisatsioone, siis on rahvusvähemuste kultuuriseltside katusorganisatsioonid ainsad, keda ekspertide sõnul laiemalt teatakse.²⁶ Intervjuudes leitakse samas, et kui eraldiseisvaid venekeelseid katusorganisatsioone pole muudes valdkondades seni tekkinud, siis võimalik, et ei tunta nende järgi ka vajadust. Kultuuriseltside katusorganisatsioonide kaudu, kelle tegevust riik on stabiilselt toetanud, toimub täna mh seltside püsilulude katmiseks baasfinantseeringu jagamine riigi poolt (MISA raames), nad aitavad seltsidel üritusi organiseerida, jagada infot sündmuste kohta, seltside tegevust tutvustada avalikkuses, nagu ka teatud ulatuses koolitusi jms tugiteenuseid pakkuda. Rahvusvähemuste kultuuriseltside katusorganisatsioonide tööd samas kritiseeritakse ebapiisava tegevuse pärast liikmesorganisatsioonide kaasamisel ja laiemas mõttes abistamisel. Näiteks mitme eksperdi hinnangul need katusorganisatsioonid ei ole olnud piisavalt efektiivsed seltside eestikeelsesse informuumi integreerimisel, süstemaatilise, filtreeritud ja asjakohase info edastamisel eestikeelses kodanikuühiskonnas toimuvast.²⁷

„[N]äiteks vaadates /.../ katusorganisatsioone, kes tegelevad kultuuriga ja /.../ vaadata väiksemaid rahvusi, nende katusorganisatsioone /.../ nemad osutavad /.../

²⁴Et see ettepanek realiseeruks, tuleks kõigepealt läbi viia analüüs selle kohta, mis motiveeriks eestikeelseid üleriigilisi katusorganisatsioone venekeelset suunda ja tööd venekeelsete ühendustega arendama, lisaks neile katusorganisatsioonidele, kes seda juba teatud määral teevad. Sellest lähtuvalt on võimalik välja töötada vastavad rahastamismehhanismid, tugitegevused jne.

²⁵Vt <https://kodukant.kovtp.ee/vorgustik1>

²⁶Vt rahvusvähemuste katusorganisatsioonide nimekirja ja kontakte portaalist Etnoweb <http://www.etnoweb.ee>

²⁷ Hetkeseisuga ongi katusorganisatsioonide arendamise neile aspektidele hakatud enam tähelepanu pöörama riigi poolt. Eelmisel aastal (2015) kasutusse võetud uue rahastamismudeliga on täienenud ootused katusorganisatsioonidele, kes peavad senisest rohkem panema rõhku noorte kaasamisele seltside erinevatesse tegevustesse (sh ürituste korraldamine, projektide kirjutamine jne). Samuti peavad katusorganisatsioonid enam tähelepanu pöörama liikmesorganisatsioonide arendamisele, katusorganisatsiooni haldusvõimekuse suurenemisele, koostööle eesti kultuuriasutustega jne.

mitmekesisemat abi. [Kui] vaadata vene katusorganisatsioone, on see jah rohkem kultuuripõhine. Kultuur; haridus. Aga selles mõttes väiksemate rahvuste katusorganisatsioonid /.../ Seal nad panustavad rohkem teistes valdkondades ka.” (R7)²⁸

Koolitused, nõustamine, arenguprogrammid jt tugitegevused

Viljakamad on need üritused, koolitused ja õppereisid, kus ühendused kohtuvad teiste organisatsioonidega ja saavad konkreetseid, **igapäevaelu kogemusel** rajanevaid näpunäiteid ning **eeskjuju edukatelt** MTÜ-delt. Häid tulemusi on ekspertide kogemuste põhjal andnud veidi pikemad, harjumuspärasest keskkonnast väljaspool toimuvad koolitused-seminarid – nt Tallinna ühenduste puhul paaripäevased koosviibimised Tallinnast väljas, mis on võimaldanud ühendustel saavutada teiste organisatsioonidega püsivamaid kontakte. Enamus eksperte rõhutab aga just **praktika** tähtsust, koolitused on edukamad, kui need on elulähedased ja pragmaatilised. Positiivsetena mainitakse EMSLi ja KÜSK-i sellelaadseid tegevusi (nt KÜSK-i Kogemuspäeva). Seega ei vaja sellest vaatepunktist venekeelsed ühendused niivõrd veenmist „kodanikuühiskonna ilusas idees”, nagu ühes intervjuus väljendati, vaid näitamist, kuidas oma ühenduse tegevusega tuuakse käegakatsutavat kasu oma piirkonnale, oma perele jne. Oluliseks peetakse ka seda, et ühendused saaksid juhiseid teiste samas valdkonnas tegutsevate organisatsioonide poolt. Seega olulised on **mentorprogrammid**. Näiteks kultuuriseltside puhul üks kultuuriselts õpetaks teisi seltse oma kordaminekute, vigade ja nende parandamise näidete kaudu. Ehk teisisõnu, mõne rahvusvähemuse kultuuriseltsi või ka eestikeelsest kultuuriseltsi liige räägiks omaenda konkreetsetest kogemustest ja jagaks praktilisi näpunäiteid. Ning tooks välja,

„... /.../ kuidas ta taotleb rahasid, kuidas ta pärast annab aru, milliseid vigu ta tegi ja kuidas ta neid parandas /.../ nad näevad konkreetset näidet. See peaks neid motiveerima /.../.” (R4)

Kuigi kõik vabaühendused vajavad koolituse organisatsiooni juhtimise, finantsplaneerimise jm osas, olgu nad eesti- või venekeelsed, on venekeelseid ühendusi eraldi tarvis **julgustada katsetama uusi asju**. Siin on eeskujul ja innustamisel suur roll just vanemaelise liikmeskonnaga ühenduste toetamise juures.

„Kui nad kohtuvad teiste organisatsioonidega ja näevad, et keegi midagi edukalt viib ellu, rakendab ja katsetab ja proovib ja see töötab, siis see innustab neid.” (R3)

Läbivate teemadena rõhutatakse intervjuudes vene töökeelega ühenduste puhul vajadust nõustada ja koolitada neid **vabatahtlike kaasamise, palgatöötajate, sotsiaalse ettevõtluse, annetamise ja sponsorluse osas**. Kindlasti on vajalikud **koostööoskuste** arendamisele suunatud tegevused, mis puudutavad ühiseid ettevõtmisi ja sidemeid **nii teiste venekeelsete ühenduste kui eestikeelsete organisatsioonidega**. Nagu eelnevalt mainiti, on tugiteenuste pakkujatel ennekõike oma kogemusele tuginedes vaja rohkem läbi mõelda, kuidas eestikeelseid ühendusi motiveerida sellisele koostööle ning millised meetmed on just pikaajaliste koostöösuhete kujunemisel tõhusamad.

²⁸Üheks põhjuseks, miks venekeelsed katusorganisatsioonid tegelevad kitsamalt hariduse ja kultuuriga, võib olla ka intervjuudes mainitud omapära, et venelaste seltsid tavaliselt ongi üles ehitatud kui tantsukollektiivid, lauluansamblid, s.o kui kultuurikollektiivid, erinevalt väiksemate rahvusvähemuste seltsidest, kelle tegevus on mitmekesisem.

Lisaks tuleks suurendada venekeelsete ühenduste oskusi **kaasata oma ettevõtmistesse elanikkonda, enda tegevusi reklaamida ja atraktiivseks muuta, kommunikatsioonioskusi ja meediaga suhtlemist**, oskusi end **ühiskonnas nähtavamaks teha**. Eakamate liikmetega ühendused vajavad koolitusi **sotsiaalmeedia** kasutamisel. Rahvusvähemuste kultuuriseltside katusorganisatsioonide puhul on tarvis parandada oskusi liikmesorganisatsioonide kaasamisel ja nõustamisel. Eraldi tuleb välja tuua vajaduse aidata liikmesorganisatsioonidel paremini integreeruda eestikeelse inforuumiga ning tegutseda senisest efektiivsemalt koostöö propageerimisel eestikeelsete kultuuriseltsidega. Loomulik on, et selliste eesmärkide täitmise nimel **katusorganisatsioonide juhid arendaksid oma eesti keele oskust**. Võib öelda, et seni pole nad vastavaid võimalusi kuigivõrd ära kasutanud. On pakutud just neile suunatud ja rahastatud keeleõppeprogramme, mille vastu huvi on olnud väike.

Venekeelsete MTÜ-de tegevusvõimekust tõstaks **ühenduste juhtide** hästi läbimõeldud **arenguprogramm**. Selline arenguprogramm võiks täna toimuda pigem **vene keeles**. Koolitada tuleks senisest enam ennekõike **noori** juhte ja ühenduse liikmeid. Vaja oleks ühtlasi rohkem **häid venekeelseid koolitajaid** vabauhenduste teemavaldkonnas, keda praegu pole piisavalt.

3.5 Venekeelsete ühenduste eriomane roll ühiskonnas

Venekeelsete ühenduste mõju, nähtavus ja meediatähelepanu

Venekeelsete ühenduste panus ühiskonnaellu, eeskätt arvukat venekeelset elanikkonda silmas pidades, võiks ekspertide hinnangul olla suurem. Oluline ei ole see, kui palju on ühiskonnas venekeelseid ühendusi, vaid kui võimekad nad on. Venekeelsete ühenduste üheks nõrgaks kohaks on täna madal enesehinnang ja vähene nähtavus, kui kõne all on osalemine eestikeelsel kodanikuühiskonna maastikul – nagu ka riigi tasandi poliitikakujundamise protsessides –, ning selle põhjus pole olnud tingimata vähene keeleoskus. Näiteks mis puudutab koostööd riigiasutustega, millel eelnevalt peatuti, on ühenduste vähene tegevus enda nähtavaks tegemisel loonud olukorra, kus riigiasutustel pole teavet, et vastava pädevusega ühendused üldse eksisteerivad.

Samamoodi pole venekeelsete ühenduste mõju täna piisav selles, mis puudutab **elanikkonna kaasamist**. Organisatsiooni poolt sihtrühma kaasamine, kelle huvides tegutsetakse, ei erine oma olemuselt sellest, kuidas avalik võim kaasab vabauhendusi. Ühendustel tuleks seda tehes tegutseda võimalikult samal viisil, nagu nad ise sooviks olla kaasatud poliitikakujundamise avaliku võimu poolt.²⁹ Võtmeküsimuseks on venekeelse elanikkonna tähelepanu võitmise oskus. Sest venekeelse sihtrühma liikmed, kui neid oskuslikult motiveerida, on tihti aktiivsemad kui eestikeelsed inimesed.

„[K]ui vene töökeelega ühing on midagi head teinud, siis tegelikult sihtgrupi liikmed seda tunnustavad, nad ütlevad seda avalikult välja ja see jõuab /.../ laiema avalikkuseni ka. Eesti töökeelega ühingute sihtgrupp peab seda loomulikuks ja see jääbki /.../ sinna tasemele. Siin on tegelikult teatud potentsiaal ära kasutada nende ühingute võimekuse ja nähtavuse parandamiseks.” (R1)

Edukamad kaasajad on täna ennekõike noorte ühendused (nt Lasnaidee, mõned noorte

²⁹Vt ka Kaasamise hea tava (2005, muudetud 2011). Siseministeerium [<https://www.siseministeerium.ee/30329/>]

liikmetega kultuuriseltsid). Huvipuudust ühenduste tegevuse vastu elanikkonna seas kurdetakse rohkem Ida-Virumaa MTÜ-de puhul ning vanemaaliste liikmetega rahvusvähemuste kultuuriseltside puhul (vaatamata sellele, kus nad tegutsevad). Vajadus on seega laia baasi järele. Iseäranis Ida-Virumaa linnades peavad tekkima asumiühendused ja kogukonnaühendused, koostöö **rohujuuretasandil** peab olema mitmekesine, sest „selleta kodanikuühiskond seal ei arene”. Ning seda protsessi tuleks avalikul võimul (sh riigil) aidata käivitada. Mis puudutab just igapäevase, elulise tasandi tähtsust, siis ka kodanikuhariduses kehtib sama. Töötav viis pole mitte kõnelemine „kodanikuvastutusest ja muudest abstraktsetest mõistetest”, vaid noorte kaasamine ühenduste tegevusse, näitamine, kuidas **argielus** oma ideid ellu viia. Kodanikualgatuslikku mõtlemist ja tegutsemist toetavaid väärtusi edendab eelkõige eeskuju olemasolu ja praktilised kogemused.

Tähtis on arendada ühenduste tahet ja oskust endast laiemat üldsust ja teisi MTÜ-sid **teavitada**. Et see praegu ei ole rahuldav, seda näitab kas või eelnevalt mainitud juhtum Ida-Virumaal planeeritud portaalist, mis oli mõeldud selleks, et erinevates valdkondades tegutsevad MTÜ-d saaksid enda üritusi reklaamida, kuid ühendused ei kasutanud seda. Reklaamitakse end küll siis, kui see on näiteks rahastuse saamise eelduseks. Sel juhul teavitatakse end seal, „kus rahastaja tahab näha”. Analoogilise etteheite võib esitada ka rahvusvähemuste kultuuriseltside puhul. On näiteid selle kohta, et kui mõni tugistruktuuri kuuluv organisatsioon või rahastaja esindaja pakub välja võimaluse oma seltsi tegevuste tutvustamiseks, on seltsid vastanud, et selleks pole vajadust, sest nemad „tahavad ainult oma üritusi läbi viia” või lausa, et „me ei taha, et inimesed väljast tulevad meie üritusele”.³⁰ Oluline on, et ühendused, mis tahes valdkonnas nad tegutsevad, läheneksid ka **elanike kaasamisele** ning oma **nähtavuse** suurendamisele avalikkuses pragmaatiliselt. Teisisõnu näitaksid, kuidas konkreetsed ettevõtmised on kasuks kogukonnale, selle liikmetele, piirkonnale, ning on seotud tegelike vajadustega – st muudaksid ennast sel moel atraktiivseks, ootamata, et organisatsioonist väljaspool olijad seda ilma ühenduste endi tegevuseta niigi mõistaks.

Meediatähelepanu osas venekeelsete ühenduste tegevusele on ekspertide hinnangud erinevad. Mis puudutab venekeelsete kodanikeühenduste kajastamist, siis ühelt poolt väidetakse, et meedia „kirjutab sellest, mida lugeja tahab lugeda” ning väga suurt huvi venekeelne elanikkond nende ühenduste tegevuse vastu ei tunne – kui just pole tegemist skandaali vm taolisega. Ka rahvusvähemuste kultuuriseltside puhul leitakse, et venekeelne elanikkond ei huvitu piisavalt seltside tegevusest ning tihti on meediat üritustele raske kohale saada. (Kui just pole „tuttavat ajakirjanikku”.) Samas loodetakse, et meediale panustamisega (ERR-i kultuurisaated, ERR+), tulevikus huvi kasvab. Täna Eesti meedia selle temaatika vastu pigem tähelepanu ei pööra, kuigi on erandeid (mõned raadisaated). Teised eksperdid seevastu väidavad, et meedia on venekeelsete ühenduste tegevuse kajastamisest täna piisavalt huvitatud, kutsub neid enda saadetesse, käib ise kohal jne (näiteks kiidetakse kanalit Raadio 4). Probleem meediakajastuse tasandil on nende ekspertide vaatepunktist pigem selles, et **ühendused ise ei suuda end huvitavaks teha**, nad ei panusta sellesse, et teha „normaalseid pressiteateid”, nad ei tee endale „korralikku veebilehte”. (Vajadust parandada oskusi meediaga suhtlemisel ja laiemalt enda reklaamimisel rõhutati eelnevalt ka koolitusi käsitlevas osas.)

³⁰Mis puudutab rahvusvähemuste kultuuriseltside tegevuste reklaamivõimalusi, siis eelnevas, tugiteenuseid puututavas alapeatükis mainitud infoportaal Etnoweb (www.etnoweb.ee/) on täna selline koht, kus just seltsidel on võimalik üksteist teavitada oma tegevusest, saada infot teiste seltside kohta, omada sel moel ka kanalit, mille kaudu anda värsket teavet meediale ja elanikkonnale. Kuid sellegipoolest ei ole seltsid selle võimaluse vastu seni väga suurt ja aktiivset huvi tundnud, seega pole portaalis olev info ka alati piisavalt ajakohane. Seegi on näide, et puudu pole täna niivõrd võimalustest avalikkust ja meediat teavitada, kui oskuses ja tahtes seda teha.

Venekeelsete ühenduste spetsiifiline roll Eesti kodanikuühiskonna maastikul

Eelmise peatüki lõpus (ptk 2.6) nimetati, et Kodanikuühiskonna arengukavas aastateks 2015-2020 toetatakse Robert D. Putnami käsitlusele ning tuuakse kodanikeühenduste kesksete rollidena ühiskonnas välja selle, et nad aitavad ennetada ja lahendada ühiskondlikke probleeme, osalevad kogukonda ja riiki puudutavate otsuste tegemises ja elluviimises ning aitavad parandada ühiskonna sidusust, usaldust ja koostööd. Kui seda kolmikjaotust on määratleda kitsamalt, siis võib öelda, et olulisemate vabauhenduste funktsioonide sekka on hõlmatud: 1) ühiskonnas eksisteerivate huvide vahendamine ja tasakaalustamine, mis mh eeldab ühendustelt avalikes aruteludes osalemist ja loomist ning teabe vahendamist; 2) legitiimsuse pakkumine poliitilistele otsustele; 3) poliitiliste otsuste vastuvõtmise ja rakendamise toetamine, mis toimub läbi ühenduste kaasatuse poliitikaellu; 4) nn demokraatia koolidena toimimine kodanike jaoks;³¹ ning 5) ühiskondliku sidususe suurendamine. Samuti on traditsiooniliselt vabauhenduste rolliks peetud 6) avaliku võimu kontrollimist ja tasakaalustamist.³²

Vene töökeelega ühendustel on uuringus osalenud ekspertide hinnangul spetsiifiline roll Eesti ühiskonnas juba seetõttu, et Eestis on arvukalt vene keelt kõnelevaid inimesi. Venekeelsete inimeste **suuremaks kaasamiseks ühiskonnaellu** on tarvis vene töökeelega ühendusi, mis on neile lähedasemad, neil on lihtsam võita venekeelse elanikkonna usaldust. Neil ühendustel on vaieldamatult parem venekeelse sihtgrupi tunnetus, kultuuritaust tuttav ja kontakti leidmine seega kergem. Näiteks eestikeelsetel organisatsioonidel, kes soovivad venekeelsele sihtrühmale pakkuda teenust, ei ole sageli vastavat kompetentsi, kuidas venekeelsele sihtrühmale läheneda.

„[Venekeelsetel ühendustel on] väga tugevad teadmised, kompetents. See kompetents on väga kasulik eestikeelsetele organisatsioonidele, sest nad oskavad läheneda venekeelsele elanikkonnale, eestikeelsed organisatsioonid ei oska /.../ suudavad anda täiesti teistsugust perspektiivi”. (R6)

Motiveerida tuleks sellest lähtuvalt ka eestikeelseid ühendusi, et nad kaasaksid venekeelseid organisatsioone, neile tuleb näidata, millist väärtust venekeelsed ühendused koostöösse kaasa toovad. Seega sellises koostöös on **mentoriks pigem venekeelne organisatsioon eestikeelsele ühendusele**. Pikemas perspektiivis võiks olla samas mõistlikum, kui samas valdkonnas tegutsevad eesti- ja venekeelsed organisatsioonid teeksid nii eesti- kui venekeelsete elanike kaasamisel või neile teenuseid pakkudes püsivat koostööd.

Venekeelsete ühenduste tegevusest vähene teadlikkus venekeelse elanikkonna seas, mida eelnevas alapeatükis mainiti, on teema, millel tuleks peatuda eraldi. See seostub legitiimsusküsimusega ehk ühega ülal loetletud vabauhenduste rolliga tänases ühiskonnas. Ühelt poolt arenenud demokraatias eeldatakse, et poliitikakujundamisse tuleks kaasata need sihtrühmad, keda otsus puudutab. Mida laiemal jõuga on planeeritavad otsused, seda suuremat

³¹Nt Tocqueville kirjutas 19. sajandil, et kodanikuühiskond pakub võimalust riigivõimu piiramiseks ja tasakaalustamiseks läbi kodanike „harimise“ ning poliitikas osalusvõimaluste pakkumise. Vt Tocqueville, Alexis De (1995). *Tähelepanekuid Ameerika demokraatiast*. Tlk. Henno Rajandi. Tallinn: Hortus Litterarum. Samuti võib öelda, et osalemine ühenduste tegevuses muudab tavainimese võimekamaks ka riikliku tasandi küsimuste üle otsustamisel ning rahvaesindajate tegevuse hindamisel. Sørensen, E. & Torfing, J. (2009). Making Governance Networks Effective and Democratic through Metagovernance. *Public Administration*, 87 (2): 234-258; Edwards, M. (2000). NGO Rights and Responsibilities: A New Deal for Global Governance. London, Foreign Policy Centre.

³²Rolle, mida vabauhendused täidavad, võib kahtlemata defineerida põhjalikumalt ja see sõltub ka ühiskondlikest, tehnoloogilistest, poliitilistest jt muutustest. Vabauhenduste võimalike rollide loetelu kohta vt näiteks Roßteutscher, S. (2000). Associative democracy—fashionable slogan or constructive innovation? Raamatus: Soward, M. (koost.) *Democratic innovation*. London & New York: Routledge, lk 172-183.

hulka elanikkonnast tuleks kaasata. See tuuakse esmajoones välja seoses kodanike ja ühenduste kaasamise teemaga avaliku võimu poolt. Teiselt poolt on oluline see, et ühendustel oleks tugev ja nähtav side nendega, kelle nimel nad kõnelevad ühiskonnaelu kujundamisel ja osalevad poliitikakujundamise protsessides. Sest keegi ei ole sõna otseses mõttes neid valinud ennast esindama.³³ Ei ole ka kindlat kõrgemalseisvat võimu (*authority*), kellele nad peavad oma tegevustest aru andma. Ühenduse vastutus sõltub seega avalikust arvamusest ja eneseregulatsioonist kas läbi organisatsiooni enda või läbi vabaühenduste võrgustiku, mille liige ta on (sh teiste samas valdkonnas tegutsevate oluliste toimijate tunnustusest) (Edwards 2000). Seetõttu, kui venekeelsed ühendused muutuvad ühiskonnas nähtavamaks, tegutsevad rohkem poliitikakujundamise protsessides – ning kui neid nii avaliku võimu kui teiste vabaühenduste poolt tunnustatakse – on neil vaja saavutada **hea maine ja tuntuks ka venekeelse elanikkonna seas**. Vastasel korral on keeruline väita, et nad kõnelevad venekeelse elanikkonna või sellest kitsamalt määratletud sihtrühma nimel.

Kui vene töökeelega ühendused suudavad tegutseda ka eesti keeles, siis on nad ühtaegu **vahendajaks** venekeelsete elanike ja laiema ühiskonna/riigi vahel. Sel juhul, ning eeldades, et ühendused on ühiskonnas nähtavad, on näiteks ametiasutustel „lihtsam venekeelse kogukonnani jõuda, kellel on oma liikmed ja infokanalid“. Lisaks venekeelse elanikkonna kaasamise paremale potentsiaalile on venekeelsed ühendused uuringus osalenud ekspertide hinnangul ka **Eesti kodanikuühiskonna väärtuste** edasikandjad omakorda venekeelsetele inimestele, eriti oluline on see funktsioon Ida-Virumaal.

„[N]emad kaasavad oma tegemistesse teatud arvestava hulga inimesi ja kui me lõpetame [nende ühenduste] toetamise /.../ see venekeelne elanik, sihtgrupp, on vähem võimustatud või üldse jääb välja, ei arene kaasa /.../ nad täidavad olulist funktsiooni /.../ näiteks Narva piirkonnas /.../ ühendused ongi lüli /.../ muu maailma ja Narva piirkonna vahel /.../ kommuniqueerivad /.../ väärtusi läbi oma tegevuse /.../“. (R5)

Üks eriomaseid rolle, mida venekeelsed vabaühendused võiksid lisaks kanda, puudutab samuti Ida-Virumaad. Sealseid vabaühendusi tuleks toetada, sh riiklikul tasandil, et nad panustaksid Ida-Virumaa **sotsiaalsete probleemide** lahendamisse. Konkreetsemalt riigi ülesanne oleks Ida-Virumaa arenguprogrammi koostades edaspidi lisada sinna konkreetseid meetmeid, kuidas kodanikuühiskond ja vabaühendused sealses piirkonnas nendesse protsessidesse panustada saaksid. Praegu on ühendused seal vaid „märksõnadena“.

³³ Vt arutlust vabaühenduste tegevuse legitiimsustemaatika üle ka Uus, Matt ja Vallimäe (2014).

4. Venekeelsete ühenduste esindajate kogemused ja hinnangud

Koostanud Gerli Nimmerfeldt, Jüri Petruhhin, Margarita Kazjulja ja Triin Roosalu

Uuringu kolmandas etapis viidi läbi kolm fookusgrupi (FG) intervjuud venekeelsete vabauhenduste esindajatega Tallinnas ja Ida-Virumaal eesmärgiga koguda küsitlusuuringu tulemustele ja eksperthinnangutele lisaks täiendavaid andmeid vabauhenduste tegevusvõimekuse hindamiseks, aga ka kvantitatiivse analüüsi tulemuste tõlgendamiseks ja paremaks mõistmiseks.

Rühmaintervjuude juhend sisaldas küsimusi uuringu lähteülesandena defineeritud tegevusvõimekuse viie teemavaldkonna kohta. Arutelu sissejuhatuseks kirjeldasid osalejad esindatavate ühenduste eesmärgi ja põhitegevusi, seejärel arutleti selle üle, kuidas erinevad ühendused oma tegevusi planeerivad, kust ja kui edukalt rahastamist saavad ja taotleavad. Küsiti eraldi ka ühenduste võimaluste kohta liikmeid leida, vabatahtlikke kaasata ja palgelist tööjõudu värvata. Seejärel kirjeldasid osalejad koostöökogemusi erinevate partneritega ning arutleti koostöö edukuse ja ühenduse seisukohast olulisuse teemadel ning hinnati koostöövõimalusi ja vajadust laiemalt. Eraldi peatuti koostööl eestikeelsete ühendustega ning mõtiskleti erineva töökeelega ühenduste koostöö laiendamise ja süvendamisega seotud takistuste üle. Lisaks käsitleti rühmaintervjuudes ka katusorganisatsioonide ja kodanikuühiskonna tugistruktuuri institutsioonide rolli ja tegevussuutlikkust ning vabauhenduste funktsiooni ja mõju kodanikuühiskonnas.

4.1 Osalenud ühenduste tüübid tegevusvaldkondade lõikes

FG intervjuudes palusime alustuseks tutvustada lühidalt organisatsiooni, mida keegi esindas, võttes paari lausega kokku, mis on ühenduse eesmärk ja peamised tegevussuunad, samuti tuua välja, mis on nende endi kogemuse põhjal kõige enam organisatsiooni tegevuse tõhusust mõjutanud tegurid.

Fookusgruppide komplekteerimisel pidasime silmas, et rühmad esindaksid tegevusvaldkonna lõikes erinevaid vabauhendusi kaasates nooremaid organisatsioone (2008 a. ja hiljem asutatud) ja vanemaid ehk varem (enne 2008 a.) asutatud organisatsioone Tallinnast ja Ida-Virumaalt.

FG tulemused kinnitasid vabauhenduste töökeele alusel eristamise tinglikkust. Väga vähesed osalenud ühendustest tegutsevad vaid vene keeles, enamus mainivad lisaks ka inglise keelt või eesti keelt. Uuringu valimis olid küll esindatud ka sellised ühendused, kelle sihtrühma moodustavad vaid venekeelsed elanikud, kuid ka nemad kinnitasid, et on tegelikult avatud ka teistele ja sageli piirab sihtrühma peamiselt tegevusvaldkond või piirkond, mitte aga otsus määratleda sihtrühm keelepõhiselt. Suur osa osalenud ühendustest kaasas oma tegevustesse erineva keeletaustaga inimesi ja nii mitmedki pidasid oluliseks seda eraldi rõhutada, et nende ühenduse tegevused ei ole sugugi suunatud vaid venekeelsele elanikkonnale. Ka ühenduse liikmelisus ei olnud vaid vene keelt emakeelena rääkijatega piiratud. Üks osalejatest oli lausa üllatunud, et miks ta on kutsutud venekeelsete ühenduste gruppi, kui ta esindab tegelikult

eestikeelset ühendust – tema kui ühenduse esindaja kannab lihtsalt venepärast nime. Oli ka ühendusi, kelle eestvedajateks olid nii eestlased kui vene keelt emakeelena rääkijad.

Fookusgrupi intervjuudes osalenud vabaühenduste ülevaade on esitatud ühenduste vanuse ja põhilise tegevusala lõikes tabelis 4.1.

Tabel 4.1 Fookusgruppides osalenud ühenduste asutamisaasta, tegevusvaldkond ja -koht

Jrk	Asutamisaasta		Tegevusvaldkond	Intervjuu koht
1	1991-2005 a asutatud	1991	Noorsootöö	Tallinn
2		1992	Noorsootöö	Tallinn
3		1996	Noorsootöö	Tallinn
4		1999	Sotsiaalvaldkond	Narva
5		2001	Kultuur	Narva
6		2004	Vaba aeg	Narva
7		2005	Kultuur	Tallinn
8		2005	Sotsiaalvaldkond	Narva
9	2006-2015 a asutatud	2008	Noorsootöö	Narva
10		2008	Sotsiaalvaldkond	Narva
11		2008	Kogukond	Tallinn
12		2008	Koolitus- ja konsultatsioon; noorsootöö	Tallinn
13		2010	Noorsootöö, vaba aeg	Tallinn
14		2010	Noorsootöö, vaba aeg	Narva
15		2010	Noorsootöö	Tallinn
16		2011	Sotsiaalvaldkond	Tallinn
17		2012	Heategevus	Tallinn
18		2013	Sotsiaalvaldkond	Tallinn
19		2013	Noorsootöö	Narva
20		2014	Kogukond	Tallinn

Järgmiseks esitame uuringus osalenud ühenduste lühikirjelduse tegevusvaldkonna ja –suunitluse ning ühenduse tööstiili ja vormi alusel väljajoonistunud tüüpide lõikes.

Noorsootöö ja vaba aja ühendused

Kõige enam sattusid FG-des olema esindatud just noorsootöö valdkonnas tegutsevad ühendused. Sageli on siin keeruline tõmmata piiri kahe valdkonna: noorsootöö ja vaba aja sisustamine vahel. Osalenud ühendustest mitmedki tegelesid just noortele vaba aja tegevuste korraldamise ja pakkumisega, kuid ei nimetanud tegevusvaldkonna kirjeldamisel noorsootööd. Teine osa noorsootööga tegelevatest ühendustest keskendub mitte vaba aja sisustamisele, vaid eeskätt noortele enesearendamiseks, täiend- ja huvialaõppeks võimaluste pakkumisele. Ka nende esindajad ise alati ei klassifitseeri oma tegevust noorsootöök, vaid kirjeldavad seda kui noortele ettevõtlikkuse tõstmiseks, loovuse arendamiseks ja täiendõppeks (sh huvialaharidus ja muu mitteformaalne õppimine, aga ka informaalne õpe) võimaluste pakkumist.

Noorte vaba aja sisustamisele ja mitteformaalsele haridusele suunatud ühendused on enam kohaliku suunitlusega – teevad vähem koostööd üle-eestiliselt või rahvusvahelisel tasandil, samuti on nende rahastamismudelid enam lokaalsed – domineerivad tegevus- ja

projektitoetused kas kohalikest omavalitsustest või riiklikest fondidest ja sihtasutustest, enim levinud on taotlemine Hasartmängu Nõukojast. Sageli aga kombineeritakse riigieelarvelistest vahenditest saadavaid tegevus- ja projektitoetusi ka omatulu teenimisega näiteks osalemistasude arvelt.

Kolmas tüüp noorsootööga tegelevatest ühendustest on suunatud rahvusvahelise tasandi koostööprojektidele, sh noortevahetusprogrammid, vabatahtlike kaasamine ja vahendamine. Oma tegevust mõtestavad ka selliste ühenduste esindajad ikkagi noorsootööna – nad pakuvad noortele võimalusi eneseteostamiseks ja omaalgatuslikuks tegevuseks, samuti informaalseks ja mitteformaalseks õppeks. Nemad taotlevad oma tegevusteks toetusi, aga eeskätt rahvusvahelisel tasandil, näiteks Erasmus+ programmide või Euroopa Nõukogu fondidest. Riigieelarveliste vahendite arvelt või siis kohaliku omavalitsuse eelarvest tegevustele toetuse taotlemist nähakse pigem täiendava võimalusena, toetuste väiksuse tõttu aga ühenduse eelarve ja tegevuste planeerimisel nendega oluliselt ei arvestata.

Kirjeldatud eristused noorsootöö valdkonna ühenduste puhul on nn ideaaltüübi tasandil kategoriseerimine, seega tegelikkuses leidub arvukalt hübriide. Nii oli ka FG-s esindatud üks ühendus, mille tegevused toimusid nii kohalikul kui rahvusvahelisel tasandil ja mis edukalt ka rahastas oma tegevusi mõlema tasandi fondidest. Niisamuti on keeruline kategoriseerida ühendusi tegevusvaldkonna alusel, sest mitmed uuringus osalenud ühendused tegelevad mitmes valdkonnas paralleelselt – kas siis tingituna ühenduse eestvedajate ja liikmete huvide mitmekülgisusest või rahastamisvõimaluste mitmekesisuse soovist, nõ osana ellujäämisstrateegiast. Ka uuringus osalenud ühendustest tegeles noorsootööga veel ka näiteks ühendus, kelle põhitegevuseks oli hoopis koolitus- ja konsultatsiooniteenuste osutamine. Samuti oli esindatud näiteks vaba aja sisustamisega tegelev ühendus, mille sihtrühmaks ei ole noored, ja mille peamised tegevused hõlmasid huvialahariduse ja mitmesuguste ürituste korraldamise kõrval ka koolitusteenuse pakkumist ametialaste koolituste korraldamise näol.

Noorsootööga seotud ühendused on sageli ka noorte poolt veetud või siis aktiivselt noori kaasavad ühendused. Osade ühenduste esindajate sõnul on just noored üheks nende edupandiks. Ühenduse tegevustes osalenud noored teavitavad teisi noori, teevad esitlusi koolides, levitavad informatsiooni sotsiaalmeedia kaudu – taoline isikutasandi kontaktide kaudu informatsiooni levitamine on aga ühenduste esindajate sõnul kõige efektiivsem viis ühenduse liikmeskonda laiendada, vabatahtlike leida või oma ühenduse sihtrühmani (noorteni) jõuda. Samas väitsid teiste ühenduste esindajad, et tegevuste suunitlus noorte sihtrühmale on just nimelt ühenduse üheks nõrgaks küljeks, sest noori jääb järjest vähemaks, nad on väga liikuvad ja nende huvid muutuvad kiiresti ning võimalusi, millega tegeleda, on väga palju.

Noorsootöö valdkonnas tegutsevate ühenduste seas olid esindatud väga pikaajalise, üle 20-aastase kogemusega ühendused, aga oli ka nullindatel loodud ning alla viie aasta vanuseid ühendusi. Vanemate ühenduste esindajad ka nimetasid kogemuste pagasit ja aastatega loodud koostöö- ning kontaktide võrgustikke oma ühenduste peamiste tugevustena. Kaua tegutsenud ühenduste plussiks on ka aastatega kujunenud usaldus ja sõprusuhted eestvedajate ja liikmete vahel, mis annab kindlustunde edasiste tegevuste planeerimisel.

Uuringus osalenud nn kohalikul tasandil tegutsevad noorsootöö ja vaba aja sisustamise valdkonna ühenduste eestvedajad teevad seda tööd suuresti missiooni tundest ja omast vabast ajast, põhitöö kõrvalt. Mitmed neist on puhtal kujul nn hobi-ühendused, mis on eestvedajatele ja aktiivsetele liikmetele eneseteostamise ja ühiskonda omalt poolt panustamise võimaluseks. Ka vabatahtlike kaasamise all peeti taoliste hobi-ühenduste esindajate poolt silmas tegelikult

ühenduse liikmete aktiivset panustamist ühenduse töösse (seda eriti vanemate ühenduste puhul, kelle esindajate jaoks vabatahtliku töö mõiste jääb ehk mõnevõrra segaseks). Nooremate ühenduste ja eriti nende ühenduste, kelle tegevused olid seotud vabatahtlike vahendamise, esindajad tegid selget vahet ühenduse liikmete ja kaasatud vabatahtlike vahel. Rahvusvahelisel tasandil tegutsevate noorsootöö ühenduste seas olid aga esindatud ka väga professionaalsed ühendused, kus on 4-5 inimest palgal, tegevuskava pikemaks perioodiks paigas ja tööülesanded jaotatud.

Noorsootööga seotud ühendused jagunesid kaheks ka selle põhjal, kas tegemist oli noorte ühendusega, mille eestvedajateks ja aktiivseteks liikmeteks ongi need noored, kes moodustavad ka ühenduse sihtrühma, ehk siis ilma välise suunitluseta ühendused. Teise rühma kuuluvad ühendused, mille sihtrühma moodustavad noored vaatamata sellele, kui vanad on ühenduse aktiivsed liikmed või eestvedajad ehk nende tegevused on suunatud eeskätt ühenduse liikmeskonnast väljapoole.

Sotsiaalvaldkonna ühendused

Sotsiaalvaldkonnas tegutsevad ühendused on enamasti avalikku teenust osutavad ühendused ehk nn teenuste-ühendused. Neile on iseloomulik stabiilne rahastus, mis on tagatud riigiasutuste või kohaliku omavalitsusega sõlmitud lepingute alusel, kuid samas ka suhteliselt ühekülgne rahastamismudel. Avaliku sektori pidev ja piisav rahastus võimaldab sellistel ühendustel tegevuskuludele lisaks (ruumirent ja tehniline varustus) ka palgata inimesi, kes on siis seotud kas otseselt vastava teenuse osutamisega (sotsiaaltöötajad, psühholoogid, nõustajad, konsultandid jne) või ühenduse töö juhtimise ja korraldamisega. Sotsiaalvaldkonnas tegutsevate ühenduste üheks suurimaks mureks on aga kaadrivoolavus, kuna töö iseloomust tulenevalt on sage läbipõlemine ja väsimine. Uute töötajate leidmine ja koolitamine on aga lisakulu.

Uuringu valimis oli esindatud ka sotsiaalvaldkonnas tegutsevad nn hobi-ühendused, mille eestvedajad tegelevad selle tööga missioonitundest. Selliste ühenduste tegevuseks pole teenuste osutamine avaliku sektoriga sõlmitud lepingute alusel ja tasu eest, vaid ürituste korraldamine, toetusgrupina toimimine jmt. Nende rahastamine toimub projektipõhiselt tegevustoetuste taotlemisena erinevatest kohaliku ja riigitasandi fondidest. Hobi-ühendustena toimivate sotsiaalvaldkonna ühenduste sihtrühm ning liikmeskond sageli kattuvad ja hõlmavad kas siis kliendi mentaliteediga tarbijaid või ühenduse tegevustesse aktiivselt panustavaid liikmeid. Esimesel juhul on tegemist nn ühe-mehe-ühendusega, mis püsivad ühe ja ainsa aktivisti õlul, teisel juhul on ühendus loodud ja veetud ühiste huvide ja/või vajadustega inimeste poolt, kes jagavad vastustust ja ülesandeid.

Sotsiaalteenuseid osutavate organisatsioonide seas oli ka näide ühendusest, kes tegeleb sotsiaalse innovatsiooniga ehk kõrvuti teenuse pakkumisega tegeleb ka teenuste arendamise ja katsetamisega maandades sotsiaalse innovaativisusega kaasnevaid riske stabiilse rahastamismudeli arvelt ning innovaativisust toetab õppimisele suunatud ja eksperimenteerimist toetav organisatsioonikultuur.

Kultuurivaldkonna ühendused

Fookusgruppides osales ka kaks kultuurivaldkonnas tegutsevat ühendust, mis mõlemad tegelevad kõrgkultuuri edendamise ja nõ maale toomisega ja selgelt vastandavad end isetegevusega ja taidlemisega tegelevatele kultuuriühendustele. Üks neist kuulub nn hobiühenduste sekka, mille eestvedajaks on inimene, kes tegeleb teda huvitava alaga, mis varemalt on olnud ka tema erialase tööga seotud, oma vabast tahtest ja ajast, kantuna sügavast missioonitundest. Tegevusi rahastatakse nn kohaliku omavalitsuse väikese kuid regulaarse tegevustoetuse arvelt (millest kaetakse osaliselt ruumide rent, varustus jmt), kuid lisaks taotletakse toetust ka projektipõhiselt ning vajadusel finantseeritakse tegevusi omatulu teenides (näiteks ürituste piletite müük vms). Teine kultuuriühendus kuulub nn ühe-mehe-ühenduste sekka, mille esindaja sõnastab ja mõtestab oma ühenduse eesmärgid ja tegevusi laiema ühiskondliku hüvena (kõrgkultuuri tutvustamine ja edendamine) ja kellele ühenduse tegevused on põhitööks ja võimaluseks tegeleda endale huvitava valdkonnaga ja südamelähedaste tegevustega rahastades tegevusi projektitaotluste esitamise ja kõigkvalitikesse fondidesse.

Kogukonna kaasamisele ja arendamisele suunatud vabaühendused

FG-des olid esindatud ka nn kohaliku kogukonna kaasamisele ja eluolu parendamisele suunatud ühendused, kes nägid oma rolli ühiskonnas laiemalt kui vaid teatud kitsa sihtrühma vajaduste rahuldamine, huvide esindamine või vastava valdkonna arendamine. Nende ühenduste esindajad mõtestasid oma vabaühenduste tegevust just eeskätt kodanikuaktiivsuse kasvule kaasa aitamisena, aga ka erineva keeletaustaga elanikkonna kaasamise kaudu ühiskonna sidususele ja lõimumisele panustamisena.

Nooremad vs vanemad ühendused

Kui analüüsida nn vanemate ja nooremate organisatsioonide erinevusi, siis nooremate ühenduste esindajatel on rohkem energiat – kuigi neil ei ole palju staaži, on neil endil alles väga huvitav ja neil on palju jaksu, mida tegevusse investeerida. Vanemate ühenduste rühmas mainiti selgesõnaliselt, et oodatakse, et riik tegusaid organisatsioone püsivalt finantseeriks - ainult tegijate isikliku energia arvel toimiv organisatsioon põleb varem või hiljem läbi, sest tegijad väsivad. Selles grupis leiti, et kui ühendus on olnud mitme aasta vältel edukas, võiks riik või KOV toetada nende tegutsemist eraldades neile tegevustoetusena raha, et nad saaksid vahepeal end koguda ja uusi plaane teha. Alustavad ühendused siiski pidasid nõ omaenese energia najal toimimist normaalseks. See on kooskõlas ka vanemate ühenduste esindajate ootustega, et ühendus peab kõigepealt siiski näitama, et tuleb nõ energia pealt toime ja on omandanud edukaks toimimiseks vajalikud kogemused enne, kui püsivad tegevustoetust taotlema.

Analüüsides seda, mida organisatsioonid ise tõid esile oma tegevuse tõhususe mõjutajatena, tulebki nentida, et ennekõike sõltub ühenduse tugevus just tema eestvedajatest ja liikmetest – seda just seetõttu, et riik ei aita nii palju kui soovitakse (toetused on väikesed, rahastamisvõimalusi napib). Sellele vaatamata hinnati kõrgelt võimalust tegeleda just selle tegevusega, mis endale huvi pakub. Näiteks võib välja tuua nooremate grupis ühendust, mille tegevus on suunatud puuetega lastele ja nende peredele ja mille käimalükkamisel kasutasid algatajad oma perekonna vahendeid. Kui nad aga hakkasid esialgu taotlema raha mujalt, said nad mitmeid äraütlevaid vastuseid, kuid tagantjärele leiavad nad ka ise, et ei oleks nende oma varasemate taotluste alusel endile raha eraldanud – neil ei olnud lihtsalt mingeid kogemusi sedalaadi taotluste koostamisel. Vanematel organisatsioonidel on selles osas kogemusi rohkem ning peale taotluste kirjutamise teenib lõviosa neist ka omatulu. Siiski sooviti, et riik toetaks, näiteks iga mõne aastase tööperioodi järel paariks aastaks ühenduse tegevust, et tekiks võimalus

strateegilisi plaane seada ja tegevusi uuesti läbi mõelda ning ühenduse arendamisele keskenduda.

4.2 Juhtimine, liikmete ja vabatahtlike kaasamine

Vabaühenduste võimekus tuleneb suurel määral just ühenduste eestvedajatest ja sellest, kuidas ühenduse tööd juhitakse. Esimese teemaplokina arutleti fookusgrupi-intervjuudes seetõttu pikemalt ühenduste juhtimise teemadel. Tulemuste kokkuvõttena võib öelda, et ei ole sellist ühte ja õiget juhtimismudelit ega stiili, mis tagaks ühenduse edukuse. Ühenduse edukas juhtimine on erinevate eesmärkidega ja erinevates valdkondades tegutsevatel ühendustel väga erinev – tõhus võib olla nii ainuisikuline otsustamine kui ka kitsamas või laiemas ringis meeskonnatöona ühenduse juhtimine.

Pikemas perspektiivis planeerimist ja eesmärkidest lähtuvat tegutsemist võib fookusgrupi intervjuude tulemustele tuginedes küll pidada pigem normiks kui erandiks. Oma tegevuste planeerimisel on eelisseisundis need ühendused, mis saavad regulaarseid tegevustoetusi kohalike omavalitsuste eelarvetest või millel on lepingud teenuste osutamiseks. Sellised ühendused kavandavad oma tegevusi sageli pikemaks perioodiks (kuni 5 aastat). Ühendused, mis regulaarselt saavad arvestada väiksemahuliste KOV-i eelarveliste toetustega (nt ainult üürikulude katmiseks või kantseleitarvete ostmiseks) ning sõltuvad suuresti oma tegevustes projektide eelarvetest, planeerivad oma tegevusi keskmiselt üheks aastaks. Samaks perioodiks planeerivad oma tegevusi ka ühendused, mis ei saa riigi või KOV-i toetusi ja tegutsevad üksnes projektipõhiselt või omatulu teenimise arvelt. Rahvusvahelistest projektidest tegevusi rahastavad ühendused planeerivad oma tegevusi sageli aga samaks perioodiks, kui kestab projekt:

„Kui finantseerimine on stabiilne, siis kindlasti planeerime pikemaks ajaks, näiteks, on tulnud aastapikkuseid projekte ja see ei ole tekitanud erilisi raskusi. Planeerimine ilma finantsplaanita on ka võimalik, kui räägime kaugema tuleviku eesmärkidest. Plaanid ei pruugi alati ühtida aastaaruandega... XXX-ga on lihtsam, sest teame, et lähimal viiel aastal on selle rahastamine kindlustatu“ (Vaba aeg 2004).

„Me plaanime alati aasta peale, mitte pikemaks ajaks, sest katsetame uusi meetodeid ja teeme uuendusi jälgides samal ajal, kas nad rahuldavad klientide vajadusi, kas väljaminekud ei ole liiga suured; tähendab, pilootprojekti raames katsetame uut teenust ja kui see toob tulemust, siis juurutame selle. Nii et ma arvan, et ilma plaanita on raske, et spontaanselt, kaootiliselt tegutseda on vaevalt võimalik...(...). Reeglina [planeerime tegevusi] aasta peale ... ma nüüd mõtlen, et pikemale perioodile ei plaani. Aasta jooksul joonistuvad välja vajadused ja võimalused, (Sotsiaalvaldkond 1999).

Rühmaintervjuudes osalenud ühendustest ükski päris *ad hoc* ei tegutse, ikka planeeritakse oma tegevusi ette, kasvõi üheks aastaks. Samas väga vähesed ühendused ei jäta ruumi spontaanseks tegevuseks – enamik ühenduste esindajaid mainis, et vastavalt tekkinud võimalustele korrigeeritakse oma plaane, viiakse ellu täiendavaid tegevusi või kaasatakse võimalusel sihtrühma laiemalt. Niisamuti muudetakse plaane ka olukorras, kus mõni planeeritud rahastus jääb ära või saab võimalikuks oodatust väiksemas mahu.

Võib öelda, et organisatsioonid püüavad planeerida pikaajaliselt ette, ehkki nad teavad, et rahaga ei lähe alati nii hästi kui tahaks. Seepärast on nende plaanid nõ kaheastmelised: on osa plaanist, millega nad tegelevad niikuinii; ja teine osa plaanist, mille elluviimine sõltub konkreetsete projektitaotluste edukusest. Palju tuuakse näiteid sellest, et seatud eesmärkide nimel tegutsemist ei jäeta ära, kui rahastamist mingist projektivoorust ei saada. Sellises olukorras otsitakse alternatiive või tegutsetakse kokku tõmmatult, aga igal juhul liigutakse edasi ega loobuta oma plaanidest. Üheks toimetuleku strateegiaks projektitaotluste mitterahuldamise korral on toetumine aastatega välja kujunenud koostöövõrgustikule – ühenduse liikmed leiavad olukorras, kus ühendusel raha taotleda pole piisavalt õnnestunud, rakendust partnerite poolt läbiviidatavates projektides.

Intervjuudest selgus, et kuigi erinevate osapoolte tagasiside on juhtimisotsuste juures väga teretulnud ja suurem osa ühingutest kaasab otsuste langetamisse oma liikmeid (nt koosolekutel või eravestluste, e-kirjavahetuse käigus), siis lõpliku otsuse langetavad ikka juhatuse liikmed või väiksem grupp aktiviste. Juhul, kui tegemist on nn ühe-mehe-ühinguga, kus liikmeid ei ole - ühingu tegevusse kaasatakse kas vabatahtlikke või töötajaid, kellega sõlmitakse töölepinguid, või moodustavad liikmeskonna tegelikult ühenduse poolt pakutavate teenuse kliendid - siis vastutabki üks inimene kogu ühingu tegevuse eest. Taolised ühe-mehe-ühingud, mis töötavad pigem sotsiaal- ja kultuurivaldkonnas ning saavad toetusi kohalikust eelarvest või omavad teenuse osutamise lepinguid avaliku sektoriga, ei olegi huvitatud uute aktiivsete liikmete leidmisest ega nende tegevusse kaasamisest. Ühe-mehe-ühenduste puhul tunnistavad eestvedajad ka ise, et selline mudel ei ole eriti jätkusuutlik: „...(...)... *ma isegi ei tea, kes võiks saada mu järeltulijaks, kui mul kunagi tekib soov lahkuda oma ametikohalt. Võimalik, et tuleb organisatsiooni tegevus lihtsalt lõpetada*“ (Kultuur 2001).

Sotsiaalvaldkonna teenuse-ühendused, kus juhatuses on rohkem kui üks inimene, kuid juhatuse liikmetega ühenduse liikmeskond ka piirdub, on väljakujunenud selge juhtimisstruktuur ning ülesanded ja vastutus on juhatuseliikmete vahel jagatud. Noorsootöö, heategevus- või vaba aja organisatsioonid on oluliselt rohkem avatud nii ühenduse liikmete kui ka sihtrühma ettepanekutele ja soovidele. Samuti kaasatakse neid otsustamisse kas siis regulaarsete koosolekute vormis või muul moel. Erinevalt sotsiaalteenuseid osutavatest organisatsioonidest sõltub selliste ühingute tegevusvõimekus oluliselt nende võimest leida uusi ja hoida olemasolevaid liikmeid – liikmeskonna suurusest sõltub sageli ka nende tulubaas.

Suuremates ühendustes, mis tegutsevad ka rahvusvahelisel tasandil, on sageli ka otsustamine seatud konkreetsete projektide juhtimisega:

„Otsuseid teeme kindla projekti raames ja siis asub tööle juba terve projektimeeskond... Juhi poolt vaadates ei ütleks, et mu õlule langeb määravate otsuste tegemine... Noh jah, tuleb kirjutada alla finantsdokumentidele, aga seda jällegi ainult kindla projekti raames... Mis puutub igapäevaste tegevuste planeerimisse, siis nagu XXX ütles, on olemas plaan, on mõtteid ja soove kuidas midagi teha, aga tihtipeale ei tule midagi välja just sellepärast, et sa ei tea, kas projekt saab toetuse või mitte, ja me sõltume sellest. Meil on partnerid, kes tegutsevad aastakümnete vältel, kes saavad stabiilse toetuse riigi poolt... Aga seal töötavad inimesed, kellele on see põhitöökoht, samas kui meie jaoks on see pigem huvitegevus...“ (Noorsootöö 2013).

Liikmete arvu alusel ei saa aga kuidagi hinnata ei ühenduse tegevusvõimekust ega ka mõju, kuna tänapäeval on iseloomulik (eriti just nooremale põlvkonnale) kodanikualgatuslikes ühendustes, liikumistes ja aktsioonides kaasa löömine ja toetuse avaldamine sotsiaalmeedia

mitteformaalsete kogukondade või spontaansete ühekordsete sotsiaalsete liikumiste kaudu, mitte niivõrd ühenduse liikmeks astumine ja aktiivse liikmena osalemine. Oluline ei ole seega mitte see, kui palju on ühendusel liikmeid, vaid peamine on ikkagi see, kui suurt hulka inimesi ühendus suudab kaasata ükskõik mis kanaleid pidi ja kui paljudeni ühiskonnas seeläbi suudab jõuda.

Teiseks selgus FG uuringu tulemustel, et ühendused ise näevad oma liikmetena, ja sellisena ka nimetavad, inimesi, kes formaalselt ei pruugi olla ühenduse liikmed. Leidus näiteid, kus sihtrühma esindajaid loeti liikmeteks ja ka näiteid, kus sihtrühm ja liikmeskond kattusidki. Sarnaselt hägustusid tihti liikmete ja vabatahtlike kategooriad.

Noorsootöö valdkonnas tegutsevate ühenduste vahel valitseb tihe konkurents uute liikmete ja sihtrühma üle. Seoses Euroopa Liidu toetusfondide, sh Erasmus+ programmi vahendite võrdlemisi kerge kättesaadavusega noorsootöö organisatsioonide arv viimasel kümnendil on kasvanud, samas aga sündis 1990. aastate lõpus oluliselt vähem noori kui 1980. aastate lõpus. Noortele vaba aja veetmiseks ja enesetäiendamiseks võimalusi pakkuvad vabauhendused konkureerivad noorte leidmisel ja kaasamisel lisaks veel huvikoolide ja noorte keskustega, mida rahastatakse regulaarselt riigieelarvest. See paneb neid olukorda, kus nad peavad väga hästi läbi mõtlema strateegia, kuidas end sihtrühmale pakkuda nii, et erinetaks teistest toimijatest ja võimalikult hästi vastata sihtrühma ootustele ja vajadustele. See aga eeldab sihtrühma kaasamist tegevustesse, sh otsuste tegemisse. Siinkohal tuleb lisada, et noorsootööga tegelevatel organisatsioonidel ja noorteühendustel ei ole raskusi üksnes uute liikmete leidmisega, aga ka olemasolevate liikmete alleshoidmisega, sest noorte huvid pidevalt muutuvad ja noored väga palju liiguvad. Seetõttu olid ka mõned uuringus osalenud ühendused otsustanud noori oma ühenduse jaoks „koolitada“ ja värvata juba koolipingist.

Üldiselt hinnatakse liikmete leidmist siiski pigem raskeks. Raskused ei tulene ainult sihtrühma väiksusest või tihedast konkurentsist erinevate toimijate vahel, vaid ka sihtrühmani jõudmise kanalite mitte tundmisest. Näiteks, kui noortele orienteeritud organisatsioon saadab oma tegevuse kohta infot koolide elektronpostiloenditesse, siis selgub, et õpilased ei loegi e-kirju ja kogu teavitamine jääb tulemuseta. See võib üldisemalt viidata funktsionaalse kirjaoskuse probleemidele, kuid samuti informatsiooni üleküllusele. Noorte puhul ei toimi ka see, kui formaalharidussüsteemi õpetaja, direktor või keegi kolmas nende poole pöördub ja infot edastab. Noorteni jõuab ikkagi paremini, kui kooli läheb mõni ühenduse esindaja või vabatahtlik rääkima ja tutvustama ühenduse tegevust. Oluline on seda tüüpi ühendustel tunda ja arvestada sihtrühma informatsiooni tarbimise harjumustega – noored saavad peamiselt informatsiooni sõprade ja teiste eakaaslaste käest või siis vanemate kaudu kodust. Noorte kaasamisel on oluline just isiklik kontakt. Palju toodi ka rühmaintervjuudes näiteid sellest, et kui noortega isiklikult rääkida ja tutvustada ühenduse tegevusi (üritusi, programme jne), siis seda peetakse huvitavaks ja ollakse valmis kaasa lööma, kuid sama informatsiooni ei osata näiteks elektronpostiga saadud teatest välja lugeda. Seega tuleb noortele suunatud tegevuste puhul teha rohkem tööd sihtgrupini jõudmisel ja seda nii liikmete värbamisel kui organisatsiooni tegevuste tutvustamisel:

„Kõige parem reklaam on „сарафанное радио“ [info levik mitteformaalsetes võrgustikes] ja kui ma [noor inimene] kuulen midagi mitte mingilt täiskasvanult, vaid näiteks oma klassivennalt, siis noorukite jaoks on see PALJU tähenduslikum, kui klassivennad jutustavad: „osalesin seal sellisel üritusel, seal toimus see, see ja see“, siis teda [klassivenda] usutakse enam, kui täiskasvanut, kes tuleb ja... „ (Noorsootöö 1992)

Sellest tulenevalt pidasid ühenduste esindajad ka noorte kodanikuaktiivsuse edendamisel isiklikku kontakti tõhusamaks kui formaalset kodanikuharidust koolides või meedia kaudu. Seega kodanikuhariduse andmisel tuleb valida strateegiad, mis ühest küljest jõuaksid isiklikult iga sihtrühma esindajani ja kõnetaksid teda just isiklikul pinnal, teisest küljest aga võiksid ka sõnumid lähtuda just isikupõhise kogemuse jagamise paradigmat, mitte üldistest loosungitest või üldsõnalistest kirjeldustest. Intervjuudes toodi näiteid sellest, kuidas ühenduste esindajate külaskäigud koolidesse ja kooliõpilaste kaasamine otseselt ühenduse tegevustesse on parim võimalus neile tutvustada kodanikeühenduste toimimise põhimõtteid. Parim viis on see ka endale tulevaste liikmete või ühenduste tegevuste sihtrühma leidmiseks.

Isikutasandi kontaktid ja isiklikud kogemused, noorte puhul ka eakaaslaste poolne eeskuju ja teavitamine, on peamised tegurid ka vabatahtlike leidmisel ja kaasamisel. Vabatahtlike kaasamise osas esines osalejatel väga erinevaid kogemusi. Osa ühendustest, kes kasutasid vabatahtlike abi, tõdesid, et vabatahtlikud pärinevad sageli sihtgrupist endast – näiteks, kui ühenduse tegevus oli suunatud puuetega laste peredele, siis ka vabatahtlikena tegutsesid puuetega laste vanemad. Sageli aga jäi vabatahtliku mõiste segaseks, ka liikmete panustamist ühenduse töösse ilma tasu saamata loeti vabatahtlikuks tööks. Väikesed ühendused ütlesid, et kaasavad sageli nn vabatahtlikena liikmete isiklike sõpru ja tuttavaid, ka perekonnaliikmeid:

„Samuti ei eelda meie eesmärgid palgatöötajate palkamist, sest see muudaks raamatupidamise keerulisemaks ja muud ka. Sama lugu vabatahtlikega – esiteks, puudub meil koht, kus needsamad vabatahtlikud võiksid töötada, seega kui viime läbi üritusi, siis kaasame meie organisatsiooni aktiivi... Vahest juhtub, et pöördun kellegi poole abipalvega, noh, neid võib küll kutsuda vabatahtlikeks“ (Sotsiaalteenused 2008).

Väljast poolt ühendust vabatahtlike leidmist ja värbamist hindasid mitmed osalejad keeruliseks ja tunnistasid, et siinkohal on venekeelsete elanike seas hoiakud ja suhtumised eestlastest mõneti erinevad. Tõdeti, et vabatahtliku töö ja vabatahtlikuna tegutsemise kontseptsioon on venekeelsetes koolides ja venekeelsete noorte seas suhteliselt tundmatu või vähemalt kaugeltki mitte nii populaarne kui eesti koolides ja eestikeelsete noorte seas. Samas on venekeelsete noorte seas ometi olukord parem kui vanema ealiste seas:

„Sõna „vabatahtlik“ praegu on väga populaarne ning natuke muutub... Paljud arvavad, et vabatahtlik töö tähendab, et lähed kuhugi kartuleid võtma... on vaja selgitada, et see ei ole nii, et lähed ja teed midagi tasuta ja kõik. Vabatahtlik tähendab seda, et inimene arendab oma isikuomadusi ja võimalusi – ta areneb ise ... ja me töötame selles suunas [selgitame noortele seda]“ (Noorsootöö 1996).

„Vabandust, aga kui ma vaatan neid formaalharidusega lapsi... mitteformaalses hariduses laps omandab kõike seda paremini ning vabatahtlik töö annab noorele inimesele miljoni korda rohkem vilumusi ja teadmisi, kui see lihtsalt koolipingis istumine ja viite saamine, ja üldiselt“ (Noorsootöö 1992)

Vabatahtlike kasutamise osas ühenduse töös oli samuti väga erinevaid arvamusi. Osad noorsootöö valdkonna ühendused põimisid vabatahtlikutöö oma ühenduste eesmärkide saavutamiseks kavandatud tegevuste sekka – vabatahtlikuna tegutsemise võimaldamine oli osa nende poolt pakutavatest võimalustest noorte enesearendamiseks - osa mitteformaalsest ja informaalset õppest. Mitmed noortele suunatud ühendused ütlesid, et kaasavad oma sihtrühma

liikmeid vabatahtlikena näiteks ürituste korraldamisel ja annavad sellega võimaluse noortele panustada ja end vajalikuna tunda.

Teised jällegi väitsid, et ühenduse tegevuste elluviimise rajamine üksnes vabatahtlike panusele ei ole tõhus, kuna neil on kogemusi, et vabatahtlikud ei pruugi olla usaldusväärsed – täna on huvitatud, homme pole – või ei tunnetata, et neilt oleks õigus midagi realselt nõuda. Mitmedki arvasid, et töö oleks tulemuslikum, kui inimestele saaks maksta kasvõi natukenegi. Ühendustel oli kogemusi vabatahtlikega, kes valdkonnaga süvitsi ja entusiastlikult tegelevad ja tõesti saavutavad seatud eesmärged, aga ka sellistega, kelle puhul on näha, et tähtis on pigem formaalne osalemine ja kuulumine, ja kelle tegevus ei ole tulemuslik. Leiti, et kui oleks raha ja saaks kaasatud isikutele maksta, siis see aitaks hüvitada esimeste väga tulemuslikku panustamist ning samas motiveeriks teisi ühise eesmärgi saavutamisse rohkem panustama.

Rühmaintervjuudes oli esindatud ka nn professionaalsed ühendused, kes oma tööd ilma palgale võetud inimesteta üldse ette ei kujutanud:

„... (...) ... meil on kontor ja on ka 4,5 töötajat, vahel on 4, vahel 5 või 5,5. Mina ei kujuta ette, kuidas teistmoodi saaks professionaalselt töötada. Inimesed, kellele makstakse palka, adekvaatset palka, peavad olema kindlasti. Kui neid pole, siis ei saa kindlustada adekvaatset arenemist. Vabatahtlike peale ei saa loota. Teie ise ütlesite, et nad tulid, pärast lahkusid, nad on ebakindlad, võivad vedada alt...“ (Noorsootöö 1992).

„Olen absoluutselt nõus [et on vaja palgalisi töötajaid], sest perspektiivis midagi välja ei tule, sina ei saa midagi teha, kui sul pole töötajat, pole kohta, millega kaudu inimene on seotud ... mis perspektiivist võib rääkida? See on ühekordne projekt, mida sa korraldasid, lõpetasid ja ongi kõik. Meil on ka kontor ja töötajad ja püsitöötajad. Meil on palju inimesi“ (Noorsootöö 1991).

Samas arutelu palgatööliste vajalikkuse üle viis lõpuks ikkagi välja tõdemiseni, et inimeste palkamise vajadus ühenduse eesmärkide saavutamiseks vajalike tegevuste ellu viimiseks sõltub eeskätt ikkagi selle ühenduse eesmärkidest ja tegevuse suunitlusest ning ulatusest. Kitsalt kohalikul tasandil tegutseval väikesel ühendusel või sarnaste huvide või vajadustega inimesi koondaval väikesel ühendusel ei ole vaja palgatöölisi selleks, et omal alal väga professionaalselt toimida:

„... (...)... kas on vaja töötajat või pole vaja, see sõltub MTÜ-st. Kõik on erinevad: kui see on kassiarmastajate klubi või vanade esemete kogujate klubi, siis neil pole vaja töölisi. Siis on ainult inimesed, kes armastavad midagi teha. Meil tekib vahel vajadus, aga jälle see sõltub sellest, kas on mingi projektitöö“ [M: Siis te palkate kellegi?] „Varem teenitud raha eest [palkame] jah, meil on sellised põhimõtted ja selline kogemus. Raha, mida teenitakse, jääb MTÜ-sse, palka me [ise] ei saa. Tegelikult raha saaksime välja maksta, aga kuidas siis arendamisega jääks?“ (Koolitus/konsultatsioon 2008).

4.3 Rahastamismudelid ja nende jätkusuutlikkus

Vabaühendused rahastavad oma tegevusi väga erinevatest allikatest ja nende edukus oma eesmärkide saavutamisel sõltub sageli nende võimest leida võimalikult palju erinevaid

rahastamisvõimalusi. Teise suurema teemade ringina keskenduti fookusgruppides ühenduste tegevuse rahastamisele, arutati nii osalejate poolt esindatud ühenduste seniste praktikate edukuse üle kui ka räägiti sellest, millised on peamised probleemid rahastamise leidmisel.

Intervjuudest järeldub, et finantseerimisega seotud mured sõltuvad eelkõige sellest, kas ühingul on stabiilne rahavoo allikas või mitte. Kõige stabiilsem rahavoo allikas on (riigi)eelarveline toetus, mida saavad enamasti ühinged, millelt riik või KOV tellib sotsiaalteenuseid. Teine stabiilne, kuid igapäevategevuseks ebapiisava, rahavoo allikas (ca 200-300 eurot kuus) on KOV-i (Tallinna puhul LOV-i) toetused põhikirjajärgsete tegevuste elluviimiseks. KOV-i poole pöörduvad ühendid ka ühekordsete tegevuste ja projektide elluviimiseks toetuste saamiseks, sh erinevate programmide raames (nt Tallinna „Kodurahu“ programm). Respondendid olid aga ühel meelel, et need summad, mida KOV või LOV eraldavad, on liiga väikesed, seda nii Tallinnas kui ka Narvas, samas kinnitati, et Tallinnas on väikseid summasid suhteliselt lihtne saada.

„... (...) ... need 100 eurot on lihtsalt naeruväärsed – palud 10 000, aga saad 100...“
(Noorsootöö 2007)

„Kirjutad projektis 3 000 eurot, aga sulle eraldatakse 300; palud 5 000 eurot, aga eraldatakse 300; palud 250, aga jälle eraldatakse 300...“ (Noorsootöö 2009)

„Siin keegi ütles, et eraldatakse 50 või 100 eurot – aga ma arvan et... vabandust, ma ei hakka sellega tegemist tegema, ma pigem palun osalejatel maksta 100 eurot...“
(Noorsootöö 1997)

Kui vaadata eelarve mahtude poole pealt, siis ühed olulisemad finantseerimise allikad on vabaühendustele siiski kohalikud fondid ja seejärel rahvusvahelised fondid. Välismaalt raha saavatel ühendustel on olukord parem, kui võrd sealt saadavad vahendid on kohalikest suuremad ja neid on võrdlemisi lihtsam nii saada kui pärast aruannet esitada. Muidugi tekitab see küsimuse, kuidas üldse jõuti ideele taotleda raha otse välismaalt. Intervjuudes osalenutest ühe noorema ühenduse puhul seostus see konkreetse inimese kogemusega õpingutest välismaal ning kui tal Eestisse naastes tekkis idee tegeleda noortega, sai ta tugineda oma tutvustele teistes riikides. Teisel juhul avanes vanemate ühenduste gruppi kuuluva organisatsiooni jaoks võimalus suhelda teiste riikidega koos Eesti astumisega Euroopa Liitu ja nii tekkisid ka võimalused välismaalt toetust taotleda.

Ülevaate olulistest finantseerimisallikatest vastavalt intervjueeritud ühingute tegevusvaldkonnale ja asutamisaegale esitab järgmine tabel.

Tabel 4.2 Finantseerimise allikad ühingute lõikes tähtsuse järgi

Ühingu tegevusvaldkond (asutamisaeg)	1. allikas	2. allikas	muud allikad
Heategevus (2012)	Sponsorid	-	-
Kogukond (2008)	EMSL	AEF	-
Kogukond (2014)	KÜSK	MISA	-
Kultuur (2001)	KOV tegevustoetus	Hasartmängumaksu Nõukogu, KÜSK	-
Kultuur (2005)	Kultuurikapital	KOV toetus	Hasartmängumaksu Nõukogu, omatulu

Ühingu tegevusvaldkond (asutamisaeg)	1. allikas	2. allikas	muud allikad
Noorsootöö (1991)	Erasmus+	Euroopa Nõukogu Noortefond	-
Noorsootöö (1996)	Omatulu	Hasartmängumaksu Nõukogu	Erasmus+, HEAK
Noorsootöö (1992)	Fondid (täpsustamata)	-	-
Noorsootöö (2007)	KOV projektitoetused	-	-
Noorsootöö (2008)	KÜSK	MISA	AEF, Euroopa Noored, Hasartmängumaksu Nõukogu, Põhjamaade Ministrite Nõukogu, Erasmus+ jt
Noored (2010)	Erasmus+ jt fondid	KOV projektitoetused	-
Noored (2013)	Erasmus+	Siseministeeriumi projektitoetus	-
Sotsiaalvaldkond (1999)	Riigieelarveline toetus	-	-
Sotsiaalvaldkond (2008)	KOV toetus	Valdkondlik katusorganisatsioon	-
Sotsiaalvaldkond (2011)	KOV toetus	-	-
Sotsiaalvaldkond (2013)	Sponsorid	Omatulu	Riigieelarveline toetus
Vaba aeg (2004)	KIK	Omatulu	-
Noorsootöö, vaba aeg (2009)	KÜSK ja AEF (Vabaühenduste fond)	Euroopa Noored	KOV toetus, omatulu, pangalaen
Noorsootöö, vaba aeg (2010)	Euroopa Noored (SA Arhimes)	KOV toetus	Omatulu
Sotsiaalvaldkond (2005)	Hasartmängumaksu nõukogu	KOV toetus	KOP

Intervjuudes osalenutel oli kõige enam kohalikest fondidest kogemusi KÜSK-st rahataotlemisel (mis oli üks peamistest finantseerimise allikatest kokku nelja ühenduse jaoks). Fondidest olid populaarsed veel ka: Erasmus+ (3), MISA (2), Euroopa Noored (2), Avatud Eesti Fond (2) ja Hasartmängumaksu Nõukogu (2). Vaatamata KOV-de toetuste summade väiksusele oli siiski kokku 8 ühingu jaoks tähtsal kohal riigi või KOV-i toetused.

Tuleb märkida, et rahastajatest pälvis palju kriitikat MISA nii Tallinna kui ka Narva ühingute esindajate poolt ja seda eeskätt seoses aruandlusega:

„Minu kui raamatupidaja arvamuse järgi on MISA-l just finantsiline aruandlus košmaar – palun, telefonikõnede väljatrükk koos märgistustega, millised kõned olid projektiga seotud ja millised mitte...“ (Noorsootöö 2007).

„Aruandlus on jube... kunagi sain 600 krooni ja kirjutasin aruandlust kolm kuud...(…)... ütlesin: mitte kunagi enam...“ (Noorsootöö 1991).

„Kui sa oled läbinud MISA „aruandluse kooli“, siis võid kirjutada kõikidesse fondidesse“ (Noorsootöö 2007).

Mitmed ütlesid, et nad küll proovisid ja ka said taotletud summad, aga nii taotluse kokkupanemine kui eriti aruandlus võttis keskmisest palju rohkem aega. Täiendavalt kritiseeriti asjaolu, et MISA soovib osalejate tegevustes osalemise tõendusena isikukoodidega nimekirju, mis tekitab ühelt poolt asjatut administreerimiskoormust, teisalt väljendab usaldamatust raha taotleja suhtes ja kolmandaks tekitab osalejate isikuandmete anonüümsuse tagamisega seoses uusi riske juurde.

KÜSK ja Erasmus+ olid seevastu kõige „sõbralikumad“ fondid (kuigi üks Narva respondent kaebas, et KÜSK-il on liiga lühikesed tähtajad projektide esitamiseks). Erasmus+ populaarsust mõjutas lihtne taotlusvorm ja venekeelse konsultandi olemasolu. Siinkohal tuleb märkida, et põhjalik tagasiside esitatud taotlustele ja hindamiskriteeriumide seletused on ühingute jaoks äärmiselt olulised. Väga hea tagasisidega tõusiski esile just KÜSK. Leiti, et kui ei saa ka taotletud raha, siis vähemalt oli hea saada tagasisidet – see veenis taotlejat, et inimesed, kes raha jaotavas asutuses töötavad, mõtleavad taotlejaga kaasa. See tekitas ka tunde, et riik aitab - oli näha, et ka rahastajad tahavad, et taotlenud ühendused edaspidi suudaksid paremini taotlusi koostada.

Ettevõtete poolset sponsorlust kasutatakse võrdlemisi vähe. Üks näide oli selle kohta, kuidas alustava ühenduse rajajaid toetasid nende abikaasadele kuuluvad ettevõtted, kuni nad mõistsid, et see ei aita kokkuvõttes organisatsioonil lisaväärtust luua, kui kogu raha tuleb sealt. Intervjueeritustest vaid ühe ühenduse esindaja helistab ja küsib ise ettevõtetelt toetust. Oli esindatud ka majandamismudel, mis põimis mitme erineva vabaühenduse ja ühe OÜ eelarvelised võimalused ühiste eesmärkide saavutamiseks ja planeeritud tegevuste läbiviimiseks ka juhtudel, kui ühe või teise vabaühenduse taotletud toetused jäid rahuldamata.

Kui intervjuu käigus paluti võrrelda venekeelsete võimalusi eestikeelsete ühendustega, siis vastajad ei pidanud võimaluste osas määravaks töökeelt kui sellist, vaid tõid välja seda, et Eestis saavad raha need, kel on tuttavaid. Tuttavate kaudu liigub informatsioon rahastamisvõimaluste ja tingimuste kohta kiiremini ja paremini ning taotluste ettevalmistamisel on võimalik abi ja tuge saada kergemini. Kuivõrd vastajate hinnangul on just venekeelsete ühenduste esindajail vähem tutvusi otsustavatel positsioonidel, siis see on ka põhjus, miks nad saavad vähem raha. Siiski, tajudes olukorda sellisena, võivad organisatsioonid kujundada erinevaid toimetulekustrateegiaid. Näiteks selgitas üks intervjueeritu, et kui ta annab oma ühenduse nimel sisse toetuse taotluse, siis ta uurib, kes on komisjonis, ja hakkab neid läbi helistama, et tutvustada oma taotlusega seotud ideid ja selgitada nende vajalikkust. Tuleb tunnistada, et see strateegia pälvis vähemalt intervjuu kontekstis teistelt osalejatelt negatiivse reaktsiooni.

Teisalt sedastati, et rahastamisvõimalused pole päris võrdsed ka seetõttu, et venekeelsetel organisatsioonil on raskem kirjutada toetuste taotlusi heas eesti keeles. Vahel on siin väljapääsuks see, et kasutataksegi teiste inimeste abi, makstes neile taotluse kokku kirjutamise

või kokkupanud taotluse tõlkimise eest. Üks esindaja nooremate ühenduste grupist avaldas arvamust, et oleks hea, kui oleks võimalus kirjutada vene keeles, sest eesti keeles kirjutamine võtab mitu korda rohkem aega ja ressursse. Samas toodi teises grupis näide, et ühel riiklikul konkursil pakuti võimalust kirjutada taotlusi vene keeles, kuid pärast selgus, et venekeelsetest ühendustest keegi toetust ei saanud. Arutellu tekkis irooniline toon, et see ei olnud kindlasti seotud sellega, mis keeles oli taotlus kirjutatud.

Intervjueritud ühenduste esindajate hinnangul võiks erinevatel fondidel olla sarnased nõuded toetuste taotlemisel - võibolla mitte päris samasugused tingimused, aga enamvähem samasugused nõuded taotlusele ja aruandlusele, et ei peaks kogu aeg ümber õppima. Osad ühendused esitavadki aja ja energia säästmiseks taotlusi koguaeg ühele ja samale fondile, mille tingimusi ja nõudeid nad juba teavad, mis on neil selgeks õpitud, ja jätavad teised võimalused ühenduse rahastamise mitmekesistamiseks ja suurendamiseks kasutamata.

Mitmed organisatsioonid rahastavad oma tegevusi ka omatulu ja sponsorite toetuste arvelt. Näiteks ürituse korraldamisel saadakse toetust väikeettevõtjatelt, kes annetavad mõne oma toote, mis valmistatakse näiteks silmas pidades konkreetset sündmust. Organisatsioon omakorda müüb need, et oma tegevust rahastada.

Vabaühenduste projektipõhist toimimist hindasid fookusgrupis osalejad pigem halvaks tegevusmustriks, sest ühendused saavad planeerida tegevusi ainult projektide ajaks, mis sageli on lühiajalised, ning puudub stabiilsus ja kindlustunne. Kuid põhimõtteliselt leiavad ühenduste esindajad, et on hea, et sedalaadigi rahastust üldse on. Seega ei pea intervjueritavad üldse realistlikuks soovida, et neil võiks olla stabiilne rahastus. Tulenevalt tegelikest oludest ja senistest kogemustest leiti, et ka kaheaastase kestusega projekti tuleb hinnata väga heaks saavutuseks ning viieaastane projekt on juba uskumatult positiivne, sisendades kindlustunnet ja tagades ühenduse toimimise stabiilsuse.

4.4 Koostöökogemused ja -vajadused

Vabaühendused teevad koostööd väga erinevate partneritega alates teistest ühendustest ja kohalikest omavalitsusest ning lõpetades riigiasutuste ja ministeeriumitega. Rühmaintervjuudes arutleti ka erinevatel koostööga seotud teemadel, räägiti nii koostöö partneritest kui ootustest ja vajadustest seoses koostööga.

Intervjuudest selgus, et kuigi peaaegu kõik ühingud suhtlevad kas samas valdkonnas tegutsevate ühingute ja/või avaliku sektoriga, sõltub koostöö ulatus asukohast. Nimelt, Tallinnas tegutsevatel ühingutel on kontakt- ja koostöövõrgustik laialdasem kui Ida-Virumaa omadel. Tallinnas tegutsevate organisatsioonide (v.a. sotsiaalhoolekandeteenuseid osutavad ühendused) koostöövõrgustik laieneb pidevalt, hõlmates avalikku-, era- ja kolmandat sektorit, sellal kui Ida-Virumaal on kontaktoõrgustik piiratum. Ida-Virumaa ühingute esindajad polnud ühel meelel selles küsimuses, kas tasubki rohkem kontakteeruda teistes maakondades tegutsevate ühingutega või mitte.

Koostöö avaliku sektoriga

Koostöö avaliku sektoriga toimub nii Tallinnas kui ka Ida-Virumaal, nii Tallinn kui Narva aitavad mõnedel ühingutel üüri- ja kantseleitarvete kulusid katta regulaarsete tegevustoetuste kaudu, kuid kummagi linna puhul ei taga pakutavad summad ühingutele vajalikku

kindlustunnet. Sotsiaalvaldkonna ühendustega on teine lugu, nende koostöö KOV-ga põhineb lepingute alusel teenuste osutamises ja kuna lepingud on tavaliselt pikema perioodi peale, siis on neil ühendustel ka tänu stabiilsele rahastamisele suurem kindlustunne. Lisaks kohalikule omavalitsustele teevad osad Tallinna ühendused koostööd ka ministeeriumite ja isegi Riigikoguga.

Võib öelda, et kõik intervjueritud ühendused proovivad teha koostööd kohaliku omavalitsusega, aga kuna otseselt rahalises mõttes võib sealt saada väga vähe tuge, siis ei näi olevat väga otstarbekas energiat sellele panustada. Kohati kritiseeriti konkreetse omavalitsusüksuse toimimist, tajudes sealset olustikku mõnevõrra korruptiivsena. Sama kinnitavad kaudsetel ka muude teemade arutlemisel kõlama jäänud tõdemused, et vene töökeele ühenduste silmis on raha jaotamisel olulisel kohal tutvused. Tutvused mängivad olulist rolli edukal taotlemisel vaatamata ühenduse töökeelele, see tähendab, et mitte ainult eestikeelsetel ühendustel ei ole kergem rahastust saada tänu tutvustele, vaid ka need venekeelsed ühendused, mis on saanud rahastavale üksusele „tuttavaks“, on teistega võrreldes eeliseisus ka olemuslikult avalikel konkurssidel. Seepärast sooviksid ühenduste esindajad, et kõikvõimalikud konkursid ja rahajagamise otsused oleksid senisest läbipaistvamad.

Lisaks koostööle kohaliku omavalitsusega uurisime ka kogemusi koostööst riigiga. Mõneti käsitlesid intervjueritud ühenduste esindajad näiteks ka KÜSK-i riikliku asutusena. Teise näitena saab välja tuua, et üht konkreetset ühendust tunnustas ja toetas üks Riigikogu saadik isiklikult ja seda koostöösuhet käsitleti kui koostööd riigi tasandil.

Täpsustades rühmaintervjuides osalejate kokkupuuteid ministeeriumi tasandil poliitika kujundamisega või arengukavade edendamiseks, selgus, et sellise suunitlusega koostöökogemusi väga palju just ei olnud. Need ühendused, mis poliitika kujundamise protsessides olid osalenud, väitsid, et nende poole on pöördutud ja küsitud teatud küsimustes nende arvamust. Nad on ka omalt poolt arvamused esitanud, olles ise küll väga skeptilised selles osas, et seda ka arvesse võetakse. Seega peetakse sellist toimimist riigi poolt pigem formaalseks ja ideaalis oodatakse riigilt tõsisemat ja sisukamat suhtlemist kolmanda sektori esindajatega. Fookusgruppides osalenud väljendasid suurt huvi poliitika kujundamises osalemise vastu, kuid samas soovisid, et neid ka võetaks tõsiselt, et nende arvamustega arvestataks.

Koostöö erasektoriga

Kõige tõhusam koostöö erasektoriga on noorsootöö ja heategevusega tegelevatel Tallinna ühendustel, ja see väljendub nii rahas (sponsorite abi, mis kehtib eelkõige heategevusorganisatsiooni puhul) kui ka toiduga varustamises jmt toetuses. Tallinna noorteorganisatsioonide esindajad rõhutasid, et kuigi tasuta toitlustamist üritustele on võrdlemisi lihtne sponsorluse korras hankida, ei pruugi see aga alati vastata vajadustele (nt on sponsororganisatsioon noorte ürituse tarvis pakkunud õlut, kuid mitte limonaadi). Paljudel osalenud vabaihenduste esindajatel puudus kogemus ettevõtete poole sponsorluse saamiseks pöördumisest. Osalejad ütlesid, et nende arvates suuremad ettevõtted, kellel oleks raha, mida jagada, ei ole sedalaadi koostööst huvitatud. Samas toodi ühes intervjuus näide, kus noortega tegelevale ühendusele eraldati hulk kummisaapaid, mida ühendus ei olnud ise küsinud, kuid mida kasutatakse tänulikult veel aastaid hiljemgi. Osaleja, kes selle näite arutelu käigus tõi, arvas, et taoline pakkumine tulenes sellest, et abi saaja näol oli tegemist mõnevõrra tuntud organisatsiooniga. Siiski, üldjuhul intervjueritud ei uskunud, et ettevõtetelt saab vajadusel reaalselt toetust. Siiski, mõnede ühingute esindajad väljendasid soovi õppida ettevõtjatega suhtlema (kuidas nende poole abi saamiseks pöörduda), kuna on arvamusel, et kolmanda ja

erasektori koostöö potentsiaal on enamasti alakasutatud. Võimalik, et edukate koostöökogemuste väljatoomine vabähendustele suunatud koolitustel, üritustel, infopäevadel ja erinevates informatsiooni materjalides kummutaks neid kujutlusi ettevõtete huvipuudusest ja ergutaks enamaid ühendusi ka ise ettevõtete poole pöörduma.

Kui tehti koostööd välismaa ettevõtete või KOV-dega, siis see seisnes ennekõike ühiste projektitaotluste koostamises ja näiteks lastele või noortele mõeldud (vahetus)laagrite korraldamises. Seda tegevust motiveerib tihtipeale kohaliku rahastusega võrreldes kergemini kättesaadav ja pikemaks perioodiks mõeldud toetused, mille kasutamise üle on hiljem vaja esitada ka oluliselt vähem mahukam aruandlus.

Koostöö teiste ühendustega

Peaaegu kõik fookusgrupi intervjuudes osalenud mittetulundusühingud, väljaarvatud sotsiaalteenuseid osutavad ühendused, teevad koostööd teiste kolmanda sektori ühingutega. Igal Tallinna rühmaintervjuus osalenud ühendusel on üks-kaks püsivat koostööpartnerit, kellega nad töötavad pidevalt. Ühes intervjuus osalesid esindajad kahest ühendusest, kellest üks oli teisest välja kasvanud, ja nagu selgus, sidus neid omavahel jätkuv ja pidev koostöö samas tegevusvaldkonnas. Erandlikuks näiteks koostöövajaduse puudumisest oli ühendus, mis tänu riigi poolt rahastatud viieaastasele projektile ei näinud mingit põhjust kellegagi veel lisaks koostööd teha, kuna kindel rahastus võimaldab vajaduse korral teenust sisse osta. Enamike osalenute hinnangul on aga koostöö teiste vabähendustega eesmärkide saavutamiseks, kontaktide loomiseks, kogemuste jagamiseks vms põhjusel siiski vajalik ja soovitatav.

Üks vanemate ühenduste esindajatest rõhutas eraldi, et teisi vabähendusi tuleks käsitleda mitte konkurentide, vaid koostööpartneritena:

„Me peame lahti saama ettekujutusest, et kui me kohtume inimestega, kes tegelevad sarnaste asjadega, siis hakkame konkureerima - ei, me hakkame hoopis koostööd tegema! (...) Alles siis asi liigub“ (Noorsootöö 1991).

Nii Tallinna kui ka Narva intervjuudes osalenud ühenduste esindajad olid seda meelt, et fookusgrupile sarnaseid kohtumisi tuleks korraldada rohkem, et edendada koostööd ühingute vahel, sest sellised kohtumised aitavad lahti saada teiste ühenduste konkurentidena tajumisest ning ühiselt oma tegemistest ja kogemustest arutamine aitab mõista, et teised vabähendused on pigem partnerid, kellel on sarnased eesmärgid ja huvid, ning koostöös on võimalik palju enam saavutada kui üksi. Siinkohal tuleb lisada, et intervjuude käigus andsid osalejad üksteisele nõuandeid erinevates küsimustes ning vahetasid omavahel ka kontakte, leides endale osalejate seast tuleviku koostööpartnereid.

Kuigi intervjuueeritud venekeelsete ühenduste esindajad ei näe otseselt takistusi koostööks eestikeelsete ühingutega, tehakse koostööd siiski pigem venekeelsete ühendustega. Põhjuseks toodi nii vajaduse puudumist (näiteks ei peetud vajalikuks koostööd teha seetõttu, et venekeelsed ühingud tegelevad just venekeelse auditooriumiga ja eestikeelsed ühingud ei saaks sellele eesmärgile jõudmist kuidagi toetada), venekeelsete ühingute erilist rolli ühiskonnas kui ka huvi/initsiatiivi puudus, sh eestikeelsete ühingute poolt:

„Me ei käi eestikeelsetel heategevuslikel koosviibimistel. Me oleme küll teadlikud nende olemasolust, kuid meil on kaks erinevat sektorit. Isegi need eestikeelsed ühingud, kellega me teeme koostööd, ei kutsu meid...“ (Sotsiaalvaldkond 2013).

„Kuna suurem osa ühingutest on arusaadavalt eestikeelsed ja seal ei ole venelasi, liiatigi neid, kes tegeleksid venekeelsete vabatahtlike ja sihtrühmaga, järelkult sellel seltskonnal peaaegu pole kontakte venekeelse ühiskonna osaga“ (Kogukond 2014).

„(...) venelased suhtuvad oma auditooriumisse natuke teistmoodi kui eestlased. Eestlased ei hakka sellega tegelema“ (Noorsootöö 1996).

Omavahelist koostööd takistavad lisaks vastastikusele huvipuudusele ka süstematiseerimata info üleküllus ja see, et pole katusorganisatsioone, mis mõlema töökeelega ühendused kokku tooks ja ühiste eesmärkide nimel koostööle ergutaks. Arutluses koostöö olulisuse üle vastandati praegune olukord, kus omavahel tuntakse lähemalt paari-kolme organisatsiooni, kellega koostööd tehakse, nn ideaalse olukorraga, kus on olemas katusorganisatsioonid, mis teatud valdkonnas toimetavaid inimesi ja organisatsioone enda ümber koondavad, kõigile ühesugust ja ühises vormis informatsiooni vahendavad. Sellise ideaalse koostöö korralduse rõhutamisest hoolimata tuleb tõdeda, et kui koostööd tehakse, siis ei ole fookuses mitte õppimine, uute teadmiste ja oskuste saamine, vaid pragmaatilisem soov konkreetseid tegevusi ellu viia. Nii näevad intervjueeritud katusorganisatsioone lisaks informatsiooni koondamiseks ja levitamiseks vajalike kanalite ka kui eestikeelsete organisatsioonidega legitiimselt koos tegutsemiseks võimalusi loovaid platvorme.

Ühe intervjuus osalenu organisatsioon oli harjunud tegema koostööd ühe eestikeelse organisatsiooniga, näiteks kaasatakse neid, kui eesti töökeelega ühendusel on huvi oma tööd suunata ka venekeelsele auditooriumile. Selle venekeelse organisatsiooni positsioon on võrreldes teistega tugevam ja nad tõdesid, et kuigi neil ei ole probleemi seoses töökeelega – oodatakse, et tulgu eestikeelsed kui ka venekeelsed lapsed koos – siis tegelikkuses ei ole nende sihtrühma seas palju eestikeelseid lapsi. Põhjuseks toodi, et eesti emakeelega lastel on palju alternatiivseid võimalusi, venekeelsetel aga vähem.

Kaks ühendust, mis taotleavad oma tegevuste rahastamiseks toetusi välismaalt, ka töötavad nii siin kui välismaal. Näiteks vanemate grupis oli selline noortevahetusele suunatud ühendus, kes saadab lapsi välismaale laagrisse ja võtab vastu välismaalasi, kes tulevad siia. Selgus, et valdavalt vahendavad nad välismaale eesti kodukeeleaga lapsi. Täpsustades üle just venekeelsete laste kohta võis aga aru saada, et muidugi töötaks organisatsioon meelsasti ka nendega, aga nad ei tule. Põhjenduseks tõi ühenduse esindaja, et võib-olla nendeni ei jõua piisavalt vajalikku informatsiooni. Kui tahetakse kutsuda või teavitada venekeelseid inimesi, siis samas teatakse, et vaja on sõnumeid edastada ka vene keeles. Näiteks toodi Tallinnas elavad vene kodukeeleaga noored, kes üldjuhul räägivad eesti keeles, kuid ikkagi jõuab nendeni kindlamini emakeelne/venekeelne info.

Ühes intervjuus osales esindaja sellisest ühendusest, mis tegeles lisaks venekeelsele ka eestikeelse sihtgrupiga. Eesti keeles suhtlevatele sihtrühmadele tegevuse suunamine polnud seal isegi eraldi eesmärk, vaid tulenes sellest, et ühenduses tegutsevad vene emakeeleaga inimesed töötasid välisprojektides ja rääkisid selle raames rohkem inglise keeles. Välisprojektiga seoses korraldati tegevusi, mis tekitasid huvi ja pälvisid heakskiidu ka sama valdkonna eestikeelsete ühenduste seas. Sama kehtis ka vastupidi – nemad tundsid ise huvi viimaste tegutsemiste vastu. Seejuures omavahel suheldi siiski inglise keeles. Samas, selline valdkondlik koostöö jätkub ka praegusel hetkel.

4.5 Võrgustikud, katusorganisatsioonid ja tugistruktuur

Edukaks koostöök on oluline teada, mis toimub ümberringi ja mida teised teevad. Samuti on oluline endast ja enda tegemistest teisi teavitada. Uurisime fookusgrupis osalenutelt, kui oluliseks nad teavitamist peavad, kust ja kuidas nad informatsiooni hangivad ja kuidas enda tegemisest teistele teada annavad. Samuti arutleti tugistruktuuri rolli ja edukuse üle vabaihenduste tegevuse toetamisel ja edendamisel.

Kuidas saadakse teada, mis Eesti vabakonnas toimub? Osalejad tunnetasid, et informeeritus jätab soovida. Kõikvõimalikku informatsiooni on väga palju, näiteks internetis, aga kõige õigemad leida ja välja valida on raske. Infot otsitakse vastavalt oma eesmärkidele, tehakse spetsiifilisi päringuid ja jälgitakse uudisvooge. Seega ei saa öelda, et vabaihendid ei oleks informeeritud. Kuid vaatamata sellele nad tunnevad, et nad pole piisavalt hästi informeeritud – vajadust tuntakse rohkem süstematiseeritud informatsiooni järele. See on koht, kus vabaihenduste esindajad näevad olulist rolli just katusorganisatsioonidel: et nad ei peaks ise kogu infotulvast vajalikku välja filtreerima, võiks ühenduste jaoks valdkondlik katusorganisatsioon teha juba eelselektiooni. Nii oleks ka võimalik eesti- ja venekeelsetel organisatsioonidel saada valdkonna kohta kogu vajalik ja aktuaalne info ühesugusena ja samaaegselt. Samuti loodetakse, et katusorganisatsioonide kaudu oleks ehk võimalik korraldada ka seda, et kõik vabaihendid ühtviisi teaks, kes veel valdkonnas tegutsevad, kes on olulised isikud, mis on teoksil ja milliseid rahastamisprogramme lähitulevikus avatakse jne.

Kodanikühiskonna tugistruktuuri institutsioonid justkui peaksid samuti olema vabakonnas toimuva kohta informatsiooni koondajad ja edastajad. Intervjuudes osalejad aga ei hinnanud eriti kõrgelt nende senist tegevust ja seda, kuidas nad venekeelsete ühenduste informeerimisega toime tulevad. Näiteks EMSL-i korraldatavat venekeelset infoportaali ega uudiseid keegi osalejatest informatsiooni saamise allikana isegi ei maininud.

„Oletame, et projekti tegevustesse on vaja kaasata 15 ühingut. Kellele KÜSK saadab kutse? Ta lisab uudiskirja. Aga kes seda loeb? Mõni loeb, mõni mitte. See on juba isiklik asi. (...) Siis hakkad helistama neile, keda tead... (...) ja kahjuks jälle kaasad ühinguid projekti tegevustesse isiklike sidemete kaudu“ (Noorsootöö 2008).

Ühe organisatsiooni esindaja, kes tegeleb projektides osalenud noortega, kirjeldab seda niimoodi:

„Oletame, et me saadame kirja eesti keeles – kindlasti, nad saavad seda lugeda, samuti pole küsimust, kas saavad sellest aru, kuid nad tõenäoliselt kustutavad selle – noh, venelasele tuleb kiri eesti keeles – ta kustutab selle. Me püüame kirju dubleerida – see natuke aitab. Noh, üldiselt, idee on selline, et venelased, vaatamata sellele et need – noored inimesed – osakavad eesti keelt, nad eeldavad, et nendega suheldakse vene keeles“ (Noorsootöö 1991).

Lisaks toodi välja, et KÜSK-i venekeelne uudiskiri tuleb eestikeelsest märksa hiljem, seega ka vastav informatsioon jõuab nendeni hilinemisega.

Küsimus sellest, kuidas teavitatakse avalikkust ja sihtgruppi oma organisatsiooni tegevustest, ei leidnud osalejate seas erilist vastukaja – pöörduiti sama narratiivi juurde, et informatsiooni on väga palju ja raske on oma infokildudega seal nõ silma paista. Sellest võib järeldada, et küllalt suures osas mingit teavitamist teadlikult ei korraldata, ühelt poolt ei ole energiat ja aega sellega

tegeleda ja teiselt poolt valitseb usk, et informatsiooni ülekülluse tingimustes enda tegevustest massiteabevahendite kaudu teavitamine ei ole efektiivne. Esineb küll erakordselt hea nähtavusega ühendusi, näiteks oli üks osaleja, keda oli kutsutud ETV-sse (selles konkreetses näites ei olnud kutsujaks ETV+) ja kes selle tulemusel hakkas saama ka rohkem rahalist toetust, kuna nende tegevus läks vaatajatele korda. Samas oli tegemist telekanali poolse kutsumisega, mitte ühenduse enda initsiatiiviga.

Nii Tallinna kui ka Narva ühingud – eriti noorteorganisatsioonid – kasutavad oma tegevuste kajastamiseks sotsiaalmeediat, eelkõige Facebooki. See võimaldab neil kiirelt ja efektiivselt jõuda just neile vajaliku auditooriumini, kuna noored ei pruugi lugeda ajalehti ega kuulata raadiot:

„Me ei reklaami ennast – me peame blogi Facebookis. Kui meil toimub mingi üritus – laeme fotod üles ja märgime meie noori, kui sa oled märkinud 20 inimest ja neil on sõbralistis veel 300, siis kujutate ette skeemi?.. (...) ... Kui me tuleme Raadio 4 eetrisse kell 8 hommikul, siis vaevalt, et keegi noortest meid kuulab... siin me informeerime pigem noorte vanemaid või isegi vanavanemaid“ (Noorsootöö 2003).

Teisalt väärtustatakse ikkagi otsekontakte, eriti veel isiklikku silmast silma kontakti. Oluliseks peeti, et oleks oma leheküljel veebis, kus oleks info jooksvalt üleval, samuti selgitati, et kui korraldatakse näiteks midagi noorte jaoks, siis saadetakse info koolidesse – aga siiski tulevad selle teavituse peale kohale vähesed ja pigem on tõhus isiklik kontakt:

„[Kõige efektiivsem] on informatsiooni jagamine isiklike kontaktide kaudu, noh ütleme, noored osalevad projektides, tulevad tagasi, teevad väikesi esitlusi koolides - kus nad olid, mida tegid, näitavad fotosid sotsiaalvõrgustike kaudu. Kõik jagavad fotosid, videoid, kus nad olid, mida tegid - ja rahvas saab tasapisi teada...“ (Vaba aeg/noorsootöö 2010).

Lisaks avatud gruppidele kasutavad vabauhendused ka kinniseid Facebooki gruppe, kus nad suhtlevad privaatses keskkonnas ning jagavad ühingusisest informatsiooni. Siiski, arvestades valdkonda, ei asenda veebikohtumised reaalseid kohtumisi ja sõnavõtte teistes meediaruumides (nagu TV, raadio, kuulutused jne).

Uurisime rühmaintervjuudes osalenute käest, milliseid tugiteenuseid nad on kasutanud oma organisatsiooni arendamiseks ja milliseid vajaksid kõige enam. Kui ühenduse töös on vaja nõu või abi – seda tuleb peamiselt ette just taotluste kirjutamise faasis, mitte aga teistes organisatsiooni töö etappides – siis käiakse koolitustel-seminaridel. Suurem osa ühingute esindajatest on käinud erinevate fondide ja MAK-de poolt korraldatud konsultatsioonidel, infopäevadel ja üritustel, kuid paljud olid seda meelt, et seal tuleks rohkem jagada praktilisi näpunäiteid, mitte pidada loenguid (näiteks teha läbi projektitaotluste kirjutamine lähtudes konkreetsest ühendusest ja tema ideedest). Projektide kirjutamine tekitab paljude jaoks kõige rohkem muret, eriti alustavate ühingute jaoks:

„Mul kirjalik osa ei ole kuidagi... Olen käinud kursustel – noh, ei saa selgeks! Sooviks vähemalt vaadata, kuidas normaalselt kirjutatakse – kuid mul pole kedagi, ma istun üksi ja kui kellelki nõu küsin, siin saan ebaadekvaatseid vastuseid. Seepeale tõmbun tagasi ja mõtlen: „noh, kõik on selge siis“ ... (...) [koolitustel] näidatakse küll ette, kuid kõik on ebaselge - kirjutage siia seda, siia seda... Aga kuidas minu ideega? Kui ma soovin raha üüri tasumiseks? Kuidas seda ilusasti kirjutada?“ (Sotsiaalvaldkond 2011).

Seega soovitakse üldsõnalise juhendamise asemel pigem heade taotluse näidiseid või siis koos juhendajaga oma ühenduse eesmärkide saavutamiseks vajaliku taotluse läbi kirjutamist. Senine praktika näitab, et kui ise hakkama ei saada, siis leitakse inimene, kes taotlusi kirjutab kas siis ühendusest endast või raha eest väljast poolt. Samas pakuti ka välja, et selline teenus võiks olla osa tugiteenustest, või siis alternatiivina ka seda, et taotlusi võiks kirjutada vene keeles, mis teeks olukorra mõnevõrra kergemaks. Samas sellist võimalust eriti realistlikuks ei hinnatud:

„Oleks hea, kui oleks mingi inimene või organisatsioon, mis aitab projektide kirjutamisel: sa tuled ja nad kirjutavad sinu projekti koos sinuga“ (Sotsiaalvaldkond 2013)

„Mulle tundub, et projektide kirjutamine on omaette elukutse...“ (Noorsootöö 1996).

„Tuleks pakkuda võimalust kirjutada projekte vene keeles, see on sinu emakeel, sul oleks palju lihtsam esitada projekti sinu emakeeles“ (Heategevus 2012).

Tunnistatakse, et kuna erinevatel rahastamismehhanismidel on erinevad tingimused, siis on nõu saada kokkuvõttes ikkagi raske. Seetõttu vahel valitaksegi välja üks organisatsioon, kelle programmidele keskendutakse toetuste taotlemisel ja kelle keel detailideni ära õpitakse. Väga kasulikuks peetakse rahastajate poolt saadud tagasisidet, eriti kiidetakse selles osas Erasmus+ programme. Osalejad tõid mitmeid näiteid ja tunnistasid, et selline tagasiside andmine ühelt poolt aitab taotlusi paremaks muuta, teiselt poolt aga näitab, et neist hoolitakse, neid soovitakse aidata. Samamoodi ollakse väga tänulikud venekeelsete konsultatsiooni võimaluste eest. Mitmed rahastajad pakuvad venekeelset konsultatsiooni, mitte ainult eraldi korraldatud infopäevadena vaid ka tööle võetud venekeelse konsultandi näol. Just viimast varianti hinnatakse venekeelsete ühenduste esindajate poolt väga kõrgelt, sest nende poole saab jooksvalt pöörduda taotlusi koostades ja kiireloomulistes küsimustes kiiresti vastuseid ka telefoni teel. Mitmete rahastajate poolt korraldatud infopäevad toimuvad aga sageli tööpäeviti ja tööajal, mistõttu on inimestel, kelle jaoks vabaühendus ei ole põhitöökoht, väga keeruline kohale minna. Ka konsultatsiooni hea korralduse poolest tuuakse taas esile Erasmus+ programme. Aga ka MAK-de poolsed konsultandid leiavad mitme intervjuueeritu poolt ära märkimist ja kiidusõnu:

„ ... (...) ... probleem kirjutada eesti keeles, inglise keeles ... kuid see on selline pseudoprobleem, sest kirjutad valmis ja lased tõlkida ... vabatahtlikel või maksad 20-30 eurot tõlkimise eest ... (...)..., kuid teine küsimus – kui fondis on olemas vene keelt kõnelev inimene, kellele saad iga hetk helistada ja ... eesti keeles võid õigesti või valesti küsida, aga vene keeles võid vabalt rääkida ja ei pea muretsema, et ta peab ennast pingutama, et sinust aru saada.. (R5: ilma keelebarjääriga), ja, ja ... see on muidugi samuti suuresti abiks“ (Noorsootöö 2008).

Osalejad toovad välja ka terve hulga häid näiteid tugiteenustest, millest on olnud neile väga palju kasu. Näiteks KÜSK-i korraldatud vabaühenduste arenguprogrammis olid mitmedki intervjuueeritud esindajad osalenud ja hindasid neid programme kõrgelt:

„Ütleme , seesama KÜSK. Meil oli üks projekt, mille eesmärk ei olnud maailma päästmine, vaid meie endi arenemine; ma ei ütle, et oleme teinud metsiku hüppe, aga see pani mõtlema asjadele, mille kallal tuleb veel tööd teha.“ ... (...) ... Jah, [see programm oli] mõeldud organisatsiooni arendamiseks. Kõik ju teavad, et projektid

kavandatakse sihtrühma jaoks ning enamasti jäävad enda vajadused tagaplaanile, kuigi soov püsib ja sa mõistad, et tuleb midagi ette võtta ja pigem varem kui hiljem. Selline võimalus on tekkinud ja me oleme töötanud paljude erinevate fondidega (ausalt öeldes võib olla ma ei jälgi neid võimalusi eriti hoolikalt), nii et sellele samuti tuleks pühendada oma tähelepanu“ (Vaba aeg 2004).

Mis puudutab katusorganisatsioone, siis suurem osa ühingute esindajatest kinnitasid, et nende ühendusel selline asjakohane organisatsioon puudub. Need vähesed ühendused (peamiselt sotsiaalvaldkonnas), mis kuulusid katusorganisatsiooni, ka hindasid kogemust positiivselt. Just valdkondlikest, kõiki Eestis tegutsevaid vabaühendusi (vaatamata nende töökeelele) ühendavatest katusorganisatsioonidest tuntakse tegelikult väga puudust. Selle teema juurde jõuti ikka ja jälle tagasi erinevate intervjuu küsimuste juures. Nii eesti- kui venekeelseid ühendusi ühe katuse alla koondavate organisatsioonide loomine aitaks osalejate hinnangul kaasa tõhusama koostöö arendamisele erineva töökeele ühenduste vahel ja võimaldaks kaasata venekeelset elanikkonda enam vabakonna tegemistesse. Vähem oluline ei ole ka ootus, et taolised katused aitaksid venekeelseid ühendusi nähtavamaks teha ja nende mainet parandada. Eelpool juba leidis kajastamist ka taoliste katusorganisatsioonidele seatud ootused infovälja korrastamise ja ühtlustamise osas – nende rolliks oleks valdkonna olulise informatsiooni koondamine ja kõigile ühiselt ning samaaegselt edastamine. Samuti võiksid need katusorganisatsioonid olla platvormiks, kust leida informatsiooni teiste samas valdkonnas tegutsevate ühenduste kohta. Vähe ollakse teadlikud sellest, millised eestikeelsed ühendused valdkonnas tegutsevad, aga palju parem ei ole teadlikkus teistest venekeelsetest ühendustest. Seda illustreerib ka see, et uuringu käigus korraldatud Tallinna fookusgruppides uurisid osalejad üksteise tegemiste kohta, pärisid tulevikuplaanidest ja vahetasid samal ajal ka kontaktandmeid. Ühiselt leiti, et sedalaadi sisukaid arutelusid võiks ka edaspidi toimuda. Samas näiteks Narva fookusgrupis leiti, et selliseks kontaktide vahetuseks põhimõtteliselt vajadus puudub, sest üldjoontes ollakse üksteise tegevustega kursis ning kui soovitakse mingis tegevuses koostööd teha, siis teatakse, kellega ühendust võtta.

4.6 Venekeelsete ühenduste roll ja kaasatus kodanikuühiskonnas

Viimase teemana arutleti fookusgruppides selle üle, miks vabaühendusi üldse vaja on ning seejärel peatuti just venekeelsete ühenduste rollil ja mõjul Eesti ühiskonnas.

Alustades juttu vabaühenduste ühiskondlikust rollist ja mõjust üldse ja sealjuures venekeelsete organisatsioonide erilisest rollist, tõid intervjuueeritud välja viiteid nõ üldtuntud definitsioonidele. Seejuures keegi isegi ütles küsimusele vastama asudes, et seda võib internetist järele vaadata, miks neid üldse vaja on – ja mõnigi vastaja oli seda ka ise enne intervjuud teinud. Eelkõige siiski nähti vabaühenduste ülesandena võtta enda kanda need rollid, millega riik ei tule toime, ja teha riigi eest need ülesanded ära.

Otsesõnu ei kirjeldatud venekeelsete kodanikeühenduste rolli konkreetselt venekeelse elanike huvide kaitsena, ent siin võis tajuda teatud ettevaatlikkust, mis tulenes ühelt poolt ehk rahvuse temaatika tundlikkusest ja teiselt poolt meie konkreetse uuringu kontekstist, kus neil oli vaja tõestada enda täieõiguslikku kuulumist Eesti kodanikuühiskonda. Ilmselt selles raamistikus tuleb mõista ka avaldusi, nagu *"me oleme avatud, muidugi .../.../ ... meil ei ole üldse probleeme, ei eesti keelega ega üldse millegagi ..."*.

Samas tões üks sotsiaalteemadele pühendunud vanema ühenduse esindaja, et muidugi on venekeelsetel organisatsioonidel Eestis oma väga suur roll, sest oma sihtgrupi seisukohalt mõeldes ta teab, et nendeni ei jõuaks eesti keeles lähenedes üldse. Isegi vene keeles on nende ühingul keeruline nendeni jõuda, aga eesti keeles ei tahaks nad üldse millestki kuulda. Selle taustal on mõistetav ka arusaam vabaühenduste rollist kui riigi eest teatud ülesannete täitmisest. Kui riik ei taha või ei oska tegeleda venekeelsete sihtrühmade probleemidega, siis keegi peab ju nendega tegelema. Kaudselt andsid mitmete ühenduste esindajad nii ühenduste tegevustest ja eesmärkidest rääkides, kui ka liikmeid ja sihtrühma puudutavatel teemadel arutades märku, et nende tegutsemise tõukeks on asjaolu, et teatud venekeelsete sihtrühmade vajaduste eest keegi teine ei hoolitse, nendega keegi ei tegele. Toodi välja, et eestlased ei saa *meist* kunagi aru, nad ei oska *meiega* tegeleda nii, nagu *meil* on vaja, ja just seepärast peavad *meil* olema oma ühendused. Ometi ei rääkinud nad sellest, et nad *esindaksid* venekeelset kogukonda – nad lihtsalt *suunasid* suuremalt jaolt oma tegevused venekeelsele kogukonnale. Ükski intervjuudes osalenu ei pidanud end venekeelsete eestkoste ühenduseks.

Kui mõelda, kuidas võiks venekeelset osa Eesti kodanikuühiskonnast paremini kaasata, siis üks variant oleks luua eestikeelse kodanikuühiskonna sisse venekeelseid enklavaid. Ühelt poolt on võimalik lahendada see küsimus nii, et näiteks katusorganisatsioonid püüavad suhelda ja kaasata venekeelseid ühendusi. Kuid kui nende katusorganisatsioonide juhid ja eestvedajad on eestikeelsed, siis ikkagi tekib oht, et nad ei saa aru venekeelsete probleemidest. Lahenduseks oleks ilmselt venekeelsete inimeste kaasamine valdkondlikesse katusorganisatsioonidesse, selle asemel, et hakata ellu kutsuma eraldi venekeelsete ühenduste esindusorganisatsioone, kelle kaudu venekeelset vabakonna osa Eesti kodanikuühiskonda kaasata. Ka ühenduste esindajad ise oleksid huvitatud kuulumast eestikeelsetega samadesse katusorganisatsioonidesse. Kõik kinnitasid soovi ja valmisolekut selleks, kuid samas oodati algatust pigem eestikeelsete organisatsioonide poolt. Tõsi, probleemiks võib osutuda ka see, et intervjueritud ei oleks sageli valmis ametialastes aruteludes süvitsi minemisel eesti keeles suhtlema. Ehkki igas vene töökeelega organisatsioonis on inimesi, kes saaksid seda keelevahendust vajadusel teha, võib samuti kasu olla sellest, kui eestikeelsetes organisatsioonides on vene keelt oskavaid kontaktisikuid. Ühe lahendusena toodi realselt toimivat praktikat, et eesti ja vene töökeelega organisatsioonide esindajad suhtlevad omavahel inglise keeles. Kui muud üle ei jää, on lahenduseks seegi.

Seega me saame siin rääkida retoorilisest praktikast, mille kohaselt omavahelises suhtluses probleeme ei ole, kuid samas kõlab intervjuudest läbi, et õieti ei ole ka ettekujutust, kuidas see koostöö eesti töökeelega keskkonnas võiks välja näha. Samuti rõhutati, et eestikeelsed organisatsioonid ei ole alati huvitatud koostööst, seda isegi siis, kui neile on tehtud konkreetne koostööpakkumine – huvilisi lihtsalt ei leidu.

Mõtiskledes küsimuse üle, mida teha, et venekeelsete ühenduste roll oleks Eestis suurem, hakkasid intervjueritud rääkima taas nn *õigeid* asju, tuletades esiotsa meelde, et venekeelsete ühenduste edukat toimimist ja enamat koostööd eestikeelse kodanikualgatuslike organisatsioonide raamistikus on kokkuvõttes kõigile vaja, sest see aitab kaasa kahe keelekogukonna korraldajate omavaheliste suhete süvenemisele. Samas puudus neil usk, et riik saaks siinkohal kaasa aidata, või et üldse keegi saaks, või ka sooviks, siin sisuliselt aidata. Näiteks arutades hüpoteetilist võimalust, et vene töökeelega ühendused võiksid esitada rahastajatele venekeelseid taotluseid või aruandeid, leiti, et see oleks muidugi väga mugav, kuid „kõik“ teadvat, et see ei tule isegi arutlusele ja nii ei juhtu iial. Leiti, et oleks hea, kui juhendidki on tõlgitud lisaks eesti keelele ka vene keelde (ja miks mitte inglise keelde).

4.7 Kokkuvõtteks

Fookusgrupi intervjuude põhjal võime öelda, et ka edukate ja hästi toimivate venekeelsete ühenduste esindajate hinnangul on kõige suurem ja üldisem probleem ikkagi seotud rahastamise ebastabiilsusega. Projektipõhine tegevuse rahastamise süsteem eeldab ühendustelt ohtralt lisatööd nii rahastamisalase informatsiooni otsimisel, taotluste ettevalmistamisel, aga ka hilisemal aruandluse koostamisel ja esitamisel. Kui tegemist on väikese ühendusega, mille eestvedajad tegelevad selle tööga põhitöö kõrvalt, siis võib taolise koormusega kaasneda kiire läbipõlemine. Lahenduseks oleks, kui mingis valdkonnas tõesti hästi toimivaid ja edukaid ühendusi toetataks regulaarselt riiklike tegevustoetuse kujul – see võimaldaks aktiivsetel liikmetel natuke hinge tõmmata, uusi lahendusi välja mõelda ja oleks ka omamoodi tunnustuseks riigi poolt nende tehtud tööle. Nii Tallinna kui Narva fookusrühmas osalenud ühendused, mis ei ole olemuselt nii väikesed, kuid tegutsevad suhteliselt kitsal ja spetsiifilisel alal, pidasid samuti aktiivsete ühenduste igapäevategevuste stabiilset rahastamist oluliseks, sest see annaks võimaluse oma tegevusi ellu viia ka juhul, kui parasjagu just mingit projekti konkursi selles valdkonnas välja kuulutatud ei ole. Tegevustoetustena riigipoolne „premeerimine“ võrdustaks teistega ka nende ühenduste võimalused, kes KOV-i toetusi ei saa või avaliku sektori teenuslepinguid ei oma. Teiselt poolt on suuresti projektipõhisel rahastamisel ohuks, et mingis valdkonnas edukas ja toimekas ühendus on sunnitud ette võtma tegevusi mõnes teises valdkonnas, mille puhul on avatud taotlusvoor, kuid milles tal tegelikult puuduvad kogemused. Et ühenduse laiali saatmist vältida, taotletakse raha ka tegevusteks, milles ei olda kompetentsed. Riigieelarveline tegevustoetus, mida eraldatakse vabauhendustele tehtud töö tunnustamisena, ennetaks missiooni tunde ja omast vabast ajast tegutsevate vabauhenduste liikmete läbipõlemist, sest võimaldaks neil palgalist tööjõudu kaasata. Samas annaks see ka võimaluse ühenduse arendamisega tegeleda ning look

Narvas oli rohkem toetusraha pooldajaid, seega võib arvata, et ka teistes Tallinnast väljapoole jäävates KOV-des, kus eelarve ei võimaldada toetada isegi neid ühinguid, mis tegutsevad kogukonna ja selle kõige haavatavamate elanikkonnarühmade heaks, oleks toetusraha suureks abiks. Seda eriti eesootava haldusreformi valguses, kus väikesed KOV-d liituvad, ning neis KOV-des, kus sotsiaaltöötaja on siiaamaani jõudnud personaalselt suhelda iga abivajajaga, see võimalus kaob, mis läbi suureneb just kolmanda sektori tähtsus selle funktsiooni täitmisel.

Samas tõdeti, et eks sarnased probleemid on kõigil, sealhulgas eestikeelsetel organisatsioonidel. Kuigi otsesõnu keegi osalenutest kodanikuühiskonna toimimist vaid eestikeelsena probleemina välja ei toonud, võib ridade vahelt ikka ja jälle välja lugeda, et venekeelsete ühenduste olukord on ka rahastamise taotlemisel oluliselt keerulisem seetõttu, et asjaajamine suuresti toimub eesti keeles. Osalt vanema põlvkonna esindajatel, aga ka alles alustavate ühenduste esindajatel, on keeruline projektitaotlusi kirjutada juba seetõttu, et puuduvad vajalikud „projektikeele“ oskused – ei osata oma eesmärgid ja tegevusi kirja panna vastavalt rahastajate poolt seatud tingimustele või ametlikult käibel olevates terminites ja vormelites. Lisaks on igal rahastajal omad nõudmised ja tingimused, mistõttu ühe puhul ära õpitu ja kogetu ei aita oluliselt kaasa teiselt raha küsimisel. Mistõttu projektitaotluste voorude tingimuste vene keelde tõlkimine ja ühendustele kättesaadavaks tegemine oluliselt parandaks olukorda. Vene keeles taotluste esitamise võimalikusse eriti ühenduste esindajad ei usu ja kuigi nende jaoks on eesti keeles taotluste vormistamine lisa koormus, on sellele edukalt leitud ka erinevaid lahendusi: kes kirjutab taotlusi ainult ühele fondile/rahastajale, kes kasutab tõlkide abi. Samas ollakse väga tänulikud rahastajatele, kes võimaldavad ühendustele venekeelset konsultatsiooni nii taotluste koostamisel kui hiljem rahastamisotsuste tagasisidestamisel.

Lisaks tunnetavad venekeelsete ühenduste esindajad, et eestikeelsetel on tutvuste-põhises süsteemis eeliseid, sest neil lihtsalt on enam tutvusi erinevates rahastamisega tegelevates institutsioonides. Eestikeelsete ühenduste sihtrühm on juba elanikkonna struktuurist tulenevalt suurem, mistõttu neil on kergem värvata nii liikmeid, vabatahtlikke kui ka leida oma tegevustele sihtrühma. Mainiti ka erineva keeletaustaga elanike mõnevõrra erinevaid kodanikualgatuslike hoiakuid ja suhtumist vabühenduste tegevusse. Samuti hinnati eestikeelse elanikkonna informeeritust vabakonnas toimuvast paremaks. See kõik loob eestikeelsete ühenduste jaoks soodsama pinnase edukalt tegutseda.

Teine oluline teema, mis intervjuudest välja koorus, puudutab informatsiooni ülekülluse tingimustes tekkivat info süstematiseerimise vajadust. Lahendusena nähakse olemasolevate valdkondlike katusorganisatsioonide funktsioonide ümbermõtestamist, kuivõrd neilt ootaksid venekeelsed organisatsioonid ühise inforuumi loomist eestikeelsete ja venekeelsete ühenduste jaoks. Ikka ja jälle jõuti intervjuudes selleni, et vaja oleks erineva töökeelega ühendusi ühendavaid katusorganisatsioone, mis oskaks ja suudaks ka tõhusalt venekeelseid ühendusi Eesti kodanikuühiskonda kaasata. Selliste katuste loomine aitaks oluliselt kaasa erineva töökeelega ühenduste koostööle, luues näiteks platvormi teineteisest teada saamiseks ja tundma õppimiseks.

5. Kokkuvõte

Koostanud Gerli Nimmerfeldt

Eesti kodanikuühiskond on mitmekesine ja hõlmab erineva suuruse ja suunitlusega vabatahtlikke, eestkostejate- ja katusorganisatsioone ning –võrgustikke. Kodanikuühiskonna kui terviku arengu seisukohast on oluline senine mitmekesisus säilitada ja arvestada ühtviisi väiksemate ja suuremate, kitsama ja laiemaga tegevusulatuse ja erinevate eesmärkidega ühenduste toetamise ja arendamisega. Eesti vabatahtlike tegevusvõimekuse uuringu eesmärgiks on anda ülevaade Eesti kodanikeühenduste suutlikkusest ja seda mõjutavatest teguritest erineva töökeele ühenduste võrdlusele küsitlusandmete põhjal, valdkonnaga seotud ekspertide hinnangute valguses ja venekeelsete vabatahtlike esindajate vaatenurgast. Uurimisrühm loodab, et uuringu aruanne aitab kaasa Eesti kodanikuühiskonna hetkeolukorra, arengute ja trendide ning tulevikuperspektiivide paremale mõistmisele ning on abiks edasiste sammude kavandamisel kodanikuühiskonna arendamisel ning kodanikuaktiivsust soodustava keskkonna kujundamisel.

Uuringu tulemused täiendavad senist käsitlust Eesti kodanikeühenduste tegevusvõimekusest ja selle mõjuritest, andes ülevaate tegevusvõimekuse näitajatest ja neid mõjutavatest teguritest töökeele lõikes ning võimaldades heita pilku suutlikumate ühenduste praktikatele ja eduka toimetuleku teguritele nende esindajate silme läbi. Tulenevalt Eesti elanikkonna etnilis-kultuurilisest koosseisust on venekeelsetel ühendustel Eesti kodanikuühiskonnas täita väga oluline roll: kaasata ühiskonnaellu venekeelseid elanikke ja seeläbi panustada kodanikuühiskonna arengusse. Eestikeelsetel ühendustel sageli puuduvad oskused, teadmised ja kogemused, aga ka tahe venekeelset sihtühendustega kaasata. Seetõttu oligi uuringu lähteülesandeks teada saada venekeelsete ühenduste tänasest olukorrast ja nende tegevusvõimekust mõjutavatest teguritest.

Vabatahtlike tegevusvõimekuse all mõistetakse ühenduste suutlikkust endale seatud eesmärgi ellu viia. Eestis aga tegutseb erinevates valdkondades väga erinevate eesmärkidega ühendusi. Seega ei ole tegevusvõimekus olemuselt standardiseeritav konkreetsete tunnuste tasandil, vaid ühed ja samad näitaja väärtused võivad erinevat tüüpi organisatsioonide puhul tähistada erinevat tulemust või olla erineval määral olulised.

Eesti vabatahtlike tegevusvõimekuse uuring keskendub viiele laiemale teemadringile:

- a) organisatsiooni juhtimine ja struktuur, liikmeskond ja vabatahtlike kaasamine;
- b) finantssuutlikkuse erinevad tahud, sh rahastusallikate mitmekesisus ja omatulu teenimine;
- c) koostöö nii teiste ühendustega kui ka teiste sektoritega;
- d) vabatahtlikele pakutavad tugitegevused (koolitused, nõustamine jne) ja tegevuskeskkond;
- e) vabatahtlike mõju ja nähtavus ning venekeelsete ühenduste spetsiifiline roll Eesti kodanikuühiskonnas.

Võrdlus küsitlusuuringu andmetel

Vabatahtlike tegevusvõimekust ja seda mõjutavaid tegureid uuriti kolme tüüpi andmete põhjal. Uuringu esimeses etapis teostati eesti ja vene töökeele ühinguid võrdlev kvantitatiivne analüüs küsitlusuuringu „Kodanikualgatuse institutsionaliseerumine Eestis 2014“ (KUAK 2014) andmetel, eristades analüütiliselt kolm rühma vastavalt eesti ja vene keele

kasutamise sagedusele ühenduste igapäevatöös: vene töökeelega ühendused, eesti töökeelega ühendused ja nn „kakskeelsed“ ühendused. Venekeelseteks ühendusteks loeti analüüsis need ühendused, mille töös igapäevaselt kasutatakse vene keelt, eesti keelt ei kasutata või kasutatakse harva. Eestikeelseteks aga need ühendused, mille igapäevaseks tööks kasutatakse eesti keelt, vene keelt aga ei kasutata või tehakse seda harva. Kakskeelseteks klassifitseerusid aga ühendused, mille töös kasutatakse igapäevaselt nii eesti kui vene keelt.

Vabaühenduste töökeele lõikes kõrvutati järgmiseid ühenduste karakteristikuid ja tegevusvõimekuse näitajaid: asutamisaasta ja asukoht; tegevusvaldkonnad ja tasandid; liikmeskonna suurus, koosseis, aktiivsus ning uute liikmete värbamine; vabatahtlike kaasamine; palgatööjõu kasutamine; organisatsiooni juhtimine; tegevuste rahastamisallikad; ning koostöösuhete vorm ja sisu nii teiste ühenduste kui teiste sektoritega. Küsitlusuuring viidi läbi 2014. a kevadel Tallinna Ülikooli Kodanikuühiskonna uurimis- ja arendamise keskuse poolt koostöös TNS Emoriga veebi- ja telefoniküsitluse meetodil. Uuringu lõppvalim hõlmas 1000 MTÜ-d, mis olid valitud juhuvalimi meetodil registriandmete põhjal. Valimi moodustamisel peeti silmas geograafilist esinduslikkust.

Küsitlusuuringus kasutatud mõõdikute kohaselt tegevusvõimekuse osas vene ja eesti töökeelega ühendused süstemaatiliselt ei erine – st et enamike näitajate osas ei ole erinevused statistiliselt olulised. Nii vene- kui eestikeelsete ühenduste seas on rohkem ja vähem võimekaid ühinguid ning vabaühenduste tegevusvõimekust mõjutavad samad tegurid ja sarnasel moel vaatamata ühenduse töökeelele. Küll aga on eesti ja vene keelt paralleelselt kasutavad ühendused nn „professionaalsuse“ kvantitatiivsete näitajate poolest teistest ühendustest peajagu üle.

Peamised erinevused eesti ja vene töökeelega ühenduste tegevusvõimekuses avalduvad ühenduste vanuse, suuruse ja asukoha alusel. Kauem tegutsenud ja keskmisest suuremad ühendused on teistega võrreldes oluliselt „professionaalsemad“ – neile on iseloomulikum mitmekesine ja stabiilne rahastus, palgatöötajate olemasolu, laiaulatuslik koostöövõrgustik, mis hõlmab erinevaid partnereid, aktiivne vabatahtlike kaasamine jmt. Sellised ühendused aga tegutsevad peamiselt Tallinnas ja selle ümbruses, kus ühenduste võimalused on suuremad.

Erineva töökeelega ühenduste asutamise ajas ehk tegutsemise kestvuses olulisi erinevusi ei avaldu. Asukoha poolest on enim esindatud pealinnas ja Harjumaal paiknevad ühendused ühtviisi nii eesti- kui venekeelsete ühenduste seas, viimaseid on aga elanikkonna struktuurist tulenevalt proportsionaalselt rohkem Ida-Virumaal ja vähem muudes Eesti piirkondades. Samuti on Eesti venekeelse kogukonna suurusest, paiknevusest ja struktuurist tulenevalt venekeelsed ühendused keskmiselt väiksemad, nende juhatused on väiksemad, aga ka nende sihtgrupp on väiksem. Samas on küsitlusandmetel venekeelsed ühendused aktiivsemad kui teised üldkogu kokku kutsumise osas, juhatuse koosseisu vahetumise sageduse osas on aga kõik ühendused suhteliselt sarnased – 65-70%-l ühendustest need ei vahetu. Seega ei anna küsitlusandmed alust väita, et venekeelsed ühendused oleksid kuidagi teistest suletumad või isikukesksema juhtumisstiiliga, millele viitavad varasemad uuringud (vt KUAK 2010a).

Võttes arvesse nii peamist kui täiendavaid tegevussuundi siis ei erine eesti- ja venekeelsed ühendused märkimisväärselt ka tegevusvaldkondade lõikes – mõnevõrra on venekeelsete ühenduste seas domineerivam kultuurivaldkonnas tegutsemine, kuid siin võibolla küsimus eesmärkide defineerimises ja mõtestamises. Vähem on aga venekeelseid ühendusi sotsiaalteenuste valdkonnas ning nn asumiseltside seas. Olulisi erinevusi ei avaldu aga eesti- ja venekeelsete ühenduste kõrvutamisel tegutsemistasandites, palgatöötajate arvus, vabatahtlike

kaasamises, tulubaasi suuruses ja rahastamisallikates. Koostöomustrite võrdlusest selgub, et venekeelsed ühendused teevad keskmisest enam koostööd KOV-ga, meediaga ja haridusasutustega, aga ka koguduste ja usuühendustega. Oluliselt ei erine ka katusorganisatsioonidesse kuulumine.

Küsitlusandmete analüüsi tulemusel selgub aga, et teistest eristuvad oluliselt just „kakskeelsed ühendused“ ehk ühendused, kes kasutavad igapäevaselt oma töös nii eesti kui vene keelt. Nii tulubaasi suuruse, omatulu teenimise, palgatud töötajate arvu, vabatahtlike kaasamise, koostöö ulatuse ja mitmekesisuse ning teiste nn „professionaalsust“ näitavate mõõdikute osas osutusid just mõlemas keeles töötavad ühendused edukamateks võrreldes peamiselt eesti või venekeelt kasutavate ühendustega.

Ekspertintervjuud

Uuringu teises etapis (september-november 2015) viidi läbi ekspertintervjuud vabauhendusi toetavate ja rahastavate institutsioonide esindajatega, mille põhjal analüüsiti ekspertide hinnanguid erineva töökeelega ühenduste tegevusvõimekusele ja venekeelsete ühenduste rollile ja nähtavusele Eesti kodanikuühiskonnas. Küsitletud kümme eksperti esindasid kodanikuühiskonna arendamise eest vastutavaid ja vabauhenduste rahastamist korraldavaid riigiasutusi, sihtasutusi, üleriigilise katusorganisatsiooni ja maakondlikke arenduskeskusi. Ekspertidel paluti hinnata venekeelsete ühenduste tegevusvõimekust võrdluses eestikeelsete ühendustega, aga ka võrrelda tänast venekeelsete ühenduste olukorda viie kuni kümne aasta taguse seisuga. Intervjuudes keskenduti eelmainitud viiele temaderingile.

Ekspertid andsid võrdlevaid hinnanguid ühenduste tegevusvõimekusele lähtuvalt endi kogemustest ja kokkupuudetest, mis aga olid suhteliselt erinevad. Osad neist oli kokku puutunud vaid teatud valdkonnas tegutsevate või siis teatud piirkonnas tegutsevate ühendustega, teistel oli kogemusi peamiselt alustavate ühendustega. Ekspertide kogemused erinesid ka vastavalt nende töö sisule – osade kogemused põhinesid peamiselt projektitaotluste võrdlusel rahastamisotsuste langetamisel, teised omasid kokkupuuteid koolituste korraldamise raames ja teised jälle puutusid venekeelsete ühendustega kokku igapäevasest neid nõustades ja aidates. Vastavalt ekspertide igapäevatöö iseloomule olid nad kokku puutunud ka erineval määral ja erineval nõo tasemel eestikeelsete ühendustega – seetõttu oldi ka nende nn võrdlusalused erinevad.

Erinevast kogemuste pagasist tulenevalt olid ka ekspertide hinnangud venekeelsetele ühendustele kas positiivsemad või negatiivsemad ning tulevikuvaated optimistlikumad või pessimistlikumad. Tuleb aga tunnistada, et eksperdid rõhutasid sageli ka ise oma hinnanguid andes, et nende kokkupuuted piirduvad just mingit tüüpi ühendustega ja seetõttu nad üldiselt venekeelsete ühenduste olukorda hinnata ei saa. Niisama ausalt tunnistati, kui puudus alus võrdluseks eestikeelsete ühendustega. Ekspertid, kes aga olid kokku puutunud nii eesti- kui venekeelsete ühendustega sageli tunnistasid, et probleemid on töökeelele vaatamata suuresti samad.

Enamike intervjuueeritud ekspertide kogemused olid seotud eeskätt alustavate või nn nõrgemate ühendustega, sh rahvusvähemusseltsid, mis ilmselt on ka üks põhjus, miks eksperthinnangute analüüsi tulemustel venekeelsete ühenduste tegevusvõimekuses tuuakse välja nii palju nõrku külgi. Väga vähe leidis viiteid edukatele venekeelsetele ühendustele ja kui neid välja toodi, siis neid peeti pigem erandiks. Erandeid toodi esile ka rahvusvähemuste kultuuriseltside seast. Kuid eduloodena väljatoodud näited puudutasid ikka ja jälle samu ühendusi ja nende edu seletati

eeskätt noore ja edumeelse põlvkonna peale kasvamisega või siis teatud arenguprogrammides osalemisega.

Kokkuvõttes hindavad eksperdid vene töökeelega ühenduste tegevusvõimekust eestikeelsete ühendustega võrreldes valdavalt madalamaks, tuues peamiste probleemidena välja: a) projektipõhist tegutsemist ja väiksemat tähelepanu pööramist strateegilisele juhtimisele ning ühenduse kui organisatsiooni arendamisele; b) rahastamisallikate ühekülsust, vähest omatulu teenimisele orienteeritust ja vähest koostööd rahastamise osas erasektoriga; c) suletust ja vähest koostööd teiste vabariiklastega ja katusorganisatsioonidega; ning d) madalat aktiivsust vabariiklaste kaasamisel.

Küsitatud ekspertide sõnul on venekeelsete ühenduste üks peamine erinevus eestikeelsetest ühendustest väiksem tähelepanu pööramine strateegilisele juhtimisele ja ühenduse kui organisatsiooni arendamisele. Elatakse pigem ühes päeva, ega mõelda pikemalt ette ja tegutsetakse peamiselt kas lähtuvalt võimalustest või hetke vajadustest, tegevuste planeerimisel ei lähtuta ühenduse pikaajalistest eesmärkidest, vaid eeskätt olemasolevatest rahastamisvõimalustest. Osade ekspertide hinnangul on vähestel venekeelsetel ühendustel selge visioon ja arusaam, kuhu oma ühenduse arengus soovitakse jõuda, ning oma tegevuste tulemusi ja mõju mõtestatakse üsna kitsalt. Samas kinnitavad teised eksperdid, et olukord on aastatega paranenud ja üha vähem on neid ühendusi ka venekeelsete seas, kelle esindajad ei oska pikaajalisi eesmärke mõtestada või ühenduse visiooni sõnastada ning seda laiemasse ühiskondlikku konteksti asetada. Kuid kenasti kirjapandud arengukava ei pruugi alati tähendada ka sellest lähtuvat juhtimist ühenduse igapäevatoos. Ekspertide hinnangul on selles osas kooskõlas varasemate uuringute tulemustega, mille kohaselt venekeelsed ühendused ei ole veel teadvustanud ühenduse kui organisatsiooni arendamise vajadust või pikemas perspektiivis eesmärkide ja tegevuskava ühtlustamise vajadust (vt nt KUAK 2010a). Rahvuskultuuriseltside ja teiste nn vanema põlvkonna ühenduste puhul on aga ekspertide hinnangul sageli probleemiks hoopis see, et endale kunagi seatud eesmärke ja sihte ei vaadata üle ega kaasajastata.

Ad hoc tegutsemine ja strateegiliselt ühenduse eesmärkide ja tegevuse vähene mõtestamine viib aga mitmete probleemideni. Ühelt poolt kaasneb sellega viletsam finantssuutlikkus – raha ei planeerita pikemaajaliselt, toimitakse projektist projektini. Teiselt poolt ei mõelda ühenduse kui organisatsiooni arendamise peale, liikmeskonna laiendamise ja vabariiklaste kaasamise peale. Samuti ei teadvustada koostöövõrgustiku arendamise vajadust ega mõelda ühendusest ning selle tegemistest laiemat avalikkuse, aga ka sihtrühma, võimalike uute liikmete ning potentsiaalsete vabariiklaste süstemaatilise teavitamise peale.

Ühelt poolt on valdkonnaga seotud eksperdid üksmeelselt veendunud, et venekeelsed ühendused on kuidagi erilisel juhikesksed - neis ei toimu liikmete ega sihtgrupi kaasamist. Teiselt poolt tuuakse näiteid just selle kohta, et venekeelsed ühendused suudavad paremini kaasata sihtgrupi esindajaid oma tegevustesse ja sihtgrupi esindajad on ka aktiivsemad osalema, avalikult hiljem tunnustama. Erinevused suuresti avalduvad põlvkondade lõikes – noored on enam avatud ja kaasamisele suunatud.

Positiivsete arengutena tuuakse ekspertide poolt välja viimastel aastatel oluliselt paremaks muutunud projektitaotluste kirjutamise oskusi ja suuremat teadlikkust erinevatest rahastamisvõimalustest. Võrreldes viie või kümne aasta taguse olukorraga toovad eksperdid välja positiivseid arenguid veel mitmete käsitletud teemade all, sh teadlikkus strateegilise planeerimise vajalikkusest ja vabariiklaste kaasamise võimalustest, kuid hindavad siiski

enamikes valdkondades venekeelsete ühenduste tegevusvõimekust võrreldes eestikeelsete ühendustega madalaks.

Fookusgrupi intervjuud venekeelsete ühenduste esindajatega

Uuringu kolmandas etapis (jaanuar 2016) viidi läbi kolm fookusgrupi (FG) intervjuud venekeelsete vabaühenduste esindajatega Tallinnas (2) ja Ida-Virumaal (1). FG uuringu eesmärgiks oli süvitsi uurida venekeelsete ühenduste esindajate kogemusi, ootusi ja vajadusi ühenduse tegevusvõime tõstmisel. Rühmaintervjuude juhend sisaldas küsimusi uuringu lähteülesandena defineeritud tegevusvõimekuse kõigi viie teemavaldkonna kohta.

Rühmaintervjuudes osales kokku 20 ühenduse esindajat. Kõige enam olid esindatud noorsootöö valdkonnas tegutsevad ühendused, millest osad lisaks noorsootööle tegelesid veel näiteks koolitustega või sotsiaalvaldkonnas. Noorsootööga tegelevad ühendused keskendusid kas noorte vaba aja sisustamisele või noortele enesearendamiseks ja täiendõppeks võimaluste pakkumisele kas mitteformaalse või informaalse hariduse raamistikus. Esindatud olid ka puhtalt sotsiaalvaldkonna ühendused – nii teenuseid osutavad kui ka konkreetse sihtrühma jaoks nõ tugigrupina toimivad ja peamiselt vabaaja tegevusi pakkuvad ühendused. FG-des osalesid veel kultuuri valdkonnas tegutsevate ühenduste ja kogukonna arendamisele suunatud ühenduste, samuti koolitusteenuseid ja täiskasvanutele huvialahariduse ning täiendõppe võimalusi pakkuvate ühenduste esindajad.

Fookusgruppide komplekteerimisel pidasime silmas, et rühmad esindaksid tegevusvaldkonna lõikes erinevaid vabaühendusi kaasates nooremaid ja vanemaid organisatsioone, seega esindatud olid nii väga pikaajalise, üle 20-aastase kogemusega ühendused kui ka alles alustavad ühendused, kes on tegutsenud vaid aasta või paar.

Osalenud ühendused erinesid ka tegevusulatusel: oli selliseid ühendusi, mis tegutsevad väga kitsalt piiritletud sihtrühma jaoks või mille sihtrühm ja liikmeskond kattuvad – ehk et ühenduse tegevuse eesmärgid on nn ekspressiivsed ja ühendus eksisteerib eeskätt selleks, et sarnaste huvide, elustiili või mõttemaailmaga inimesed saaksid koos käia, midagi koos teha. Nende tegevusulatus võib olla väga lokaalne. Teised ühendused tegutsevad laiemalt, hõlmates sihtrühmana mingi piirkonna või linna elanikkonda, aga oli ka ühendusi, mis tegutsevad peamiselt rahvusvahelisel tasandil ja ka rahastavad oma tegevusi rahvusvahelistest fondidest.

Vabaühenduste võimekus tuleneb suurel määral just ühenduste eestvedajatest ja sellest, kuidas ühenduse tööd juhitakse. Tulemuste kokkuvõttena võib öelda, et ei ole ühte ja õiget juhtimismudelit ega stiili, mis tagaks ühenduse edukuse. Ühenduse edukas juhtimine on erinevate eesmärkidega ja erinevates valdkondades tegutsevatel ühendustel väga erinev – tõhus võib olla nii ainuisikuline otsustamine kui ka kitsamas või laiemas ringis meeskonnatöona ühenduse juhtimine.

Pikemas perspektiivis planeerimist ja eesmärkidest lähtuvat tegutsemist võib fookusgrupi intervjuude tulemustele tuginedes küll pidada pigem normiks kui erandiks. Oma tegevuskava planeerimisel on eelisseisundis need ühendused, mis saavad regulaarseid tegevustoetusi kohalike omavalitsuste eelarvetest või millel on lepingud teenuste osutamiseks. Neil on võimalik ka tegevuskava paika panna pikemaks perioodiks (kuni viieks aastaks). Teised planeerivad tegevuste tasandil keskmiselt aastaks, kuid plaane omavad ka kaugemaks tulevikuks. Loomulikult sõltub plaanide ellu viimine rahastamisvõimalustest ja enamik stabiilse

eelarvelise rahastamisallikata vabauhendusi nende esindajate sõnul tegelevad pidevalt uute rahastamisvõimaluste otsimisega.

Ühendused kombineerivad oma tegevuste rahastamiseks edukalt erinevaid olemasolevaid rahastamisvõimalusi. Ka finantseerimisega seotud mured sõltuvad eelkõige sellest, kas ühingul on stabiilne rahavoo allikas või mitte. Rahastamise stabiilsuse tagab (riigi)eelarveline toetus, mida saavad enamasti ühingud, millelt riik või KOV tellib sotsiaalteenuseid. Teine stabiilse, kuid igapäevategevuseks ebapiisava, rahavoo allikas on KOV-i (Tallinna puhul LOV-i) poolt eraldatud tegevustoetused. KOV-i poole pöörduvad ühendused ka ühekordsete tegevuste ja projektide elluviimiseks toetuste saamiseks. Eelarve mahtude poolt on teenuslepinguid mitte omavate ühenduste jaoks kõige olulisemaks finantseerimise allikaks siiski erinevad riiklikud fondid või rahvusvahelised programmid. Ettevõtete poolset sponsorlust kasutatakse võrdlemisi vähe, samuti ei mainita just sageli liikmemakse. Küll aga rahastatakse tegevusi kas regulaarselt või vajadusel teenitud omatulu arvelt (näiteks osalusmaksud, ürituste piletid, meenete ja teenuste müük vmt). Aga on ka ühendusi, mis on väikesed, peamiselt ühiste huvide ja elustiiliga inimesi ühendavad, kes aktiivselt oma tulubaasi laiendamise ega sellest ka puudust ei tunne.

Ühenduste esindajate hinnangul on kõige suurem ja üldisem vabauhenduste probleem Eestis seotud rahastamise ebastabiilsusega. Projektipõhine toimimine takistab ühendustel pikemaajalisi plaane seada ja ühenduse tegevusvõime arendamisega tegeleda, sest enamus energiat ja aega kulub projektitaotluste ettevalmistamisele, sh taotlusvoorude kohta informatsiooni otsimisele, ja seejärel projekti aruannete koostamisele. Eestikeelne asjaajamine tähendab venekeelsetele ühendustele projektipõhise rahastamissüsteemi puhul täiendavat aja- ja energiakulu, eriti siis kui tõlge tellitakse või kasutatakse selleks ühenduse välist abijõudu. Lisakoormuse vähendamise eesmärgil keskendutakse sageli ühele rahastajale, kelle tingimusi teatakse, või pöörduakse hoopis rahvusvaheliste rahastamisprogrammide poole. Lahenduseks pakutakse hästi toimivate ja edukate ühenduste toetamist riiklike tegevustoetuse kujul teatud perioodiks – see võimaldaks hinge tõmmata, vabatahtlikuna panustavatele liikmetele natuke tasu maksta, ühenduse arendamisega tegeleda ja uusi lahendusi välja mõelda. Ühtlasi oleks see ka tunnustuseks nende tehtud tööle.

Rühma-intervjuudest selgub, et kuigi peaaegu kõik ühingud suhtlevad kas samas valdkonnas tegutsevate ühenduste ja/või avaliku sektoriga, sõltub koostöö ulatus asukohast. Nimelt, Tallinnas tegutsevatel ühendustel on kontakt- ja koostöövõrgustik laialdasem kui Ida-Virumaa omadel. Viimased aga ei hinda koostöö olemasolu või selle laiendamist oma piirkonnast välja poole ka väga oluliseks. Kuigi intervjuueeritud venekeelsete ühenduste esindajad ei näe otseselt takistusi koostööks eestikeelsete ühingutega, tehakse koostööd siiski pigem venekeelsete ühendustega. Põhjuseks toodi nii vajaduse puudumist tulenevalt venekeelsete ühingute erilisest rollist kodanikuühiskonnas (tegevuste suunatus venekeelsele sihtrühmale) kui ka huvi/iniitsiatiivi puudust, sh eestikeelsete ühenduste poolt. Omavahelist koostööd takistab ka süstematiseerimata info üleküllus ja see, et pole katusorganisatsioon, mis mõlema töökeelega ühendused kokku tooks ja ühiste eesmärkide nimel koostööle ergutaks. Edukaks koostööks on oluline teada, mis toimub ümberriingi ja mida teised teevad. Samuti on oluline endast ja enda tegemistest teisi teavitada. Katusorganisatsioonides nähakse sellise informatsiooni koondamiseks ja levitamiseks vajalikke kanaleid aga ka eestikeelsete ühendustega legitiimselt koos tegutsemiseks võimalusi loovaid platvorme. Loodetakse, et katusorganisatsioonide kaudu oleks ehk võimalik korraldada, et kõik vabauhendused ühtviisi teaks, kes veel valdkonnas tegutsevad, kes on olulised isikud, mis on teoksil ja milliseid rahastamisprogramme lähitulevikus avatakse jne. Vaatamata sellele, et kõikvõimalikku informatsiooni on tänapäeval

väga palju, näiteks internetis, on siiski kõige õigemad leida ja välja valida väga raske. Seetõttu tunnetavad venekeelsete ühenduste esindajad, et nad pole piisavalt Eesti kodanikuühiskonnas laiemalt või oma tegevusvaldkonnas kitsamalt, aga ka rahastamisvõimaluste osas, hästi informeeritud. Ka siin nähakse olulist rolli just valdkondlikel katusorganisatsioonidel, mis tohutust infotulvast vajalikku välja filtreeriks ning ühtviisi ja samaaegselt eesti- ja venekeelsetele ühendustele levitaks. Lisaks infovälja korrastamise ja ühtlustamise ning erineva töökeelega ühendusi ühendava kommunikatsiooniruumi loomisele, ootavad venekeelsete ühenduste esindajad, et taolised katusorganisatsioonid aitaksid venekeelseid ühendusi nähtavamaks teha ja vabaihenduste mainet parandada.

Kodanikuühiskonna tugistruktuuri institutsioonid justkui peaksid samuti olema vabakonnas toimuva kohta informatsiooni koondajad ja edastajad. Intervjuudes osalejad aga ei hinnanud eriti kõrgelt nende senist tegevust ja seda, kuidas nad venekeelsete ühenduste informeerimisega toime tulevad. Venekeelse informatsiooni kättesaadavuse parandamiseks astunud sammud ei ole olnud nii tõhusad kui oodati just seetõttu, et informatsioon nendest pole jõudnud sihtrühmani.

Koostöö avaliku sektoriga toimub nii Tallinnas kui ka Ida-Virumaal, esimese puhul KOV-le lisaks ka riigiasutustega (erinevad ministriumid), kuid see koostöö seisneb eeskätt rahastuse taotlemises ja saamises. Poliitika kujundamises osalemise kogemusi oli väga üksikutel ja needki üksik-kogemused. Eraettevõtetega koostööd kasutatakse suhteliselt vähe, aga selles valdkonnas nähakse vajadust edasi liikuda.

Järeldused ja ettepanekud

Uuringu tulemused näitavad, et Eesti kodanikuühiskonnas on vajaka erineva töökeelega ühenduste sidustamisest. Selleks, et kogu olemasolev potentsiaal saaks kodanikuühiskonna kui terviku arendamisse kaasatud, tuleks luua ühine kommunikatsiooniväli ja hästitöötavad koostööplatvormid. Siin saavad kaasa aidata nii vabakonna tugistruktuuri erinevad institutsioonid kui ka üleriigilised valdkondlikud katusorganisatsioonid.

Kodanikuühiskonna arendamist koordineerivad ja toetavad institutsioonid on viimastel aastatel astunud mitmeid samme venekeelsete ühenduste tegevusvõime arendamiseks, keskendudes eeskätt rahastamisvõimalusi puudutava informatsiooni kättesaadavaks tegemisele ka vene keeles ning venekeelsete tugiteenuste, sh koolituste, infopäevade, mentorlus- ja arenguprogrammide pakkumisele. Venekeelsed tugiteenused on suureks abiks nõrgematele ja alustavatele venekeelsetele ühendustele, kuid lihtsustavad ka edukate ühenduste tööd. Infomaterjalide, koolituste, nõustamisteenuste jmt pakkumisel ja edasiarendamisel on vajalik aga tugistruktuuri kommunikatsioonistrateegia välja töötamine selliselt, et see võtaks enam arvesse venekeelse elanikkonna informatsiooni tarbimise harjumusi ja eelistusi. Informatsiooni tõlkimine vene keelde üksi ei taga, et see ka nendegi jõuaks, kes seda informatsiooni vajavad.

Venekeelne nõustamine on küll korraldatud, kuid sellest teavitamine on jäänud nõrgaks või pole teavitamisel arvestatud sihtrühma eripära, näiteks vanema põlvkonna esindajad, kelleni informatsioon jõuab teisi kanaleid kaudu kui internet, on olemasolevatest teenustest ja võimalustest oluliselt vähem informeeritud. Ka venekeelsete ühenduste listist pole palju kasu, kui sinna saadetakse vaid lühikokkuvõtte uudistest, toimuvatest sündmustest jne koos lingiga eestikeelsele põhjalikumale informatsioonile. Lihtsalt venekeelse inimese meeskonda kaasamine ja informatsiooni vene keelde tõlkimine ei too oodatud tulemusi, kui puudub läbimõeldud kommunikatsiooni strateegia ja selle järjepidev elluviimine. Ainult informatsiooni

üles riputamisest internetis ei piisa, sihtgrupp kas ei leia seda üldse üles või ei pea seda enda kohta käivaks ja ei tunne end sihtgrupina ära. Ühelt poolt peab üle vaatama informatsiooni edastamise kanalid, et need vastaks sihtrühma harjumustele, teiselt poolt peab jälgima, et kanalite eristamisega ei taastoodetaks inforuumide eristamist ja eraldamist.

Koolitusprogrammide puhul on töökeele kõrval oluline nende sisu ja sihistatus. Venekeelsed ühendused sooviksid osaleda ka eestikeelsetes programmides koos teistega, kuid pakutavad koolitused peaksid olema praktilisemad, kogemusepõhised (nt mentorlus- ja arenguprogrammid) või kogemuste vahetamisel põhinevad (nt kokkusaamised, ühistegevused ja –üritused). Edukate venekeelsete ühenduste kaasamine mentoritena oleks samuti kasulik kõigile.

Suurendamiseks vene töökeelega ühenduste panust Eesti kodanikuühiskonda, tuleb lisaks sellele, et pöörata tähelepanu vabauhenduste tegevusvõimekuse tõstmisele, otsida võimalusi tegusate ja edukate venekeelsete ühenduste tõhusamaks kaasamiseks ühiskonnaelu korraldamisse ja erinevate sektorite koostöösse, aga ka kodanikuühiskonna arendamisse. Oluline ülesanne kodanikuühiskonna tugistruktuurile on venekeelsete ühenduste „nähtavaks tegemine“ eestikeelses kodanikuühiskonna tegevus- ja infoväljas, aga sama oluline on ka julgustada ja innustada ühendusi ise endast märku andma ja oma tegemistest laiemat ühiskonda teavitama. Siin saaks kindlasti abiks olla ka nii eesti- kui venekeelne meedia Eestis.

Vajalik oleks ümber mõtestada valdkondlike üleriigiliste katusorganisatsioonide roll ja tegevused ning motiveerida neid kaasama venekeelseid ühendusi, sest just katusorganisatsioonides näevad nii ühenduste esindajad kui valdkonna eksperdid peamist võimalust töökeeleülese koostöö edendamiseks ja erineva töökeelega ühendusi ühendava informatsioonivälja loomiseks.

Kokkuvõttes kinnitas uuring, et tegevusvõimekuse mõõtmisel võivad ühe ja sama näitaja väärtused eri tüüpi organisatsioonide puhul tähistada erinevat tulemust või olla erineval määral olulised – vaatamata mõne võimekusaspekti madalamale väärtusele võib organisatsioon osutada edukaks oma eesmärkide saavutamisel. Tugiteenustega tuleks toetada kõigi ühenduste tegutsemist, mitte panustada üksnes potentsiaalsetele ühendustele toetades nende arengut nn professionaalseteks ühinguteks, mis suudavad edukalt täita riigi strateegilise partneri rolli kas siis sotsiaalteenuste osutamises, poliitika kujundamises või elanikkonna seas kodanikuaktiivsuse suurendamisel.

Viidatud materjalid

Amitai, E. (1964): *Modern Organizations*. New Jersey: Prentice-Hall, Inc.

EMSL (2009): Suutlik sektor. Uuringu aruanne. Tallinn: EMSL.

IBS (2012): Kallas, K., Mihkelsoo, I., Plaan, K. *Lõimuv Eesti 2000-2011. Integratsiooni monitooringute analüüs*. Balti Uuringute Instituut, Kultuuriministreeirum. Kättesaadav: <https://www.ibs.ee/wp-content/uploads/IBS-integratsiooni-monitooringute-analuus.pdf> [17.11.2015]

IM (2011): Lauristin, M., Kaal, E., Kirss, L., Kriger, T., Masso, A., Nurmela, K., Seppel, K., Tammaru, T., Uus, M., Vihalemm, P., Vihalemm, T. *Integratsiooni monitooring 2011*. Kultuuriministreeirum, Tartu Ülikool, SA Poliitikauuringute Keskus Praxis, TNS Emor. Kättesaadav: http://www.kul.ee/sites/default/files/integratsiooni_monitooring_2011.pdf [25.02.2016]

IM (2015): Kallas, K., Vetik, R., Kruusvall, J., Saar, E., Helemäe, J., Kirss, L., Leppik, C., Seppel, K., Kivistik, K., Ubakivi-Hadachi, P. *Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring 2015*. Kultuuriministreeirum, Balti Uuringute Instituut, Tallinna Ülikool, SA Poliitikauuringute Keskus Praxis.

Edwards, M. (2000). *NGO Rights and Responsibilities: A New Deal for Global Governance*. London, Foreign Policy Centre.

EKAK (2002): Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsioon (heaks kiidetud 12.12.2002). Kättesaadav: <http://www.siseministreeirum.ee/30410> [21.11.2015]

KODAR (2015-2020): Kodanikuühiskonna arengukava 2015-2020. Tallinn 2015. Kättesaadav: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=12ec1000-27eb-4224-aa7b-7e9ce53d9281& [13.12.2015]

KUAK (2010a): Vallimäe, T., Lagerspetz, M., Keedus, L. *Venekeelsed kodanikeühendused ja Eesti kodanikuühiskond: paralleelsed maailmad või vaikne integratsioon?* Avatud Eesti Fond/TLÜ KUAK. Kättesaadav: <http://www.digar.ee/arhiiv/et/raamatud/47181> [02.01.2016].

KUAK (2010b): Rikmann, E., Lagerspetz, M., Vallimäe, T., Keedus, L., Sepp, M., Jesmin, T., Hinno, K. *Kodanikualgatuse institutsionaliseerumine Eestis 2009/2010*. SA Kodanikuühiskonna Sihtkapital/TLÜ KUAK.

KUAK (2012): Rikmann, E., Hinno, K., Vallimäe, T., Lagerspetz, M. *Kodanikualgatust toetavad väärtused ja käitumismustrid Eesti elanikkonnas 2011-2012*. Tallinna Ülikool, Rahvusvaheliste ja sotsiaaluuringute instituut, Kodanikeühiskonna uurimis- ja arenduskeskus. Kättesaadav: <http://www.digar.ee/id/nlib-digar:195824> [12.02.2016]

KUAK (2014): Rikmann, E., Keedus, L., Lindemann, K., Roosmaa, E-L., Sõmer, M., Joorik, A., Aidnik, M. *Kodanikualgatuse institutsionaliseerumine Eestis 2014*. Tallinn: SA

Kodanikuühiskonna Sihtkapital, Tallinna Ülikool KUAK. Kättesaadav:
<http://www.kysk.ee/failid/Upload/files/KUAK%2014%20raport.pdf> [15.02.2016]

Lagerspetz, M. (2007): Oligarhia raudne seadus Eesti kodanikuühiskonnas, rmt-s E. Rikmann (toim.): *Algatus, osalus ja organisatsioonid*. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus, lk 153-169.

Mänd, K. (2014): *Organisatsiooni arendamine. Käsiraamat vabaihendustele*. Tallinn: EMSL. Kättesaadav:
<http://www.ngo.ee/sites/default/files/files/arendamise%20k%C3%A4siraamat%20veeb.pdf> [11.01.2016]

Mänd, K. (2005): *Katusorganisatsioonid ja võrgustikud Eestis*, Rammo, A. (Koostaja): Vabaihenduste arengust Eestis: ülevaade 2005. Eesti mittetulundussektori jätkusuutlikkuse võrdlev hindamine ja vajaduste analüüs. Tallinn: EMSL.

Praxis (2013): Uus, M., Hinsberg, H., Mänd, T., Batueva, V. (2013). *Vabatahtlikus tegevuses osalemine Eestis 2013*. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis. Kättesaadav:
https://www.siseministeerium.ee/public/vabatahtlikus_tegevuses_osalemine_2013.pdf. [05.01.2016]

Robert D. Putnam (1994). *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton, NJ: Princeton UP.

SGU (2013): Rikmann, E., Nimmerfeldt, G., Kruusvall, J., Drozdova, M., Raudsepp, M., Helemäe, J., Lindemann, K., Hatšaturjan, A., Vallimäe, T., Kazjulja, M., Roosalu, T., Hallik, K. *Lõimumisvaldkonna sotsiaalsete gruppide uuring. Uuringu raport*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Rahvusvaheliste Sotsiaaluuringute Instituut. Kättesaadav:
http://www.meis.ee/bw_client_files/integratsiooni_sihtasutus/public/img/File/raamatukogu_uuringud/uuringu_raport.pdf [09.01.2016]

SM (2014): Kodanikuühiskonna arengukava aastateks 2015-2020. Koostamise ettepanek. Siseministeerium, heaks kiidetud VV poolt 08.05.2014. Kättesaadav:
https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumendid/koostamise_ettepanek.pdf [20.02.2016]

Toots, A., Idnurm, T., Ševeljova, M. (2006): *Noorte kodanikukultuur muutuvus ühiskonnas. Kodanikukasvatuse kordusuuringu lõppraport*. Tallinn: Tallinna ülikool. Kättesaadav:
www.hm.ee/index.php?popup=download&id=4488 [13.10.2015]

UNDP (2010): Repucci, S. *A Users' Guide to Civil Society Assessment*. Oslo/NY: UNDP Oslo Governance Centre, Civil Society Division. Kättesaadav:
http://www.undp.org/content/dam/undp/documents/partners/civil_society/investing_in_civil_society/2010_UNDP_A-Users-Guide-to-Civil-Society-Assessments_EN.pdf [19.02.2016]

UNDP (2005): *A Brief Review of 20 Tools to Assess Capacity*. NY: Capacity Development Group, Bureau for Development Policy, August 2005. Kättesaadav:
<http://www.unpei.org/sites/default/files/PDF/institutioncapacity/Brief-Review-20-Tools-to-Assess.pdf> [12.02.2016]

USAID (2015): *2014 CSO Sustainability Index for Central and Eastern Europe and Eurasia*. United States Agency for International Development Bureau for Europe and Eurasia. 18th

edition, June 2015. Kättesaadav:

https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/1863/EuropeEurasia_FY2014_CSOSI_Report.pdf [07.01.2016]

USAID (2014): *2013 CSO Sustainability Index for Central and Eastern Europe and Eurasia*. United States Agency for International Development Bureau for Europe and Eurasia. 17th edition, June 2014. Kättesaadav:

<https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/1863/E%26E%202013%20CSOSI%20Final%2010-29-14.pdf> [11.02.2016]

Uus, M., Matt, J. ja Vallimäe, T. (2014). „Vabariikide sisedemokraatia uuring”. Poliitikauuringute Keskus Praxis. Kättesaadav <http://mottetommik.praxis.ee/wp-content/uploads/2014/06/sisedemokraatia1.pdf> [12.02.2016]